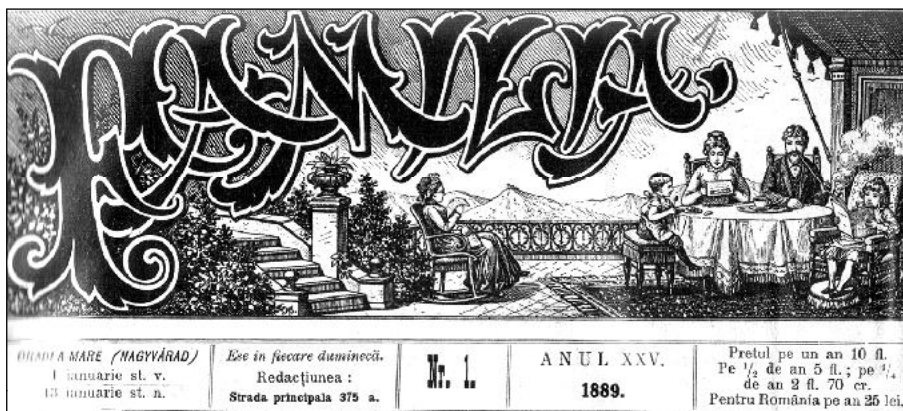

CUPRINS

Familia 145 - Carte de onoare	5
Editorial	
Traian Ștef - <i>"Criză", mediocritate și trei N. B.</i>	32
Asterisc	
Gheorghe Grigurcu - <i>"Cum să ai încredere în sinceritate"</i>	35
Schiță în carbune	
Al. Cistelecan - <i>Nicolae Oprea</i>	42
Atropina	
Alexandru Vlad - <i>Despre eroi și morminte</i>	49
Nisipul din clepsidra	
Vasile Dan - <i>Retorice</i>	51
Un scriitor, doi scriitori	
Alex. Ștefănescu - <i>Cum se cucerește o femeie</i>	52
Cronica literară	
Ioan Moldovan - <i>Despre catastrofele prețioase</i>	55
Camera de gardă	
Mircea Pricăjan - <i>Poveștile unei generații de sacrificiu</i>	57
Explorari de Mircea Morariu	59
Poeme	
Ion Davideanu	63
Ioan Budai-Deleanu - 250	
Caius Dobrescu - <i>Majestatea imperială a inteligenței și toleranței</i>	71
Ovidiu Pecican - <i>Ioan Budai-Deleanu: autoportret politico-filosofic</i>	74
Traian Ștef - <i>Țiganiada mea</i>	83
- <i>Povestirea Țiganiadei, XII</i>	88
Liana Cozea - <i>O veche-noua Țiganiada</i>	100
Ion Urcan - <i>Țiganiada lui Traian Ștef</i>	105
Poeme	
Ana Karolina Dovaly	111
Proza	
Ileana Urcan - <i>Romanul cu ferestre albastre</i>	115
Lecturi neconvenționale	
Liana Cozea - <i>Magicieni în halate albe</i>	124
Cronica teatrală de Mircea Morariu	129
Cartea de teatru	
Mircea Morariu - <i>Teatru-document</i>	142
La primire	145
Vitrina cu cărți	149
Familia - contact	151

CARTE DE ONOARE

1865 - 2010

Cu bucurie deschidem coloanele acestei *Cărți de onoare* tuturor prietenilor revistei care doresc să-și împărtășească gândurile la aniversarea a 145 de ani de la întemeierea *Familiei*. Publicăm – și vom

publica și în numerele următoare –, pe parcursul întregului an, mesajele în ordinea sosirii lor la redacție. În numele *Familiei*, mulțumiri și grațitudine.

Ioan MOLDOVAN

Revista *FAMILIA* a fost revista unde, alături de *Tribuna*, m-am „regăsit” cel mai mult după 1990. În paginile ei am publicat un an de zile fragmente care, mai târziu, au devenit romanul *Povestirile mamei bătrâne*. La editura revistei am publicat traduceri din literatura elvețiană contemporană (nouă volume de poezie și două de proză). La Zilele revistei, am primit premiul Radu Enescu, un premiu care mă onorează. Cărțile mele au fost întotdeauna comentate cu ochi critic, fără resentimente. Dar și dacă nu s-ar fi „întâmplat” toate cele de mai sus, eu aș fi afirmat fără ezitare că revista *FAMILIA* este o revistă de înaltă ținută care evită compromisurile, o revistă vie, în pas cu evenimentele literar-culturale, demnă de tradiția ei. Îi urez ani mulți și să nu îmbătrânească niciodată.

Radu ȚUCULESCU

*

Prin redacția *FAMILIEI* a trecut istoria literaturii române. Dacă socotesc faptul că presa literară românească de azi numără mai bine de 150 de reviste, ar trebui să îmi spun că stăm bine. Adică bine cel puțin

sub aspectul libertății de a ne exprima opiniile, of-ul, harul literar. Dar între toate acestea, puține reviste își mențin coloana vertebrală artistică, puține sunt cele care au capacitatea de a atrage cele mai bune semnături și de a pune problemele importante ale literaturii române. În plus, revista este deschisă publicării dincolo de cercul generaționist sau de simpatii și datorii directe. Spun asta pentru că eu unul, de pildă, nu am putut să public niciodată o pagină de poezie în *România literară*, deși scrisorile îi erau adresate lui Alex Ștefănescu, unul dintre cei care luau decizii. Deschiderea pe care o arată revista orădeană constituie și ea unul dintre motivele pentru care socotesc că FAMILIA merită toată atenția, clipa de liniște și sărbătoare.

Virgil DIACONU,
directorul revistei *Cafeneaua literară*

*

Revista „Familia“ continuă să fie ceea ce a fost dintotdeauna: o mare publicație. O mare publicație în România și în Europa. Cultura și, în genere, literatura noastră nu poate fi închipuită fără ea. La mulți ani! Să fiți tari! Vremurile de azi sunt mai aspre ca niciodată.

Cu prețuire, cu mare respect.

Nicolae TZONE

*

O REVISTĂ MINUNATĂ

Ce părere am despre revista *Familia*? Am o părere minunată, oricum nu am aflat încă un cuvânt mai potrivit care să exprime ceea ce simt privind în oglinda retro a timpului. Trebuie de la început să reamintesc că eu am chiar citit primul număr al seriei a V-a, atunci când a apărut, la îndemnul profesorului meu, poetul Ion Mărgineanu. În anul în care absolveam liceul, l-am întâlnit la Sebiș pe poetul Gheorghe Grigurcu însoțit de poetul Ilie Măduța, îi știam numele de la cronicile literare semnate în revistă. Eram sfătuiți de profesori să ne abonăm la revistă, administrativ pe atunci aparțineam de Oradea. Tot un profesor m-a întrebat ce am reținut din numerele citite? Am reținut titlul „Lucian Blaga-poet orfic“, desigur îmi rămăsese în memorie acel cuvânt fistichiu - „orfic“.

Am trimis și eu poeme revistei, dar mi s-au publicat versuri abia prin anii '70 de către Ștefan Augustin Doinaș, la rubrica de începători, păstorită de marele poet.

Citeam editorialele, cronicile literare ori interviurile semnate o vreme de Dumitru Chirilă, paginile de proză și de poeme ori schița de istorie a literaturii române semnată de Ion Negoitescu, despre care apoi a curs multă cerneală.

M-am bucurat când Ioan Moldovan a preluat conducerea revistei, dar am publicat texte abia prin 1995. După ce coperta revistei s-a colorat reproducând opere de artă, aflam tot mai greu revista, a m apelat uneori la bunăvoiața poetului Moldovan, care mi-a expediat numerele solicitate. Am devenit un fel de fan al *Familiei*.

Aici, în Baia Mare, am semnalat mereu în presa scrisă evenimentele revistei, acum cinci ani am consemnat 140 de ani de existență a *Familiei*. În toți acești 145 de ani revista nu a avut decât patru conducători: Iosif Vulcan, G.M.Samarineanu, Alexandru Andrițoiu și Ioan Moldovan. S-a constatat, statistic, că, de cele mai multe ori, continuitatea este benefică unei dezvoltări, pentru că în artă se zice că nu există progres.

Ce pot eu scrie acum la moment aniversar? Le doresc revistei, redactorilor și colaboratorilor tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte.

Ștefan JURCĂ

*

Nord-Estul și Nord-Vestul țării au împlinit o importantă comunicare culturală nu doar prin debutul lui Eminescu în *Familia* lui Iosif Vulcan.

Am citit revista oradeană în anii socialismului de Scornicești cu vie admiratie și solidaritate. Aducea în peisajul plin de panglici și panglicari ai momentului o sobră și substanțială legitimare a valorilor adevărate. Am și intrat, printr-un faimos scandal, în familia FAMILIEI (interviul luat de Gh. Grigurcu, în 1981) și acolo am rămas.

Așa m-am considerat, cel puțin: de la excelenta recenzie a *Captivilor* datorată în 1970 lui Radu Enescu la lectura profundă cu care mi-a însoțit, constant, Ion Simuț traiectoria literară românească, pînă la *Sertarele exilului* cu care am revenit, după 1989, în România eram în vestul cultural al Estului.

Am și alte motive, azi, să privesc cu emoție spre admirabilul vostru trecut. Deși doar la jumătatea vârstei voastre, senectutea ne unește deja și altfel decât prin afinități spirituale.

Vă doresc bătrînețe juvenilă și lungă.

Norman MANEA

New York, mai 2010

Prietenilor mei, tuturor redactorilor de la revista Familia, căreia i-a reușit, în confuzia generală, să demonstreze că istoria nu este doar o conjurație a lichelismului împotriva sensibilității și-a bunului simț.

MAI ÎNTÂI a fost Buna mea
murmurând un basm înserat

apoi, micul radio portabil, agonisit
din minuscula ei pensie de văduvă

din care răzbătea seară-de-seară
noapte bună copii și, uneori, *hangîța*
lui goldoni, noi fiind pe atunci
însuși jocul.

apoi, primele povești silabisite
până la uitarea de sine

încât se poate spune că-n adânc
un basm uitat ne-a determinat existența.
nu se știe.

dar ceea ce foarte puțini știu
e faptul că un cuvânt ca iubire

ori dumnezeu, bunăoară, îi împiedică
pe mulți *să-l afle*

-

azi, când nu ne căutăm și nu ne mai scriem
cu o anume tandrețe fardată
decât de sărbătorile cele mari, ori
de ziua de naștere
vă spun, nu.

mulțumesc, nu. eu îmi voi sărbători
de pe acum doar noaptea nașterii

unde va la o răscruce de vis, pe care eu
îl traversez dinspre o veghe, mulți dinspre
beciurile umbrelor

ce ne împiedică a ne *vedea* azi
companionii mei, a fost o vreme
când încă nu eram mutilați de întâmpinare

când porțile nu erau zăvorâte, iar zilele
îndeajuns de încăpătoare, așadar
noapte bună, vise line, *grazie*
gratie a lei, Salieri

Andrei ZANCA

*

„Familia” împlinește 145 de ani? Sau 145/45? Iată cum pe vremea comunismului biruitor, la centenar, revista a renăscut cu nume sonore și demne: Ștefan Aug. Doinaș, Ovidiu Cotruș, Radu Enescu, Gheorghe Grigurcu... 145? Hm! Parcă ieri publica la Oradea Mare Eminescu și scria lui Iosif Vulcan: „Mult stimate domnule și amice, Mulțumesc pentru onorariul trimis – cel dintâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vre-odată-n viață”. Apoi, continuă poetul de la Ipotești: „În România domnește demagogia și în politică și în literatură...” Nu s-a schimbat nimic, ne vine să-i transmitem poetului.

Ei, dar despre o revistă, chiar și la aniversare, trebuie să vorbești la prezent. Nu ne apucăm să lăudăm „Familia” lui Iosif Vulcan. E de lăudat „Familia” prezentă, adică a ultimilor 20 de ani, cea a lui Moldovan, Ștef, Simuț, și a mai tinerilor Sereș, Beteg, Pricăjan, Miheț... O revistă, o carte, o bibliotecă. Ce deviză transpusă în practică! Din păcate, bag seamă că acest lucru nu se vede bine de acasă, de pe Criș, ci mai curând din celelalte colțuri ale țării. Să nu fie suficient că faci un lucru bun, că pui cu demnitate orașul pe harta literară a țării, să fie necesar să li-l bagi în ochi prezbiterilor? Dar, vorba poetului: „În România domnește demagogia și în politică și în literatură”...

La mulți ani ...famiștilor de la Oradea Mare și colaboratorilor aleși din România mică.

Dumitru Augustin DOMAN

*

DE ATUNCI, DE LA SURECHIUL DIN 1865!

Aproape un veac și jumătate este copleșitor, împovărat, te pune pe gânduri, te sperie, te lasă visător, te pleoștește, te amărăște, te termină, te plictisește, te exasperează, te face să pășești ca prin basilica Maria Radna printre nane slovace și babe bulgăroaice la Peregrinatio. Te uiți pleoștit la ele, te uiți asemenea la vârsta revistei noastre orădene și încerci să pricepi ceva. În 1865 a fost mai ales războiul civil la americani, acela cu sudiștii și nordiștii. Peste doi ani bat palma grofii unguri cu împăratul și pun de kuk. Peste un an se petrecu bătaia mare de la Königgrätz de-i mai zice și Sadowa. Tot pe atunci, vara, la Sântă Mărie, babele bulgăroaice și slovăcoice vin la mănăstirea Radna la Peregrinatio. Lumea ardelenescă și bănățeană merge an de an la Peregrinatio. Și tot pe vremea aceea se petrece și alt fapt important. Trăiesc babele lui Ioan Moldovan, Traian Ștef, Ion Simuț pe undeva, cum trăia mama lui bună-mea, fie iertată, tot la Radna trăia și în diminețile de vară se ducea la Țărinuță și în Cubic la sapă la cucuruz (numele poporan pentru porumb) unde aveam ceva pământ. Pe urmă mergea mama lui bună-mea la surechi, toamna, în Podgoria Aradului, tot la Radna, pe Dealul Mare, unde aveam noi vie lângă dealul Popilor Negri, care erau minoriți cu sandale de la zica pater, și acolo se petrecea surechiul la Barațca, Miniș, Păuliș, pe care îl va descrie cu simțire Slavici peste două decenii.

De atunci, de la surechiul din 1865 încoace, se petrec ședințe de redacție, se alcătuiesc sumare, se cer materiale, Iosif Vulcan cere poezii lui Eminovici, tipografiile culeg în plumb, cară tăvile grele la rotative, se petrec

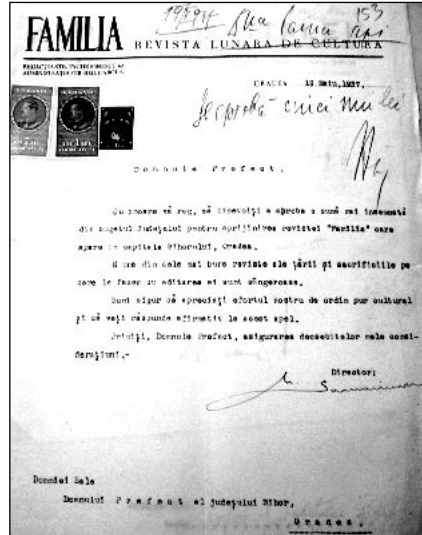
corecturile, se adaugă știri, se plătesc de către doamna contabil facturile sau cum le vor fi spunând pe vremurile șolgăbirăilor. Azi așa le spune și nu e de glumă cu ele. Multe s-au petrecut de atunci încoace, mai mari s-au holbat la ceea ce scriau redactorii, unii s-au supărat, articolele au apărut, desigur, după cum, tot așa, altele n-au mai apărut veci.

Daniel VIGHI

*

FAMILIA MEA DE CUVINTE

Sunt legat afectiv de revista *Familia* încă din anul 1966, când am ajuns la Oradea ca student, exact la o sută de ani de la debutul lui Mihai Eminescu, sub girul lui Iosif Vulcan. Stăteam în gazdă pe strada Olteniei, sub calea ferată, spre ștrand, și ca să ajung la facultate, traversam pe jos parcul de pe malul Crișului, spre podul din centrul orașului, trecând astfel zilnic prin fața statuii lui Iosif Vulcan, care veghea clădirea unde își avea pe atunci redacția revista *Familia*. În acei ani, erau adunați în aceeași redacție, păstorită de Alexandru Andrițoiu, scriitori valoroși care făcuseră pușcărie politică, Cotruș, Enescu, Balotă, dar și alții, incomozi regimului. În acea perioadă l-am cunoscut pe poetul și criticul Gheorghe Grigurcu, singurul cu care am rămas în legătură până azi. Am aflat abia mai târziu că-l avusese profesor la Liceul Gojdu pe admirabilul

Nimic nou sub soare!
O cerere de subvenție adresată prefectului, în numele revistei *Familia*, de Samarineanu, are notat, de mână, în stînga-sus: „Se aprobă cinci mii lei“. În același an, 1939, prefectul aprobă în schimb suma de opt mii de lei unui grup de ziaristi pentru - evident ! - „servicii aduse prin presă“...

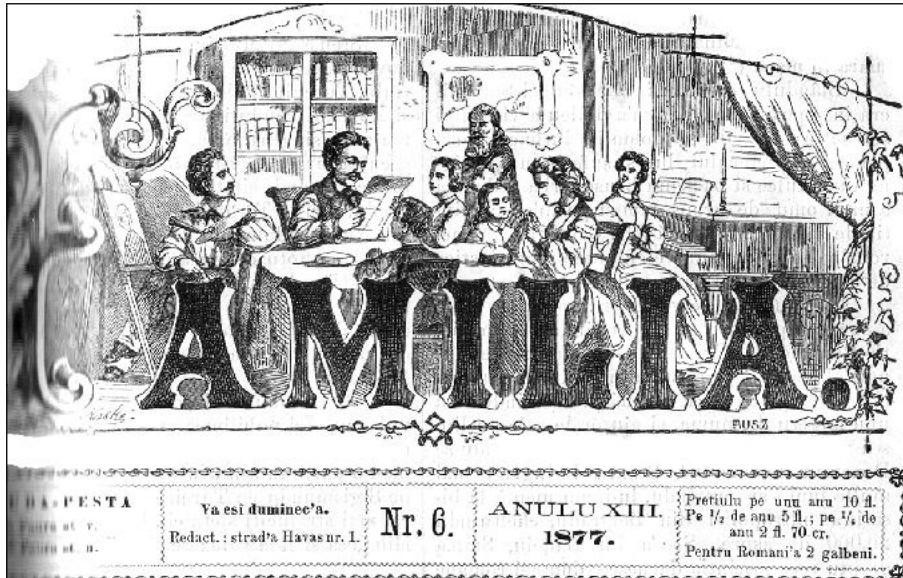
Zaharia Macovei, ca și Mircea Zăciu și Ana Blandiana, de altfel, dar fostul poet iconar din Radăuți, E. Ar. Zaharia, cum și-a semnat volumele de versuri în perioada interbelică, nu mi-a vorbit niciodată de scriitorii valoroși de la *Familia*, de teamă să nu fie deconspirat de sub camuflajul conformist sub care și-a ascuns destinul real în toată perioada comunistă, pentru a scăpa de condamnare și închisoare, soartă pe care au avut-o ceilalți poeți din gruparea bucovineană "Iconar". Eram însă prea tânăr și preocupat de recuperarea propriului destin, ca să fiu atât de interesat de o istorie apropiată sau îndepărtată, de care nu vorbea nimeni, pe atunci. Așa se face că profesorul Zaharia Macovei nu m-a debutat în acei ani în revista *Familia*, ci în cotidianul regional *Crișana*, cu un mic poem, într-un grupaj al Cenaclului "Nicolae Labiș", pe care l-am condus până în 1969. În acei ani ai tinereții, scrisesem un volum de versuri intitulat *Postume*, care i-a plăcut mult profesorului Zaharia Macovei, îmi știa poeme întregi pe de rost, le tradusesese și în franceză, fiind scrise sub influența lecturilor proaspete din Rimbaud și Baudelaire. Cu un grupaj din acest volum era să debutez spectaculos, pe două pagini, în *România literară*, dar n-a fost să fie, s-a opus cineva categoric de la revistă, fiind poeme de revoltă socială. Acele poeme au rămas inedite până azi. Mi-aș dori mult ca ele să apară cândva, poate chiar după moartea mea, în revista *Familia*, unde aș fi vrut din tot sufletul să debutez în tinerețe. E un motiv în plus să sper că revista *Familia* își va continua apariția vie și destinul său glorios în literatura română și după ce viețile noastre vor fi demult doar istorie.

Ion ZUBAȘCU

*

Continutitățile instituționale, inclusiv culturale (cum sînt și marile reviste literare), sînt rare la noi. Deși doar ele articulează o națiune, o civilizație. E drept, personalitățile sînt pietrele edificiului, cărămizile de rezistență, cu înscrisuri, ale templului național, dar temelia lui este numai și numai *instituția*. „Școala” (liceul, universitatea), „Academia”, „Teatrul”, „Artele Frumoase”, „Conservatorul” (filarmonica), „Literatura” (cartea originală, revista de cultură, asociațiile și societățile scriitoricești profesionale, fundațiile, editurile) sînt istoria adevărată a rezistenței și identității unei țări.

Revistele de cultură românești nu doar că au apărut tîrziu, dar au și dispărut repede nereușind decît rareori să se impună și să impună valori, să formeze gusturi, convingeri intelectuale și artistice, să supra-

viețuiească continuu de la o generație la alta, fără hiatusuri prea lungi în apariții și fără o schimbare dramatică de direcție care să le anuleze sau deturneze grav proiectele și principiile inițiale. Cîteva excepții totuși există: „Convorbiri literare” (1867), „Contemporanul” (1881), „Tribuna” (1884), „Vatra” (1894), „Viața Românească” (1906). Chiar înaintea acestora a apărut însă la Pesta, între 1865-1880, „Familia” lui Iosif Vulcan, (nepotul episcopului unit, greco-catolic, Samuel Vulcan), revistă în care debutează în 1866, cu poezia „De-aș avea”, încă adolescentul „privatist” de la Gimnaziul din Cernăuți, M. Eminovici, cu care ocazie Iosif Vulcan îi schimbă numele în Eminescu; mutată apoi de fondatorul ei la Oradea (din 1880). Revista are cinci serii, dintre care ultima are 45 de ani (din 1965). Această serie am cunoscut-o și eu personal încă din anii studenției mele orădene, între 1969-1972. Era „Familia” condusă de poetul Al. Andrițoiu, o legendă a boemei literare, a lui Ovidiu Cotruș, Gh. Grigurcu, Radu Enescu, F. Pamfil, Stelian Vasilescu, Dumitru Chirilă. A colaboratorilor ei fideli: Ion Negoitescu, Nicolae Balotă, Ștefan Aug. Doinaș, Ana Blandiana. Apoi noua echipă condusă de poetul Ioan Moldovan, a redactorilor Ion Simuț, Virgil Podoabă (o scurtă perioadă), Traian Ștef, Miron Beteg, a criticului literar extern, Al. Cistelean.

Așadar „Familia” împlinește, cu hiatusurile din interbelic și apoi cu cel mai dureros dintre ele, cel din timpul comunismului, 145 de ani. O vitalitate culturală impresionantă! Momente unice ale culturii române sînt legate de „Familia”, în afara celui știut de orice învățăcel, cel

al debutului eminescian. Aș aminti câteva: serialul lui Ovidiu Cotruș despre Matei Caragiale; cel al lui Ion Negoitescu despre poezia postumă a lui Eminescu; eseurile literare ale lui Ștefan Aug. Doinaș; „poșta redacției”, o adevărată școală de inițiere în poezie, a Anei Blandiana; cronică literară exigentă și strălucit scrisă de către doi dintre cei mai mari critici români din ultimele cinci decenii: Gh. Grigurcu și Al. Cistelean. Finețea intelectuală, valoarea și exemplaritatea umană și morală a actualei echipe: Ioan Moldovan, Ion Simuț, Traian Ștef îi dau revistei orădene o nouă tinerețe. Apoi modul irezistibil în care „Familia” din Oradea adună astăzi, în paginile ei, numele cele mai credibile ale actualității noastre culturale. La mulți ani, „Familia”!

Vasile DAN

*

145 - 45- 20

Acesta nu-i un număr de telefon, nici vreun cifru secret, nici măcar talia unei domnișoare extraterestre. Sunt doar niște numere care pot fi scrise sub FAMILIA încercând să dai identitate abstractă unui produs sau unui rest de dinozaur sau unei pietre care ar putea reface arhitectura unei cetăți.

Noi știm însă că acestea nu sunt doar numere, ci însemne ale existenței unui fenomen tot atât de vechi cât aproape întreaga noastră literatură.

La mulți ani, *Familia-de-a-pururi* !

Călin VLASIE

*

SPIRITUL EUROPEI

Ce face din „Familia” una dintre cele mai bune reviste de cultură din România, un nume demn de tradiția creată de Iosif Vulcan? Aș spune că în primul rând ceea ce gândesc creatorii ei de azi, anvergura intelectuală majoră a echipei conduse de Ioan Moldovan. Starea de spirit a acestei echipe a fost parte a Uniunii Europene cu mult înainte ca România să intre în Uniune. Dincolo de calitatea literaturii, a criticii, a eseu-lui prezente în „Familia” există acest spirit esențialmente european: tolerant cu ideile, exigent cu ierarhiile, calm, cald, prietenos, sceptic-rațio-

nalist. „Familia” a fost și este un reper cultural al României și acest lucru nu s-ar putea realiza fără echipa ei de elită.

Andrei BODIU

*

DRAGI PRIETENI DE LA *FAMILIA*!

Îngăduiți-mi să vă felicit că după un secol și jumătate, tot mai existați. Mare lucru, zău așa. Iar ironia, dacă e, nu pe voi vă privește. (Cred, totuși, că e mai curând un pic de sarcasm.) Sub unguri și austrieci, *Familia* lui Vulcan se înscria în competiția – neanunțată, dar reală – pentru cele mai de anvergură reviste românești. Martor mi-e Eminescu, un tânăr descoperit și debutat de această nobilă revistă. Dar asta e Marea Istorie, când calitatea conta. Noi trăim vremuri mult mai tulburi. Sub românii noștri, de ce nu am spune-o deschis? Mica istorie de 45 de ani de existență ai noii *Familii* necesită alte criterii. Excelență se găsește și acum, nu sporadic, în paginile publicației. Dar marea competiție s-a schimbat, ea se referă acum la perpetuare, supraviețuire sau oricum am vrea să numim încăpățânarea sportivă de a exista. Ba se rotesc pe deasupra capetelor paloșele cenzurii comuniste, ba apare o instabilitate politică și o fluiditate instituțională după căderea regimului, ba mai apare câte o criză economică sau, și mai frumos, câte o satelitizare a instituțiilor culturale în jurul politicienilor și administrațiilor momentului, cert e că mereu, de 45 de ani încoace, nici voi, nici alții n-ați avut (și n-am avut) liniște.

Uite că azi apărăm cultura uneori chiar împotriva noastră înșine. În interiorul unui ancadrament pus să ducă națiunea la prosperitate și împlinire istorică, nu la groapa comună a istoriei. Și totuși, în jurul nostru cad bugetele, instituțiile pe care se reazemă o cultură, și ajungem din nou la povești eroice personale ori de microgrup. Voi, dragi prieteni, aveți meritul că vă faceți treaba cât de bine puteți, indiferent ce vânt suflă prin punga voastră și oricum ar arăta vârtejul care ia case și smulge copaci de deasupra redacției. Mare, mare lucru (o mai zic o dată)!

Pentru mine, ca arădean, afirmarea culturală a Partidului, cu *Orizontul* timișorean, cu *Arca* arădenilor mei, cu voi bihoreni și cu revistele sălăjenilor, sătmărenilor și ale maramureșenilor, este o formă de adecvare la realitatea unui ethos, a unui potențial creativ și a unor aspirații. E extraordinar că, fie ce o fi, această oglindire a resurselor umane de inteligență și imaginație continuă. Nu mai suntem și nu tre-

buie să ne mai permitem să ajungem în situația în care Nicolae Iorga, la începutul secolului trecut, descoperea cu încântare o lume culturală de mare substanță în această parte de lume locuită de români și de alte etnii.

Felicitându-vă, vă doresc tăria și energia de a continua. Pentru că nu cu începuturile stăm prost noi, românii. Toată lumea e mai mult sau mai puțin genială la debut. Mai departe se cern lucrurile și în durata lungă se aleg valorile.

Ovidiu PECICAN

*

Despre FAMILIA, deci despre revista care își sărbătorește îndelunga și excepționala sa existență, nu se pot spune decât cuvinte alese. Dincolo de capriciile perioadei prin care trecem (și pe care nici nu merită să le mai amintesc) rămâne consecvența grupului redacțional de la Oradea de a perpetua strălucirea FAMILIEI de acum și dintotdeauna.

Îmi exprim speranța ca nedoritele influențe de care am amintit să dispară și presa literară să reziste spre ași împlini datoria pe care o are.

Primiți, vă rog, colegiale salutări din Bucovina și toate urările ce se cuvin pentru remarcabila publicație FAMILIA.

Ion BELDEANU

*

Dragă *Familia*,

Împlinești atîția ani de (nobilă) existență, încît te voi numi o Tante Aligheri a presei culturale românești.

Între copertele tale inteligente, ascunzi poeți și prozatori de soi, traducători și critici; pe mine uneori tandru mă critici.

Din *Țiganiada* numai tu făcuși un hit al veriiprimăverii lui 2010. Sănătate și La Mulți Ani!

Ștefan MANASIA,
redactor la *Tribuna*

*

„FAMILIA” EXEMPLARĂ

Mai cu seamă prin Ion Simuț, apoi prin Ioan Moldovan și Traian Ștef, m-am apropiat de revista *Familia* doar de ceva mai mult de un

deceniu. Nu-i cunosc în amănunt istoria din 1865, cu întreg conținutul tipărit. Nu sunt un monograf al revistei fondate de tânărul Iosif Vulcan și menținută de el patru decenii. Se pare că această calitate, de autor al unei monografii a revistei, fie lipsește, fie rămâne discretă. Revista studențească *Echinox* stă la acest punct mai bine decât toate revistele țării. De aceea ea apare mult mai vulcanică decât revista lui Vulcan. Au apărut cel puțin patru volume despre istoria ei. Dar nici *România literară* nu-și are monografia, fapt încă și mai surprinzător, întrucât apare în numele țării. Nu știu, cum se zice, ca pe apă, aceea a Crișului să spunem, istoria *Familiei*, repet, și trebuie să adaug că mi-e mai ușor să scriu articole critice decât evocări aniversare ori omagiale. Mărturisesc, însă, că apropierea de revista orădeană a fost ca o întoarcere la rădăcinile ardeleni, smulse de mâna brutală a istoriei. Întoarcerea, aproape prin hazard, m-a bucurat, bag de seamă, deși sunt departe de firea entuziastă. Unde nu te mai afli cu trupul, exiști cu sufletul. Exiști cu tărie sufletească. Simțindu-mă de obicei dezrădăcinat în propria țară (nu știu cum m-aș fi simțit în exil, dar țara și exilul sunt configurate și material, nu doar spiritual...), m-am regăsit la Oradea, la *Familia*, într-o măsură considerabilă. Măsura s-a mai atenuat în ultimii ani, dar amintirea a rămas vie. Pot spune că harta spiritului național și harta spiritului individual, în cazul meu se întâlnesc într-un punct luminos la *Familia* orădeană. Nostalgiile mele au acolo, în Ardeal, o localizare vie. (M-a uluit și derutat, la Adrian Marino, în recenta autobiografie, expresia sa „câinoșenia ardelenască”. O spun și ca trăitor în Oltenia, la Craiova.) Trăind, psihologic, greu în realitate, idealismul meu ia uneori ușor chipul aceluia spațiu de scurtă trecere. Mă simt onorat să fiu prezent într-o publicație apreciată larg, obiectiv. Și pe drept. Astfel, subiectivitatea mea capătă un necesar confort al siguranței. Cu deosebire după 1990, dar și cu unele prefigurări după reînființarea într-o a cincea serie, la mijlocul deceniului 7 al secolului 20, *Familia* se poziționează între publicațiile românești exemplare. E, va să zică, un exemplu de selectivitate locală și (inter)națională, de raport între genuri literare, între artistic și ideologic, de receptivitate axiologică și nedogmatică, firește cu diferențe între epoci istorice, altfel în postcomunism decât în comunism. Totul pare, așadar, mai degrabă previzibil în istoria noastră generală și culturală. Timpul trebuie să fie dur, faptul e-n legea lui. Și la publicațiile de primă linie, mai ales în culturile mimetice sau emulative, fără ambiții de originalitate creatoare propriu-zisă, se numără mulți autori uitați, vii, în ordinea creației, oarecum doar în viață. Prezentul, cel care (re)face jocurile, este un pedagog necruțător și, asemenea celui din orice școală, pune prea dese absențe

trecutului cel mai larg. Continuitatea discontinuă a istoriei generale, culturale, artistice, literare, a țării, este reflectată și de *Familia*, deopotrivă o revistă pecetluită de prestigiu istoric, național. A recunoscut-o, (auto)critic și expresiv, redactorul șef în exercițiu al revistei, amintind anul 40 al ultimei serii: „Istoria de 40 de ani a *Familiei* nu e liniară, egală cu sine, pașnică, somnolentă, visătoare; nici nu putea fi așa într-un regim al constrângerilor ideologice, al prigoanei politice, al delațiunii securistice, al lipsei de morală și dreptate, în ciuda permanent invocatului <cod al eticii și echității socialiste>. Dimpotrivă, e o istorie cu tensiuni, drame, compromisuri, injustiții. Cu împliniri, atâtea câte se puteau împlini sub vremuri. Poate se vor găsi istorici ai timpului nostru care să scrie această istorie. Important și cu totul admirabil mi se pare însă efortul <familistilor> de a reuși să mențină *Familia* la o cotă a valorii culturale capabilă să-i confere statut de permanență și referință peste toate acele <prăpastii de potrivnicie>.” (Ioan Moldovan, *Familia*, nr. 9, septembrie 2005) S-au adăugat de atunci cinci ani. Ca atare, orgoliul și speranța *Familiei* au temei. Revista asimilează în mod vădit un spirit istoric sincron, critic și autocritic. Dincolo de inerentul tribut plătit conjuncturalității, ea dovedește o deschidere general culturală, democratică, europeană. Manifestă o puternică aderență și creativitate față de eveniment. Iată doar câteva dintre argumentele care îi asigură exemplarei reviste *Familia* marca identității și personalității.

Marian Victor BUCIU

*

Și dacă n-ar fi făcut nimic altceva decât să-l vestească lumii pe Eminescu, *Familia* și-ar fi meritat pe deplin cei 145 (una sută patruzeci și cinci) de ani de existență. A făcut însă mult mai mult: a fost mereu un spațiu devotat mării familii a scrisului românesc. A fost nu doar o agoră marcată de discursul înalt, de seriozitate și profesionalism, ci și o posibilitate de locuire întru colegialitate, solidaritate și, nu de puține ori, de prietenie. *Familia* a știut mai mereu să te facă să te simți în familie; în familia celor mușcați de inimă de patima cuvântului.

Ei, acestei *Familii*, ani mulți, în frământata și pragmatica lume de astăzi, iar celor care-i veghează destinul, prețuire și prietenie!

Horia BĂDESCU

*

STIMAȚI PRIETENI „FAMILIȘTI”!

Încă din copilărie mi s-au întipărit în minte două cuvinte de aur: Eminescu și „Familia”. Nu mai știu cine mi le-a spus, poate prima învățătoare sau prima profesoară de

Limba și literatura română. Și acest fapt îl aveam stabilit chiar dacă logica celor două substantive nu-mi era prea clară. Oricum, pentru mine au însemnat primul contact cu literatura română la stadiul ei cel mai înalt. Au rămas în memoria mea drept cuvintele magice ale unei literaturi, ale unei nații.

Când am devenit adolescent și am citit prima revistă „Familia”, eram sigur că trăiesc un eveniment de însemnătate majoră în viața mea. Fiind moldovean din moși-strămoși, aș putea fi bănuț de sentimentalism exagerat, dar sunt convins că orice persoană de vârsta mea gândește la fel.

Făcând „Presa literară” de câțiva ani buni în „Salonul literar”, am citit fiecare număr al „Familiei” cu de-amănuntul și am constatat cu plăcere (și cu invidie pozitivă) că este o revistă de înalt nivel intelectual și cultural, că are colaboratori de prestigiu, cronici literare obiective și profesioniste, proză și poezie de certă valoare, iar colectivul redacțional, deși agresat de probleme interne provocate de inși dinafara culturii dar cu funcții decizionale în acest domeniu, a rămas cu fruntea sus și cu conștiința că și-a îndeplinit menirea.

Redactorul-șef Ioan Moldovan, căruia, de curând, i-am luat un interviu, nu stăruie (deși am insistat) pe dificultățile impuse de persoane anticulturale, ci doar pe realizările publicației, pe Zilele Revistei „Familia”, pe tot ce-i frumos și demn în activitățile literaturii orădene, pe colegii de excepție pe care-i are, pe îndeplinirea rolului de catalizator cultural al „Familiei” în ținuturile bihorene. Astăzi, când meschinăria incușilor ține locul politicilor culturale, într-un loc, în această țară, la Oradea, este o oază, în care Valoarea, Adevărul și Caracterele Integre formează un Stimulent Creativ demn de stimă și de urmat de către toți ceilalți.

La împlinirea celor 145 de ani de viață ai „Familiei”, urăm realizări cât mai multe și colaborări cât mai prestigioase!

VIVAT, CRESCAT, FLOREAT!

Culiță Ioan UȘURELU,
Redactor-șef al "Salonului literar"

*

„PORTUL DORIT” ...

În ultima vreme am scris prea multe rânduri comemorative! Este, văd bine, timpul pentru gânduri aniversare, mai ales la 145 de ani de revistă culturală vestică (recte, central-europeană!).

Noi, lucrători în câmpul minat al presei culturale de tip tradițional (nu tradiționalist...), suntem o familie de idealști, de romantici, de „pașoptiști” cu discurs explicit, asumat.

Zic unii, alții, cu familiară prostie sau ipocrizie (după caz, după u-caz, în necaz): La ce bun reviste, presă culturală în vremuri de... criză? Au oare nu avem internet, au oare nu avem poștă electronică berechet?

Presa este, cum scria Vasile Alecsandri „tribună a lumii moderne”, „cârmaciul îndemânatic”, apt să ferească națiunea „de stâncile periculoase și (...) s-o conducă de timpuriu la portul dorit” (vezi ziarul „Dacia”, Iași, 1861).

Pentru noi, cei de pe malul Bahluiului și de la poalele Copoului, este o bucurie fraternală convorbirea, colaborarea, dialogul cu prietenii din familia orădeană, publicație armonioasă, așezată, cumpănită.

În paginile ei regăsim nu doar vechi și statornice spirite (Iosif Vulcan, Mihai Eminescu), entuziasm juvenil și înțelepciune seniorială, ci tipul de continuitate drag nouă, care îi conferă publicației necesara și vizibila personalitate. Vivat *Familia* și arborele genealogic (de esență tare) al presei noastre!

Lucian VASILIU
revista „Dacia literară”

*

A devenit pentru mine un ritual să citesc „Familia”, o revistă, care, de-a lungul zbuciumatei sale istorii, și-a păstrat intactă vitalitatea. Nu aș putea să o confund, are un profil bine individualizat, aflat sub semnul echilibrului. Îmi place că știe pune în lumină faptele de cultură ale locu-

lui, având, totodată, o deschidere națională și chiar, îndrăznesc să spun, una central-europeană. Discretă, elegantă, demonstrează toleranță și încântă prin varietate. Din paginile ei multiculturalitatea se desprinde ca un concept viu, eficient, necesar. Faptul că e o revistă de cultură, iar nu una eminentă literară îi conferă un aer de prospețime, reconfortant și armonios. Atenția față de lucrurile aparent mărunte din care e făcută lumea, față de atâtea aspectele ale vieții, nu poate fi lăudată îndeajuns. În colectivul redacțional prenumăr prieteni statornici, sensibili și atenți la realitățile sociale și literare de astăzi, scriitori reprezentativi ai Ardealului și ai României. Le urmez să-și urmeze gândurile bune, să continue și să ducă la înflorire tot ce au visat!

Simona-Grazia DIMA

*

„Familia“ mi-e dragă. De tot. Din mai multe motive, dar în primul rând pentru că aici „s-a născut“ Mihai Eminescu. Iosif Vulcan a avut de la început o inspirație destinică, imprimându-i numele dumnezeiesc, „Familia“, revistei, și lui Mihai Eminovici, Eminescu. Sunt doua botezuri haristice, de atunci încoace, îngerul păzitor acoperind-o, acoperindu-l, acoperindu-ne pe noi, cititorii sau colaboratorii, cu grija lui harică, marcându-ne, de-a lungul anilor, pe toți cu bună veste, căldură spirituală și axion cultural-literar. Asta pentru că „Familia“ a fost și este o familie puternică, convivând corect, demn, vertical și generos cu cei ce au făcut-o și o fac, în bună înțelegere cu toți membrii săi și cu timpul ce sărbătorește nunțile de argint, de aur, de diamant sau de platină, destinate celor aleși.

A fost, așadar, piatră de hotar roditor, apoi hotarul s-a îmbogățit și mărit prin grija celor ce i s-au integrat.

Iată, seria nouă, de 45 de ani, mult mai cunoscută mie, are aceleași bune maniere, aglutinând în jurul ei valuri de colaboratori și valori ce au lăsat și lasă urme luminoase în literatura română.

Un Radu Enescu, un Gheorghe Grigurcu și atâția alții, care, „ab urbe condita“, orădeană, au primit sub acoperământul emblemei sale, nume din generații diverse. Îmi aduc aminte acum, de ille tempore 70-80, de scriitori importanți ai literaturii noastre ce au găsit refugiu creativ, anticenzuristic, cât s-a putut, în paginile „Familiei“. O Ana Blandiana rebelă, care a reușit, chiar dacă numai pentru o vreme, să-și continue activitatea scriitoricească, un Radu Călin Cristea, ale cărui cronici de întâmpinare generația noastră le citea cu nerăbdare și curiozitate, și atâția alții și alții

Apoi, acum, voi, în aceeași linie, cu noblețe, generozitate, seriozitate, empatie, întrețineți casa „Familiei”, numai bună de pus la suflet, într-un raft spiritual fără egal, dar real. O „Familie” la locul ei. Adică, de bibliotecă, de familiotecă, naționale.

Ave „Familia” ! Ave toți „familisti” mai mult sau mai puțin convinși, cu ghilimele sau fără!... Exemplari!

Daniel PIȘCU

*

Învățăm încă din primii ani de școală, de la dascălii noștri, că revista „Familia” este cea care a găzduit debutul lui Mihai Eminescu, prin grija lui Iosif Vulcan. La acest fapt extraordinar, fondator de mare cultură românească, și care chiar repetat de atâtea ori, generație după generație, nu devine, iată, un loc comun, cum se întâmplă îndeobște cu celelalte fapte sau lucruri omeneste, dimpotrivă - se adaugă atâtea altele, de-a lungul anilor, încât azi, la ceas aniversar, putem vedea muntele de la picioare. Alte și alte nume se adaugă la baza „Vulcanului”, împingând prin focul năzuințelor lor muntele spre cer. Toate aceste fapte „supraomenești” (realizate cu ajutorul inspirației, adică în deplină comuniune cu divinul – din om sau din afara lui) fac parte acum din mișcarea culturală inițiată de revista „Familia” pe parcursul unui veac și jumătate de munci literare. Îmi aduc aminte cu oarecare emoție de vremea când trimiteam primele poeme la „poșta redacției”, de așteptarea încordată timp de câteva săptămâni, până când redactorul responsabil găsea timp să-mi răspundă și mie. Într-o bună zi, într-un nu știu care număr, într-o nu știu care pagină, mi s-a publicat, în sfârșit, și mie un poem, *Alfabet mut*, mi se pare... Ce bucurie, ce șuvoaie de adrenalină îmi străbăteau creierul, încă neîncercat cu faptele literare care contau... Am trimis de astă dată un adevărat val de poeme la „poșta redacției”, așteptând un alt răspuns. Debutasem doar, de acum înainte aveam alte pretenții... Așa a început visul meu cu ochii deschiși, visul de a face parte din... „familie”. Din „Familia” oamenilor de litere.

Flore POP

*

FAMILIA, ALTERNATIVĂ VIABILĂ LA UN PRETINS CENTRALISM LITERAR

Pentru mine, *Familia* a fost și rămâne alternativa viabilă la pretinsul monopol bucureștean al literelor românești. Atâta vreme cât există *Familia* – alături de alte câteva reviste importante de literatură

din mari centre culturale ale țării – nimeni nu va mai putea fi luat în serios atunci când afirmă, cu emfatică suficiență, că un text literar nu există dacă acolo, în „buricul literar” al României, nu se știe de existența lui. Ceea ce mă bucură nespus.

Familia nu este un pilon al „democratizării” literelor (o idee greu de acceptat) ci un pilon al „multicentralității” și în ultimă instanță al normalității. În plus, în relația cu autorii și cu cititorii *Familia* probează că exigența se asociază în chip firesc cu atitudinea amicală.

Sobrietatea și eleganța noului ei aspect dau măsura seriozității cu care este tratată de către actuala echipă redacțională substanța ei literară și culturală.

Îi urez revistei *Familia*, la aniversarea a 145 de ani de la întemeiere, o prezență mereu incitată pe „piața” literelor românești, și o arhivă tot mai bogată, mereu învăluită în parfumul discret al trecutului.

Paul TUMANIAN

*

Cum revista „Familia”, acum 144 de ani, într-una din primele ei serii, deschidea cu bucurie coloanele sale junelui poet Mihai Eminescu, seminarist la Cernăuți, anunțând, cu buna știință sau mai degrabă fără această asigurare pentru cititorii ei, sosirea în lumea literară de la noi, aflată și ea la cheremul „foilor de pripas”, chiar dacă unele dintre ele „pentru minte inimă și literatură”, a celui mai mare poet român, ținut apoi de serii și serii de generații fie pe prima pagină, fie în conurile de umbră ale unor ideologii și prejudecăți, ca botoșănean, urmaș măcar prin concitadinătate cu marele înaintaș, mă simt obligat să fac o reverență revistei „Familia”, ca una din marile surate ale revistelor moldave, și ele trecute cu mult de centenar, „Dacia literară” și „Convorbiri literare”, dar și a plecatei la București „Viața Românească”, reviste care se identifică cu națiunea română, care sunt suportul ei cultural, fără de care nu se poate concepe o istorie corectă a acestui popor. Cu atât mai mult mă simt îndreptățit și îndatorat să fac această reverență cu cât acum 37 de ani, poetul Ștefan Augustin Doinaș, după ce cu un an înainte debutasem în „România literară” sub girul lui Geo Dumitrescu, scria câteva rânduri despre mine și îmi publica poeziile trimise, cu încrederea în viitorul meu literar. Nu multe erau revistele literare de atunci care lăsau pe mâna marilor poeți neîndoctrinați destinele debutanților. Revista „Familia” o făcea cu asupra de măsură, dirijată de la București de Alexandru Andrițoiu, dar realizată în fond de echipa de la Oradea, una ce se

deschidea spre marea literatură a lumii. Asta face și acum echipa lui Ioan Moldovan consolidând un brand cultural de reală valoare, revista „Familia”. Îi doresc viață lungă și bogată în cultură adevărată!

Gellu DORIAN

*

O revistă este întotdeauna o cale și o răspântie și un urcuș. Doresc „Familiei” la cei 145 de ani de la înființare și 45 de ani bătuți pe muchie ai seriei actuale cât mai puține răspântii, dar mai multe direcții și întotdeauna un urcuș.

Ruxandra CESERANU

*

Tulburătoare provocare: îmi amintesc cum citeam eleganta voastră revistă în anii '70-'80 ai secolului trecut! Cred că vârsta ei absolută: 145 de ani! – la fel ca vârsta absolută a altor reviste ale noastre, cum sînt *Convorbirile literare* și *Viața românească* – ar trebui să ne umple de respect pentru tenacitatea omului de cultură din România. Această vîrstă infirmă afirmă că noi știm să începem, dar nu am fi în stare să ducem mai departe ce-am început. *Familia* este dovada tradiției – și anume a celei vii, care se schimbă la față în ritm cu timpul, pe care îl schimbă. Nădăjduiesc că substanțiala voastră revistă, acum una dintre emblemele nobile ale Oradei, va fi emblema orașului vostru și peste 45, și peste 145 de ani. La mulți ani!

Marta PETREU

*

La mulți ani *Familia*!

Și multă sănătate celor ce trudesc la apariția ei! Fără îndoială, publicația Dvs. este emblematică pentru presa culturală din România; ați păstrat o revigorantă echidistanță față de toate disputele și „frecușurile” ce consumă fluvii de cerneală aproape zilnic iar acest lucru vă onorează și ne onorează și pe noi, cei care ori am publicat, ori citim regulat revista Dvs. Ați reușit, împotriva oricăror previziuni pesimiste, să sabotăți la modul frumos „criza” politico-financiară și să vă prezentați cu demnitate și sobrietate munca. Mult succes în continuare!

Ștefan Doru DĂNCUȘ
fondator al Grupului Editorial „SINGUR”

*

Cu respect, considerație și invidie „normală” (și dacă ne raportăm la 145 de ani, și la 45 de ani), primiți salutările frățești și urările de viață (și mai) lungă ale grupului de scriitori grupați în jurul revistei „Caiete Silvane” din Zalău, o revistă mai nouă în „peisajul” cultural post-mioritic (anul acesta am împlinit 5 ani în noua serie), dar care, credem, este ambițioasă și pentru că are în revista „Familia” un model/reper indiscutabil. De altfel, câțiva dintre noi – în frunte cu poetul Viorel Mureșan – au fost găzduiți de revista „Familia” – una dintre pietrele de temelie ale culturii românești în Transilvania. Suntem convinși că între cele două reviste colaborarea va merge mai departe, și pentru că „familia” scriitorilor transilvăneni a dovedit că poate fi unită măcar în (prin) prietenie.

Felicitări echipei conduse de poetul Ioan Moldovan!

La Mulți Ani, „Familia”!

Daniel SĂUCA

Redactor -șef al revistei „Caiete Silvane”

*

Apariția seriei postbelice a revistei „Familia” a fost pentru mine imboldul de a începe demersurile stăruitoare care s-au soldat cu înființarea noii serii a revistei „Vatra”, în redacția căreia am lucrat din mai 1971 până în ianuarie 1987.

Revista „Familia” mi-a fost în unele privințe și model, prin faptul că a reușit să regrupeze scriitorii din grupul Cercului literar de la Sibiu, fără excepție oameni de superioară calitate culturală, victime ale sistemului, care au reușit să-și depășească handicapul politic. Nu știu cui i se datorează această programatică regrupare, dacă nu lui Alexandru Andrițoiu. Acest scriitor minor a avut o cultură clasică vastă, acumulată grație școlilor profesionale urmate, dacă nu mă înșel, la Beiuș: ar fi bine să ne mai aducem aminte uneori de serile bahice simpatice, niciodată violente, în care Andrițoiu recita în latinește.

S-a spus că ar fi fost informator. Și el? Poate, ca și alții, va fi scris note informative la cerere, nu știu dacă și din proprie inițiativă. Dar ce rămâne este ce se vede, o revistă dintre cele mai coerente în peisajul cultural postbelic, care a deschis paginile sale unor tineri de talent, critici, poeți, esești, permițând exprimarea lor destul de liberă, într-un context general opresiv. Revistele nu pot fi judecate decât comparativ și sincron. Ce se publica în aceeași vreme în altele, ce au dat cronicarii și recenzentii lor culturii române atunci și ulterior? Al. Cistelean, Virigil

Podoabă, de pildă, au roit de la „Familia“ pentru a fertiliza cu talentul lor paginile reviste „Vatra“. Prietenul Vasile Spoiala, cu care visam o revistă la Târgu Mureș, a trebuit să plece la Oradea din motive de familie. Și a intrat la un moment dat corector în redacția dv. Cei care l-au cunoscut știu că era un om de caracter și un intelectual fin.

Cât privește grupul „Cercului literar“, ar fi cazul desigur ca redactorii actuali ai „Familiei“ să le aducă un omagiu și în același timp să-și asume și să grăbească publicarea dosarelor de urmărire informativă dedicate acestora, dimpreună cu notele informative semnate de aceiași, cu angajament secret, sub presiunea Securității, pentru a pune pe tapet toate documentele contradictorii pe baza cărora activitatea, destinul, drama sau chiar tragedia lor vor putea fi înțelese și studiate liber de orice prejudecăți, depășindu-se maniheismul instalat în lumea literară după 1989, de către diverși procurori amatori.

Nu este vorba de a scuza ci de a înțelege. Ori pentru a înțelege e nevoie să cunoaștem. Nu se poate lăsa pe seama generațiilor viitoare această activitate delicată pentru care cei ce vin nu vor avea cunoștințele de trăire directă pe care noi, supraviețuitorii, le mai posedăm. E deci o urgență. O astfel de activitate de editare a unor dosare de la CNSAS va ajuta și la cunoașterea aspectelor întunecate ale unei epoci prin care nimeni nu putea trece neatins. Ceea ce nu înseamnă că toți am fi vinovați. Apoi vinovăția este de multe feluri, morala, penală, civilă iar circumstanțele atenuante se iau în considerare în justiție chiar și în cazuri mai grave, de crime.

Ion Negoîtescu îi explica unui prieten german de ce și-a retractat semnătura de solidarizare cu Paul Goma și Havel în 1977. Fiindcă nici unul din prietenii săi nu s-a solidarizat atunci, alături de el, cu ipoteza de protest promovată de Paul Goma. Această explicație a ajuns la noi fiindcă a fost notată de un securist în notele de ascultare ale mijloacelor tehnic-operative plasate în locuința lui Negoîtescu.

Să privim cu mai multă atenție această epocă care pare depărtată și oamenii săi. Vom afla poate ceva și despre noi.

Iar „Familiei“, Vivat, crescat, floreat!

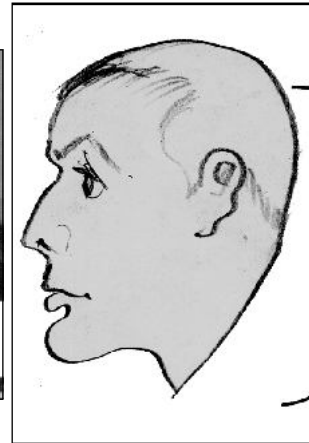
Dragi colegi,

Vă trimit doua ilustrații pentru numărul vostru aniversar. Un desen de Vasile Spoială, care mă reprezintă, cu mustață, făcut în 1964 la Tg Mureș, pe când el lucra la Casa Creației Populare, metodist, iar eu eram asistent la Institutul de teatru din Tîrg. Eram nedespărțiți, beam vodci și suc de roșii și mâncam pogăcele calde prin toate crîșmele de cartier, vorbeam literatură, filosofie și politică. În această perioadă plănuiam facerea unei reviste la Mureș. Auzisem că se pregătea o nouă serie a „Familiei“, la Oradea.

Al doilea desen, care îl reprezintă din profil pe Dusi Spoială, tot prin 1964, este opera caricaturistului mureșean, fost spicher la Radio Tirgu Mureș, Romeo Morari.

Dan CULCER

scriitor, ziarist

*

Ioan Moldovan mă îmbie să scriu câteva rânduri despre *Familia*, întrucît, zice el, revista face dublă aniversare. Dublă ca dublă, dar impresionantă numaidecît: 145 de ani de la prima apariție. Prilejul e tocmai bun (revista fiind celebrisimă, nu mai are nevoie și de recunoașterea mea) pentru a-i sugera ministrului culturii, dlui Kelemen Hunor, că ar fi cazul ca ministerul pe care-l conduce să-și asume cele câteva reviste „de patrimoniu” pe care România le mai are. Am auzit și eu că-i criză, dar tocmai: pentru că banii se iau cu deosebire de la profesori, cred că aceștia nu vor avea nimic împotriva ca banii pe care-i dau înapoi să fie folosiți și la finanțarea câtorva reviste despre care le tot vorbesc elevilor. Oricum argumentul „criză” n-ar avea nici o greutate, căci susținerea câtorva reviste „de patrimoniu” se rezolvă cu tăierea unui chef oficial. Eu aș insista s-o facă dl. Hunor, că apoi nu se știe ce ministru va veni. Și aș insista s-o facă repede, pînă mai apucă.

Al. CISTELECAN

*

Ce frumoasă aniversară! Revista „Familia” are aproape un secol și jumătate de la apariție și 45 de ani de serie nouă. Sunteți vechi, dom-

nilor! Și buni! Prin toată lucrarea domniilor voastre v-ați câștigat un binemeritat renume, construind o publicație solidă, serioasă, vie, un spațiu al dialogului intelectual. Faceți o revistă frumoasă și elegantă, pe care o ții cu plăcere în mână. Cu sumare consistente, „grele”, cu idei, opinii și propuneri interesante. Cititorul are ce să aleagă din fiecare număr, oferta publicistică este una de calitate, bogată, diversă, incitantă, măsura și bunul-gust fiind trăsături de familie, ca să zic așa. Mă bucur cu adevărat când primesc la redacție „Familia”. O răsfoiesc imediat plină de curiozitate, citesc ce mă interesează și poposesc, pe îndelete, la rubricile de teatru ale lui Mircea Morariu, pentru că acolo e zona mea profesională. Dar și pasiunea. E un motiv în plus să mă atragă „Familia”, ea fiind una dintre puținele publicații culturale care acordă un spațiu atât de generos comentării fenomenului teatral. Cert este că revista are un program editorial coerent, bine gândit, echilibrat, că are spirit critic, atitudine.

C-ei putem dori unei publicații atât de prestigioase? Să-și îndeplinească în continuare nobila menire, să continue în același spirit care a consacrat-o. La mulți ani, numere valoroase, cititori mulți, viață lungă și spornică, noi și frumoase împliniri, vigoare și vivacitate!

Carmen MIHALACHE

Redactor-șef „Ateneu” Bacău

*

REVISTA, VĂZUTĂ DINSPRE BANAT

Revista Familia e un monument național – una dintre publicațiile al căror culoar e definit, întâi, de așezarea într-o Europă Centrală recuperatoare: la Pesta, revista putea să se diferențieze și să-și afirme autorii cu o energie greu de descoperit în altă parte, în anul de grație 1865. Primul an al ei este al programului polemic, al doilea este al lui Eminescu. Iosif Vulcan, bărbat extraordinar, acest homo aedificator, n-a fost doar Nașul: a scris cam tot ce era nevoie în Ardealul și Banatul vremii. A publicat articole, recenzii, nuvele, romane, piese de teatru. A colindat țara și a întemeiat relații greu de înțeles pentru cărturarii de mai târziu. A fost, de pildă, la Chizătău și a scris, pentru cei de acolo, Ruga de la Chizătău. Chizătăul e un sat de lângă Lugoj unde a ființat unul din corurile importante ale României. Țăranii din satele bănațene, de altfel, jucau cu mare iubire piesele lui Iosif Vulcan. Erau pentru ei.

Aș putea scrie (și eu) o carte despre acest mare personaj – unul dintre tinerii care, la 24 de ani, avea formula de a fi a unui brav luptător

al Ardealului și al nației. E, desigur, între cei care prelungesc/afirmă mesajul Școlii ardelenе.

Seria a doua, a treia și ale patra a revistei îl au în centrul (fruntea) lor pe M.G.Samarineanu. E o revistă vie, cu colaboratori de seamă (între ei, Mircea Eliade) cu anchete necesare și cu un cronicar literar model: O. Suluțiu. Nu uită Banatul, așa că va recenza cu dragoste cărțile care vin din Banat. Scriu în Familia toți poeții Banatului anilor treizeci, de la C. Miu Lerca la Grigore Bugarin.

Seria a V-a începe la 1965. E extraordinară, prin re-descoperirea „Cercului literar“. Definesc revista prin eseuri memorabile Ion Negoșescu, Nicolae Balotă, Șt.Aug. Doinaș, Ovidiu Cotruș, Radu Enescu,

care schițează un program critic: modelul G. Călinescu ar trebui înlocuit cu modelul Lovinescu. Sau chiar cu modelul Maiorescu. Exilul cercrist timișorean (Ovidiu Cotruș, mai ales, dar și Victor Iancu, Eugen Todoran, Deliu Petroiu) participă la buna așezare a „Familiei“ în spațiu vestit al culturii române. Sunt necesari știutorii de filozofie nemarkistă și celor de sus, revista îi adaugă pe Petre Țuțea și pe mai tânărul Crăciun Bejan. Lângă „bătrâni“ se afirmă un cronicar literar excepțional, Gheorghe Grigurcu. Un import de optzeciști de seamă, Ion Simuț, Al. Cistelecan, V. Podoabă, păstrează literatura în actualitate. Îi apără, cât poate, redactorul șef al revistei, Alexandru Andrițoiu, un șef de revistă citat cu iubire de Ovidiu Cotruș, Doinaș, Negoșescu ș.a.

După 1989 revista recuperează, cu energie, articolele cenzurate odinioară. Dacă Al. Cistelean și Virgil Podoabă au emigrat, dacă unii dintre iluștrii cerchiști au murit (ni se întâmplă tuturor, nu-i așa) revista trăiește o dinamică de vârf prin studiile/articolele de istorie literară, prin anchete, cronici literare, dramatice. Prin Zilele Familia, prin premiile revistei, prin tinerii promovați cu înțelepciune de optzeciștii de odinioară. Ce se va întâmpla mâine, probabil se întreabă și bravii mei colegi de la Familia, așa cum se întreabă toți redactorii revistelor culturale. Nu se cuvine să fim pesimiști, scriu când mă apropiu de final: Timișoara și Banatul datorează revistei prea multe, ca să nu cred că vom trece cu bine și de acest moment rău al timpului românesc. Să mai scriem că poetul Ioan Moldovan e un lider prea vizibil ca să piardă marile sale pariuri. Iar revista, care are o istorie care e a noastră a tuturor, e cel mai important dintre ele. La mulți ani!

Cornel UNGUREANU

Editorial

Traian Ștef

„Criză“, mediocritate și trei N. B.

În luna iunie lumea se pregătește de obicei pentru vacanță. Firmele de turism fac prețurile „de sezon”, adică le cresc, iar cei ce-și permit părăsesc orașele și țara în căutare de liniște și relaxare. Nu e mai multă liniște acolo, ci întâlnirea cu alții care urmăresc același scop, pentru o altă cheltuire a timpului, într-un confort rupt de cotidianul de acasă. Dar nu e cazul nostru, al celor de la Revista „Familia”. Noi ne simțim bine acasă, la redacție, la o cafenea de pe strada Republicii, discutând despre lumea în care trăim republican, adică o lume care nu este sub protecția coroanei, ci a urnei, nu sub semn elitar, ci vulgar. Editorialul lui Miron Beteg din numărul trecut pornește de la anunțul „angajăm muncitori necalificați cu experiență”. Asta se caută în România de astăzi. Acesta este semnalul reducerii la mediocritate. Nu numai în construcții sau în atelierele de confecții, ci și la vârful instituțiilor.

Lumea aceasta nu poate fi decât mediocră, de o mediocritate bună, sau de o mediocritate rea, după oameni. Dar nu după toți oamenii. În primul rând după cei aleși de întregul popor, apoi după cei pe care aleșii îi aleg și-i numesc, la rândul lor. Există însă și persoane care ies din rând, care au idei, inițiative, care nu stau cu mâna întinsă ca să primească leafa. Ei nu mai sînt mediocri. Numai lefegiii sînt mediocri. Ceilalți au curaj, riscă, sînt inventivi, își pun în valoare virtuțile și abilitățile. Lor nu le trebuie decât libertate. Să fie lăsați să facă. Între ei pot fi și șmecheri, pre limba din Balcani, dar șmecheria lor înseamnă exploatarea contextului. Este o adaptabilitate deșteaptă pentru a-și crește șansele. Între ei există competiție, între ei și formele coercitive ale statului există o permanentă luptă, însă statul deștept cedează știind că progresul din competiția lor vine și bugetul propriu, la fel.

Între lefegiii de la stat există două mari categorii: ocupanții de scaun și lucrătorii anonimi. Lefegiul e tot una cu funcționarul, dar într-

„Criză”, mediocritate și trei N.B.

o variantă mai moale. Funcționarul poate fi harnic și exigent, dar lefegiul este acela care așteaptă ziua de plată. Plată nu pentru o muncă, nu echivalentă unei valori, ci salarizare la dată fixă. Ar mai fi pensionarul, dar deocamdată nu avem pensionari decît din categoria celor cu leafă. Ceilalți au venituri și venitorul (vorba lui Nenea Iancu) lor nu e tocmai sigur.

Într-un stat bine conturat, toți cetățenii au reprezentare ideologică. Unii au interesul de a-și păstra scaunul și a-și mări leafa, adică de a li se da cît mai mult, alții au interesul de a fi lăsați să facă un venit cît mai mare și să li se ia din el cît mai puțin. Cînd numărul primilor crește peste măsură și cînd celor din urmă li se ia prea mult, cînd o populație cheltuie mai mult decît poate statul aduna spre redistribuire, cînd ce se adună e tot mai puțin, iar ce se plătește e tot mai mult, apare mai întîi îngrijorarea, apoi disperarea unei neputințe. Asta este criza, această disparare a dezechilibrului.

Politicienii, căci ei ar fi reprezentanții ideologici, meliță însă aceeași cînepă. Tot mai puțină și ea, pentru că nici nu se cultivă, nici nu mai sînt topitoarele tradiționale cu lipitori. Ei funcționează după principiul baricadei. Unii pe o parte, alții pe cealaltă, nu se văd, nu se aud, dar strigă să-i audă alegătorii. Cei de la guvernare sînt mai la vîrf, ei sînt văzuți de toată lumea și în ei se aruncă cu pietre ca să reverse miere peste popor. Opoziția nu are cum să fie nici ea altfel decît mediocră. Ea vociferează pentru că acesta e prilejul cel mai bun să îndrume spre ceilalți nemulțumirea.

Într-o țară a mediocrității cultivate cu grijă, nu pot exista decît soluții mediocre. Academia Română este o instituție de elită? Dacă era, ar fi propus soluții de ieșire din această criză, ba, mai mult, ar fi atenționat că ne îndreptăm spre o criză. Soluția mediocră este să iei de la toți. E firească. Dacă le dai tuturor după cît de lungă e mîna, cît de tare e pumnul, sau cît de îndoit gîtul, la fel le și iei, însă invers proporțional.

Am tot sperat că se trece odată la modernizarea statului român. Dar nu există acest curaj. Semnele duc tot în zona mediocrizării. Dacă pînă acum am vorbit despre „democrație reală”, economie de piață „reală” sau „funcțională”, vom vorbi curînd și despre modernizarea „reală”. Aceste „reale” există de fapt ca deziderate pierdute.

Sînt destul de fatalist în ce ne privește. Ar trebui să cred atunci și în miracole, dar în ele nu cred. Dacă noi facem lucrurile tot la 20 de ani după ce le termină alții, e firesc să fie așa. Iată, legea lustrației. Alții au început cu ea acum 20 de ani, iar la noi Curtea Constituțională zice că nu e nici o scofală. Chiar și CC a devenit o instituție mediocră din

moment ce partidele inclusiv politice i se adresează pentru orice dispută ca unui judecător popular.

Oare dacă fiecare român ar judeca lucrurile după el, cum ar fi? Cu mintea lui, după faptele și interesele lui, pentru el... Sînt mulți al căror merit este disprețuit, dar sînt cel puțin la fel de mulți aceia care strigă că e rău nu pentru că le-ar fi lor, ci ca să intre în corul mai numeros.

Românul este însă optimist. Mîine-poimîine vin noi alegeri, cine va fi la guvernare trebuie să dea ceva, fără rău e și mai rău, cu răul mai mic e mai bine decît cu răul mai mare. Totuși, moșii noștri au făcut două războaie și parcă s-au plîns mai puțin. Asta pentru că nu așteptau leafă, patriotismul lor nu era mediocru, cooperatist, iar cînd faci un sacrificiu trebuie să știi ce rodește.

N.B. 1. În emisiunea sa din ultima duminică a lui iunie, Stelian Tănase îl întreba pe invitatul său special, Marian Vanghelie, care ar fi soluția pentru ieșirea din criză a României. Tocmai anunțase Guvernul că în locul reducerii cu 15% pînă la sfîrșitul anului a pensiilor, măsură declarată neconstituțională de CC, s-a optat pentru varianta creșterii cu 5% a TVA (ceea ce mie mi se pare mai păgubos pentru toți, mai ales că salariile bugetarilor rămîn reduse cu 25%). Răspunsul a fost pe măsura întrebării: să invite președintele Băsescu la sfat oameni integri, personalități ca Regele Mihai, să caute. Stelian Tănase așteaptă soluții de la Vanghelie, iar Vanghelie de la Regele Mihai. Cu asta am ajuns la absurd.

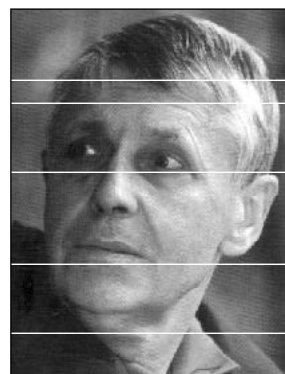
N.B. 2. În aceeași duminică, Daniel Dăianu a pomenit un lucru ce ar trebui să ne pună pe gînduri: existența unei coaliții subterane a *statusquou*-lui. Oare nihilismul bine aplicat care ne înconjoară nu are legătură cu această coaliție? Este ea tînără, în plinătatea vîrstei?

N.B. 3. Să nu uit nici contextul orădean. Mediocritatea se plătește bine și local, în sensul că se difuzează parcă prin fisiune nucleară. Peste 5 miliarde lei vechi sînt cheltuiți ca studenții să se festiva-lieze cu bogracs în campus, ca o fundație care construiește case pentru săraci să editeze o revistă literară, cică urmaș al „Familiei” interbelice, pentru un spectacol de pantomimă al unor tineri, în timp ce la Cluj era TIFul, iar la Sibiu, Festivalul European de Teatru. Au mai fost cheltuieli în alți ani pentru un concurs de făcut căpițe.

Asterisc

Gheorghe Grigurcu

„Cum să ai încredere
în sinceritate?“

Dacă nu se prelungesc în ele însele, în interiorul lor practic nelimitat, ființele și obiectele pier deopotrivă.

*

Singurătatea, spunea Tibul, înseamnă să-ți ții loc de mulțime. Scuze! Acesta e remediul singurătății.

*

„Dacă am învățat să ne ațintim privirea spre desăvârșita puritate, numai durata limitată a vieții omenești ne mai împiedică să fim siguri că vom atinge, încă de aici de jos, desăvârșirea” (Simone Weil). Totul ar fi, deci, punctul de pornire în care se află expierea *in nuce*, garantată.

*

Cu adevărat poți călători doar în spațiile care nu-ți aparțin. În celelalte, chiar mișcându-te, rămâi pe loc.

*

Florin Mugur îmi recomanda cu magnanimitate: „Scrie doar ceea ce-ți place”. Cu mult mai grea este însă respectarea altei condiții: să-ți placă tot ce scrii.

*

Exiști mai cu seamă prin cuvintele pe care nu le-ai rostit încă. Prin gândul negîndit.

*

Alexandru Paleologu e plin de neologisme ca un pom plin de flori cu miros discret.

*

Trecînd prin parcul Amarului Tîrg, văd copaci uscați, aidoma unor cruci în mărime naturală, gata pentru răstignire.

*

A încercat să umble prin cer, dar a alunecat pe un mic nor ca pe-o coajă de banană.

*

Sunt un om al cuvîntului. Cît de însemnat sunt în această calitate? Voiam să continuu astfel: mai însemnat decît mine poate fi, în ochii lumii, cel mai modest participant la un meci de fotbal, categoria C. Dar mi se pare prea pretențios. Mai curînd: mai însemnat decît mine poate fi, în ochii lumii, cel dintîi necunoscut pe care-l întîlnesc pe stradă.

*

Asasina ambiție prezentă chiar și-n cel mai aparent lipsit de ambiție verb, ambiție a verbului însuși, îți place a spune, a verbului care se scrie singur, deși e propria ta ambiție cu care l-ai contaminat.

*

Cred. Vreau să cred într-un Dumnezeu pe care nu-L întîlnesc decît rareori în predicile preoților și-n slujbele lor automatizate, un Dumnezeu din care o parte infimă se răsfrînge în tot ce e mai bun în mine. Un Dumnezeu-părinte, care strînge la pieptul său simbolic, cu aceeași dragoste, nu doar oamenii, ci și sumedenia de cîini și pisici, ierburi și flori, șacali și crocodili, purici și microbi și viruși. „Tu mi-ai lovit inima cu cuvintele Tale de atunci Te iubesc. Însă și cerul, și soarele, și tot ce face parte din ele, iată, de pretutindeni îmi spun că trebuie să Te iubesc, și nu conțenesc să o spună tuturor, ca să fie de neuitat” (Augustin).

*

La ce bun gîndul unui Dumnezeu care să nu pornească exclusiv dinăuntru, de la tot ce e tainic-înălțător, chiar dacă nespus de umil, fărîmițat, risipit, în inima ta, pe care să-ți permiți a-L iubi cu naturalețe și *stîngăcie* de pe treptele, oricum inferioare, ale ființei tale? „Ce este acel ce mă străbate cu lumină și îmi pătrunde în inimă fără însă să mi-o rănească? Iar eu mă cutremur și ard: mă cutremur cît nu sunt asemenea Lui, strălucesc cît îi sunt asemenea” (Augustin).

*

„Aristocrația rece a cunoașterii indifferente nu este, în nici un fel, seriozitate creștină, superioară, ci este, din punct de vedere creștin, glumă și vanitate” (Kierkegaard). Glumă solemnă sau vanitate hazlie...

„Cum să ai încredere în sinceritate?”

*

Umilința: umbra-lumină a Iubirii.

*

Ce e sinceritatea (a ta și a altora)? Cum să ai încredere în sinceritate, care, așa cum spunea un moralist, nu e, adesea, decât o fină disimulare? Dar cum să exiști fără să ai încredere în sinceritate? O posibilă definiție: sinceritatea e viața însăși ce vorbește, luînd cunoștința de sine, spontan. Viața care, de regulă, tace.

*

Scria Balzac că omul de șaizeci de ani e ca un ins care a luat masa și se uită la alții cum mănîncă. Însă dacă nu-i place ceea ce mănîncă alții? N-ar fi o consolare?

*

Iubesc pisicile (un termen specializat: galeofilie). Oare le iubesc mult pentru că nu am copii? Sau - iată ce idee perversă îmi dă tîrcoale! - pentru că în eterna lor imaturitate îmi iubesc, narcisiac, propria imagine infantilă?

*

„Spre a fi veridic, totdeauna trebuie să minți puțin, așa cum spre a minți se cere să fii nițel veridic” (Frederic Prokosch). A rămîne tu însuți și totodată a minți e probabil cel mai vechi paradox al minții umane. Un paradox preistoric, dar care ni se înfățișează în evoluția expresiei literare din ce în ce mai subtil.

*

Dragostea de animale îmi dă simțămîntul unei singurătăți împărtășite de Cosmos. E o osmoză între sîngele meu și sîngele Domnului ce ne-a zămislit deopotrivă. „În animale sălășluiește Cristos”, scria Dostoievski.

*

Se întîmplă să fii atît de nemulțumit de tine însuți, încît să te regăsești cu satisfacție într-o butadă a lui Geo Bogza, după care, intenționînd a se scălda în mare, scriitorul a ajuns a se spăla doar într-un lighean.

*

La nevoie, consideri idealul, ca și Paul Valery, „un fel de-a face mofuri” și treci mai departe.

*

Și totuși o speranță neîmplinită rămîne un pustiu înăuntrul Lumii.

*

– De ce plîngi pentru o pisică? Lumea e plină de pisici!
– De ce plîngi pentru un om? Lumea e plină de oameni!

*

Vizită la eleganta și relativ bogat înzestrata librărie *Maraton*, de puțin timp deschisă în Amarul Tîrg. Și cînd mă gîndesc că, încă din fragedă copilărie, de la 7-8 ani, nu aveam mai mare bucurie decît cea de-a intra în librării, de-a cotrobăi la nesfîrșit prin rafturile lor pline de minuni! Unii librari erau amabili cu prichindelul livresc, alții dimpotrivă! Acum, e un prilej de întristare. N-am bani să-mi cumpăr cărțile dorite. Cu suma cu care plătesc azi o carte, pînă în 1989 îmi puteam cumpăra cel puțin 6-7. Sunt apoi zeci și zeci de titluri atracțioase, între care albume de artă, dicționare. Cînd și cum le-aș mai putea citi? Vîrsta se lasă asupra ființei mele cum o umbră răcoroasă, stinge treptat luminile sufletului și ale trupului, cum lumînări, unele din ele pîrînd abia aprinse, uimite că trebuie să se stingă atît de repede. Și chiar dacă m-aș încumeta să cumpăr mai multe cărți, unde le-aș mai putea adăposti? În grămezile de-acasă, care se sufocă și mucelesc în strîmtoare și igrasie? Împrejurările nefericite concură ușurînd rezolvarea situației.

*

Întîlnire în parcul Amarului Tîrg, pe cînd mă întorceam din piață, încărcat cu „plase” pline și, pe deasupra, cu umbrela deschisă, căci ploua. Îmi taie drumul o foarte vagă cunoștință, se pare profesor de matematică, al cărui nume nu l-am reținut, însoțit de un alt bărbat pe care mi-l recomandă drept inginer. Rostește emfatic, în chip de salut: „Să trăiască dl. G., marele profesor al Gorjului!”. Jenă, gust de impostură. Nu sunt „profesor”. Și cu atît mai puțin aș putea fi considerat „al Gorjului”. Dar cum să mă explic? Omul pare, în eroarea sa frustă, bine intenționat. Celălalt, în schimb, mă privește bănuitor. Biigui ceva despre un fost serviciu la București. Abia că devin și mai suspect...

*

De mulți ani, mă mișc, în urbea exilului meu, pe două-trei străzi, nu mai multe. Aidoma unui cîine de casă, aidoma unei pisici.

*

Nu pot avea, în Amarul Tîrg, nicio identitate. Nu pot fi „redactor la București”, pentru că nu locuiesc la București. Nu pot fi „profesor”,

„Cum să ai încredere în sinceritate?”
pentru că nu predau nicăieri. Nu pot fi „doctor”, pentru că nu sunt medic, nu pot fi „scriitor” pentru că nu scriu romane, nu pot fi „poet”, pentru că - mi s-a atras atenția - „poet te naști”, nu pot fi nici critic, întrucât - iarăși mi s-a atras atenția - nu sunt „obiectiv”. Ce sunt, așadar? Un amestec de veleitar, fanfaron, pierde-vară, impostor. Mai nou, când sunt întrebat „cu ce mă ocup”, răspund fără clipire: *șofer*. Și nu e un neadevăr, deoarece, cu toate că mi-am vândut de mult Dacia, am un permis de conducere auto!

*

Nu știu dacă prezentele rînduri pot avea o valoare testamentară, dar țin a preciza, în cuprinsul lor, că nu doresc ca în Amarul Tîrg să existe vreodată o mențiune publică a viețuirii mele (numele meu legat de o stradă sau instituție ori de vreun program cultural evocînd această insignifiantă împrejurare).

*

Azi mă doare atît sufletul cît și trupul. Fraternitatea celor două dureri ușurează pe fiecare în parte.

*

Mi-a fost teamă, o teamă cumplită, de imperfecțiunile mele, totodată mi-am exagerat, poate într-un chip orgolios, greșelile. M-am străduit să le complic. Dar e foarte posibil ca, în plan transcendent, ele să n-aibă mai multă însemnătate decît stîngăciile unui școlar care abia învață alfabeta. Și, în același plan, realizările de care suntem atît de mîndri să nu depășească importanța primelor litere corect rotunjite.

*

Există căutători de noroc la Loto, nefericiți și puri, aidoma căutătorilor de Dumnezeu.

*

Dumnezeu trece prin ființa eternă a mamei mele precum lumina prin sticla ferestrei. O simțeam ca pe o ființă magică și pe cînd trăia printre noi, o simt și acum, cînd, de bună seamă, trăiește în altă parte.

*

„Există unii oameni care ar fi mai puțin primejdioși dacă nu ar avea nici un strop de bunătate” (La Rochefoucauld). Nu ne putem oare gîndi și la oamenii care ar fi mai puțin buni dacă n-ar avea și un strop de răutate?

*

Orice act de lirism e un act de eroism: „Eroul este cel care vrea să fie el însuși” (Ortega y Gasset).

Gheorghe Grigurcu

*

Bufonul: un vid moral zglobiu.

*

Minciuna aspiră la condiția de adevăr, adevărul aspiră la condiția de realitate.

*

Scriu, deci exist.

*

„Lumea aparține spiritelor reci”, afirma Machiavelli. Sub o asemenea stăpânire, desigur că e vorba de-o variantă rece a Lumii însăși.

*

Dezvoltări. O idee poate căpăta, frecvent, un aer de paradox. Acesta, la rîndul său, după cum observa Jung, „se arată capabil de a îmbrățișa plenitudinea vieții”.

*

Morala: umbra iubirii. Justiția: umbra moralei.

*

Dimineata, după un somn reconfortant, o melancolie limpede ca apa de izvor.

*

Rilke, geniu dublat de un pedant elegant, e azi izbit de un aparent discredit, căci poezia noastră actuală, bunăoară cea a așa-zișilor douămiști, umblă deschisă nu doar la veston ci și la pantalonii!

*

Un mare noroc: faptul că viața terestră, plină de tribulații, a omului nu durează o mie, zece mii, o sută de mii de ani. Ce ne-am face cu o cvasieternitate atît de defectuoasă?

*

Se știe: dinte pentru dinte și ochi pentru ochi. Dar se întîmplă să fie și dinte pentru ochi sau ochi pentru dinte!

*

Secolul XX, spunea cineva, la local, fără a fi beat de tot, e secolul chelnerilor, secolul XVIII a fost prin excelență al celor ce stau la masă.

*

Andrei Pleșu: un soi de Petre Roman transpus în domeniul culturii.

„Cum să ai încredere în sinceritate?”

*

Caracterul baroc al amintirii se ordonează în jurul sintagmei „nu sunt ce par a fi”.

*

Heidegger: în opera de artă, „Lumea acționează ca lume, «lumește», și are un caracter accentuat de ființă”.

*

Cine se aseamănă se-adună. Cîteodată, dimpotrivă: cine se aseamănă se ocolește. Zicalele, de atîtea ori contradictorii, au învățat a nu se supăra una pe alta și cu atît mai puțin a se supăra pe realul ingrat care se întîmplă să nu le confirme...

*

Amintirea ca evanescență a ființei, *autorizîndu-mi* propria dispariție.

*

Aristotel: „Numim om liber pe acela care își este singur scop și nu este un scop pentru alții”. Libertatea ca egocentrism ori direct ca egoism?

*

După ce ai cunoscut bucuria inaugurală a începutului de viață, vei cunoaște oare și bucuria sfîrșitului său, care s-o *echilibreze* prin simetrie?

*

Viața: un os oprit în gîtlejul mării.

Schiță în cărbune

Al. Cistelecan

Nicolae Oprea

Cronicar și de meserie și de chemare, Oprea* s-a împărțit, totuși, între critică și istorie literară. Poate mai mult de nevoie, căci volumele de istorie literară exprimă, toate, o preocupare „academică”, pe când cele de critică propriu-zisă (avînd la bază foiletonul) sînt mai dezinvolve; nu atît în stil, întotdeauna cam uscat și fixat cu îndărătnicie pe obiect, cît în tematică: largă, tratată cu mobilitate și acribie. Cam o treime din cărțile lui ține de principiul foiletonistic, una de cel istoric, iar cealaltă e făcută dintr-o îmbinare de ingeniozitate publicistică și rigoare. Cronicarul e, însă, vioara întii. Oprea a făcut asiduu cronică literară în toți anii 70-90 (și după) (e drept că mai mult în reviste lunare), dar își scoate prima culegere propriu-zisă de foiletoane abia în 2002, odată cu *Tîmpul lecturii* (subintitulat *Selecție de cronicar*). La această dată cronicarul era în plin prestigiu și autoritate (cîte i se cuvin) iar tonul lui e mereu ferm. Introducerea face, desigur, pledoarie pentru foiletonistică (ale cărei rosturi se vedeau, dacă nu contestate, măcar minimalizate în

* Critic și istoric literar. Născut la 3 iulie 1950, în com. Sârbii Măgura, jud. Olt. Fiul lui Ilie Oprea și al Floarei (n. Popa), țărani. Școala generală în satul natal. Liceul „Al. Odobescu” din Pitești (1965-1968) și Liceul „George Barițiu” din Cluj (1968-1969). Facultatea de filologie (secția română-italiană) a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1969-1973) iar apoi Facultatea de Istorie-Filosofie a aceleiași universități (specialitatea filosofie-istorie, la fără frecvență). Ca student, a fost redactor al revistei *Echinax* (1972-1974), în care a și debutat (în 1972). În 1974, redactor la revista „Argeș” din Pitești; între 1975-1977, metodist cultural în Pitești și Costești, jud. Argeș; profesor suplinitor în Drobeta-Turnu Severin și în comunele Godeni, Pătulele, Căzănești, jud. Mehedinți (1977-1981); asistent universitar la Institutul de Învățămînt Superior din Pitești (1981-1984); muzeograf la Oficiul pentru Patrimoniul Național al Muzeului Județean Argeș (1984-1989); redactor la revista *Argeș* (1989). După Revoluție este ales redactor-șef la revista *Argeș* (1990-1991) și la revista și editura *Calende* (1991-1995). Din 1995, carieră universitară la Facultatea de Litere a Universității din Pitești: lector; conferențiar (2000); profesor (2004); doctor în filologie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (1999). A deținut rubrica de „cronică literară” în revistele: *Echinax*, *Argeș*, *Viața Românească*, *Familia*, *Calende*, *Ziua literară*. Alte colaborări: *Vatra*, *Tribuna*, *Luceafărul*, *România literară*, *Ateneu*, *Astra*, *Ramuri*, *Poesis*, *Euphorion*.

anii de după 90). Oprea invocă „tradiția foiletonistică autohtonă”, pe de o parte, și respinge, pe de alta, foiletonistica de compilație, atât pe cea care se plasează „la prea mare distanță” de operă, cât și pe cea aflată „la distanță nepermis de mică” și profesînd „așa-zisa critică simpatetică”. Decisivă e găsirea „unghiului ideal de observație asupra orizontului literar privit cu luneta”. E metoda pe care o aplică: o privire veșnic atentă la ansamblu, dar care se focalizează asupra unei opere (sau scriitor, unde recenziile sînt promovate la studii). Pe lîngă această metodă de selecție, cronicarului i se cere „probitate intelectuală” și „curaj critic”. Cronica e ținută „a evalua judicios, a discerne instantaneu valoarea, a discredita nonvaloarea”. „Simțul estetic” alert nu poate fi substituit de vreun „instrumentar pretențios” sau de „metodologii sofisticate”. Cronica eficientă profesează „formularea condensată”, în „limbaj expresiv” și cu accent „marcat pe judecata critică”. Fundamental cronica se bizuie pe „spirit critic” și „intransigență” morală. Altminteri, Oprea e de partea celor care cred că „foiletonul este o piesă din angrenajul istoriei literare”. Pe scurt, în pledoaria foiletonistică, el e un lovinescian. Selecția (care la acel moment nu putea fi decît drastică, ținînd seama de cantitatea strînsă) e orientată după „valoarea operelor comentate”. Că recenzia e „piesă” a istoriei literare se vede și mai bine din structura volumului, împărțit între trei generații (a războiului, '60 și '80), organizate apoi pe principiul genului (poezie, proză, critică). Cînd scriitorii sînt din cei

Zburătorul, Apostrof, Manuscriptum ș.a. Editorial a debutat în 1993, cu *Provinciile imaginare* (Editura Calende, Pitești; premiul Salonului Național de carte Cluj). A mai publicat volumele: *Alexandru Macedonski între romantism și simbolism* (Editura Dacia, Cluj, 1999), *Ion D. Sârbu și timpul romanului* (Editura Paralela 45, Pitești, 2000), *Literatura română postbelică între adevăr și impostură* (în colaborare cu Călin Vlasie; Editura Paralela 45, Pitești, 2000), *Opera și autorul* (Editura Paralela 45, Pitești, 2001), *Timpul lecturii* (Editura Dacia, Cluj, 2002), *Magical în proza lui V. Voiculescu* (Editura Paralela 45, Pitești, 2002), *Literatura „Echinoxului”* (Editura Dacia, Cluj, 2003), *Noaptea de insomnie* (Editura Paralela 45, Pitești, 2005), *Vasile Voiculescu* (Editura Aula, Brașov, 2006), *Sinteze critice* (Editura Paralela 45, Pitești, 2009). A făcut parte din colectivul care a realizat *Dicționarul Scriitorilor Români și Dicționarul esențial al scriitorilor români*. A coordonat *Istoria literaturii române din perspectivă didactică*, I, Proza (Pitești, 2001). Prezent în volumele colective *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice* (Pitești, 1999), *Un destin istoric: Biserica Română Unită* (Târgu Mureș, 1999), *Dicționar de personaje literare din proza și dramaturgia românească* (Pitești, 2002), *Proza românească. Antologie de texte comentate* (Pitești, 2002), *100 cei mai mari scriitori români* (București, 2003), *Limba și literatura română pentru bacalaureat și admitere* (Pitești, 2004), *Poezia românească. Antologie de texte comentate și aprecieri critice* (Pitești, 2006). A îngrijit ediții din Iraclie Porumbescu, Dumitru Țepeneag, Miron Cordun, Petru Mihai Gorcea. A primit premiul pentru eseu al revistei *Viața Românească* (1985), premiul pentru critică literară *Frontiera Poesis* (1999), premiul pentru critică și istorie literară al Filialei Sibiu a U.S.R. (2000, 2001), premiul internațional *Teatro di Segesta* (Calatafimi Segesta, Italia, 2002), premiul pentru critică literară al Filialei Pitești a U.S.R. (2002, 2003, 2005), premiul revistei *Argeș*, 2009; a primit, de asemenea, *Meritul cultural* în grad de cavaler (2004), *Medalia aniversară* a Uniunii Scriitorilor din România (cu prilejul Centenarului înființării S.S.R., 2008).

cu bibliografie, Oprea face un scurt punctaj al devenirii, înainte de a intra în volumul despre care referă. Dacă bibliografia e mai scurtă, intrarea se face abrupt iar Oprea repertoriază repede notele decisive ale viziunii, cu mână sigură. După aceste exerciții de siguranță analitică, judecata răspicată vine ca de la sine (în cazul acestui volum e vorba, desigur, de judecăți în general favorabile, dar nu lipsesc nici malițiile: „Nu arta construcției îi lipsește poetei, ci forța de a evada din plasa manierismului”). Critică austeră și severă, foiletonistica lui Oprea e mereu la obiect.

Tot dintr-o sistematizare foiletonistică vine și *Literatura „Echinoxului”* (prima parte a unui proiect menit să dea seamă de întreaga garnitură a grupării clujene). Oprea nu face un demers istoric sau monografic, mulțumindu-se cu galeria de portrete. Îi lipsește cărții o privire generală asupra echinoxismului și un tablou cu trăsăturile acestuia; atît cu distincțiile tipologice interne, cît și cu distincțiile față de alte grupări. Galeria cu echinoxisti a lui Oprea are, în această prima sală, 35 de portrete de autori afirmați în primii cinci ani de viață ai revistei. Din datorie de onoare le sînt alăturati Ion Pop, Marian Papahagi și Ion Vartic, spiritele *rector* ale revistei. Portretele sînt, de fapt, recenzii surplombate de cîteva rînduri pe post de vedere sintetică; sau o înlănțuire de două-trei (cel mult) recenzii, așezate astfel încît să pară traseu exegetic. Portrete în regulă nu rezultă decît cele în care Oprea se ocupă de vreo antologie. Deși declarația de intenții spune că exegetul s-a oprit la “vîrful de creație al fiecărui echinoxist, indiferent de bibliografia mai mult sau mai puțin impunătoare”, lucrul nu pare adevărat (și nici motivat). În realitate, portretele sînt centrate cam pe prima carte a fiecăruia. Pe fond, cartea e o selecție „tematică” de recenzii; unele, prin comasare, se ridică la generalitatea sau privirea sintetică a unor portrete, dar majoritatea rămîn, din această perspectivă, simple schițe. Deși el însuși membru de marcă al grupării echinoxiste, Oprea nu face partizanat (nu excesiv, în orice caz), ținîndu-se de „obiectivitate”. Firește, aici nu poate fi vorba decît de o obiectivitate „pozitivă”.

O culegere consistentă de cronici se găsește în *Noaptea de insomnie*, structurată pe genuri și ordonată după cronologia literară. Firul istoric e, din nou, sugerat. Reluată - oarecum în termeni de conjunctură, nu de principiu - e și apărarea foiletonisticii, pe care Oprea încearcă s-o deculpabilizeze de toate cîte i se reproșează (de - unii - scriitori). Momentul critic de după '89 i se pare nu unul de criză a criticii, ci, dimpotrivă, unul „de apogeu”, comparabil cu momentul interbelic. Convins acum de necesitatea unei schimbări a discursului critic („criti-

ca foiletonistică trebuie să-și modifice din mers maniera și spațiul de exercitare a funcției *instituționale* de îndrumare a gustului estetic”), Oprea mizează tot pe principiile enunțate în *Timpul lecturii*. Volumul strânge (poate nu exclusiv) cronicile apărute în *Ziua literară* (dintre ai cărei cronicari a făcut parte) și, prin urmare, nu mai beneficiază de un criteriu de antologie, amestecând cărțile și luându-le cam de-a valma. Totuși, cronicarul are metoda lui de selecție, bazată pe „noutatea” cărții („de registru, ideatică, formă”) – „în raport cu maniera deja afirmată a autorului”. Dă însă șansă și „spontaneității” de opțiune. Consecvent în principii și criterii, Oprea e consecvent și în aplicarea lor. Calitatea lui primă, oricât de concise i-ar fi recenziile, rămâne cea de analist.

Cărți care îmbină mai multe criterii, de la cel publicistic la cel eseistic, sînt *Literatura română postbelică între impostură și adevăr*, *Opera și autorul* și *Sinteze critice*. Cea dintîi strînge răspunsurile la o anchetă pe care Oprea a desfășurat-o, între nov. 1991 și ian. 1993, în paginile revistei *Calende*. Concepută ca „un simpozion”, ancheta despre condiția literaturii române sub comunism a reușit să mobilizeze peste 20 de critici și scriitori. O construcție incitantă are *Opera și autorul*, care îmbină comentariul critic și interviul de autor. Interviurile (cu Cezar Baltag, Florin Mugur, Mircea Horia Simionescu, Dumitru Țepeneag, Octavian Paler, Mircea Zăciu, Cornel Regman și Ion Pop, aleși din „secrete afinități”) sînt orientate spre evoluția scriitorilor, spre etapele de creație ale acestora, așa cum le văd ei. Fiecare interviu e precedat de un studiu consacrat autorului respectiv; studiile sînt sintetice, micro-monografice, evaluînd întreaga creație a fiecăruia. Parte din ele sînt și reluate în *Sinteze critice*, carte făcută din studii propriu-zise de istorie literară, cronici și portrete de dicționar. „Dicționarul analitic” include fișe tipice de acest tip, pe modelul celor din *Dicționarul Scriitorilor Români*: portrete concise, cu accent pe devenirea operei. Partea de studii (*De la Macedonski la postmoderni*) revine asupra unor autori de care Oprea s-a ocupat în foiletonistica sau în volumele lui de istorie literară (Macedonski, Vasile Voiculescu, Octavian Paler, Mircea Horia Simionescu etc.) sau adaugă noi nume care i-au intrat în raza de interes. Aplicația istorică e tot atît de riguroasă pe cît sînt și recenziile (și invers).

Provinciile imaginare, deși o carte de eseuri, ține mai degrabă de tronsonul celor de istorie literară (prin complexitatea abordării și analizei, chiar dacă studiile sînt determinate „tematic”). Pornind de la cele trei „elemente structurale ale formelor epice” („personajul, acțiunea și spațiul”), Oprea se oprește asupra romanelor creatoare de spații și atmosferă, asupra a ceea ce el numește „autori epici de spațiu”.

Acestora li se atașează un grup de poeți „creatori de atmosferă”, de „universuri lirice”. Prozatorii reprezentativi pentru acest tip de roman sînt Ștefan Bănuțescu, Fănuș Neagu, Eugen Uricaru și George Bălăiță; poeții aleși pentru ilustrare sînt Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Petre Stoica, Florin Mugur, Emil Brumar, Ovidiu Genaru, Adrian Popescu și Liviu Ioan Stoiciu. Și în cazul unora, și în cazul celorlalți, analiza „tematică” e doar firul central pe care merge Oprea, căci altminteri el operează „monografic”, marcînd nu doar reveriile spațiale, ci toate mișcările viziunii.

De stadiile creației macedonskiene (romantică, parnasiano-simbolistă) și de poetica lor explicită (de fapt, poeticele) se ocupă *Alexandru Macedonski între romantism și simbolism*. Punerea în context e eficientă, analizele corecte, concluziile juste. Mai ofensivă e monografia *Ion D. Sârbu și timpul romanului* (la bază teză de doctorat), Oprea fiind printre cei care au inițiat și susținut „relansarea” de după 1990 a scriitorului. Construcția monografiei e clasică, urmărind traseul complet al operei: un capitol consistent dedicat biografiei dramatice, unul dramaturgiei, unul prozei scurte, iar apoi romanului și literaturii confesive. „Revanșa postumă” îl aduce pe I. D. Sârbu „în rîndul prozatorilor de prim-plan ai literaturii noastre postbelice”, concluzie la locul ei după investigațiile precedente.

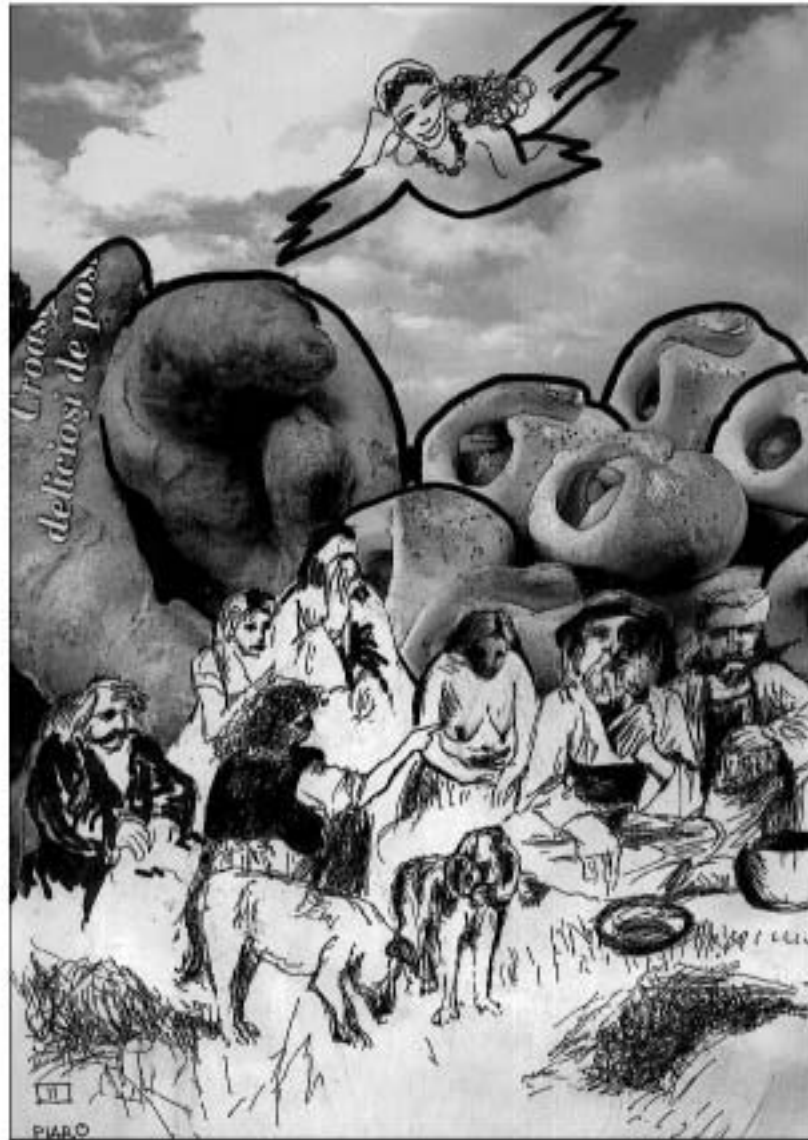
Lui Vasile Voiculescu Oprea i-a dedicat două cărți: *Magical în proza lui Vasile Voiculescu* și micro-monografia *Vasile Voiculescu*. Proza e mai profund explorată, poezia mai expeditiv. Povestirile lui Voiculescu sînt tranșate tipologic în povestiri ale vînătorii, ale pescuitului și ale iubirii, toate magice (concept distins riguros de mitic). Sînt categorii tematice, de fapt, nu tipologice. Mult spirit polemic (la fel ca în monografia dedicată lui I.D. Sârbu) apare la nivelul interpretărilor propriu-zise. Disociațiile și asociațiile critice merg mîna în mîna cu rezumatul, dar și cu plasarea în context universal (îndeosebi proza, confruntată cu proza magică universală, pe de o parte, și cu eresurile străvechi, pe de altă parte). Studiile de istorie literară ale lui Oprea sînt întotdeauna eficiente în raport cu obiectul lor.

Opera:

Provinciile imaginare, Pitești, 1993; *Alexandru Macedonski între romantism și simbolism*, Cluj, 1999; *Ion D. Sârbu și timpul romanului*, Pitești, 2000; *Literatura română postbelică între impostură și adevăr* (coautor: Călin Vlasie), Pitești, 2000; *Opera și autorul*, Pitești, 2001; *Timpul lecturii. Selecție de cronicar*, Cluj, 2002; *Magical în proza lui V. Voiculescu*, Pitești, 2002; *Literatura “Echinoxului”*, I, Cluj, 2003; *Noaptea de insomnie. Opțiuni literare*, Pitești, 2005; *Vasile Voiculescu (monografie)*, Brașov, 2006; *Sinteze critice*, Pitești, 2009.

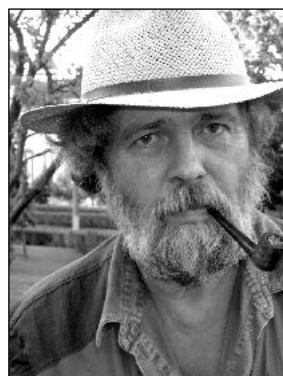
Referințe critice:

Cornel Ungureanu, în *Orizont*, nr. 11/1995; Al. Th. Ionescu, în *Calende*, nr. 6/1993; idem, în *Calende*, nr. 1-2/2004; Ștefan Ion Ghilimescu, în *Luceafărul*, nr. 30/1993; Doru Mareș, în *Cotidianul*, nr. 200/1993; Cornel Moraru, în *Vatra*, nr. 8/1993; Al. Cistelean, în *Cuvântul*, nr. 48/1993; idem, în *Argeș*, nr. 1/2006; Octavian Soviany, în *Apostrof*, nr. 1-2/1994; Ioan Nistor, în *Poesis*, nr. 50/1994; Gheorghe Grigurcu, în *Contemporanul*, nr. 47/1994; idem, în *Romania literară*, nr. 18/2001; idem, *În pădurea de metafore*, Pitești, 2003; Adrian Tudorachi, în *Echinox*, nr. 1-2-3/1994; Dan Damaschin, în *Vatra*, nr. 12/1997; Iulian Boldea, în *Vatra*, nr. 12/1997; idem, *Vârstele criticii*, Pitești, 2005; Ruxandra Ivăncescu, *O nouă viziune asupra prozei contemporane*, Pitești, 1999; Constantin M. Popa, în *Mozaicul*, nr. 6-7/1999; idem, în *Ramuri*, nr. 4/2004; Luminița Marcu, în *Observator cultural*, nr. 4/2000; Teodor Vărgolici, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 766/2005; C. Rogozanu, în *Observator cultural*, nr. 12/2000; V. Fanache, în *Steaua*, nr. 5-6/2000; Viorel Chirilă, în *Familia*, nr. 2/2001; Irina Petraș, *Panorama criticii literare românești*, Cluj, 2001; Ion Bogdan Lefter, *Anii '60-'90. Critica literară*, Pitești, 2002; Mircea Bârsilă, în *Familia*, nr. 6/2002; Daniela Șandru, în *Piața literară*, nr. 11/2002; Irina Marin, în *România literară*, nr. 20/2003; Petru Poantă, *Efectul "Echinox" sau Despre echilibru*, Cluj, 2003; Iosefina Batto, în *Contemporanul*, nr. 12/2003; Andrei Simuț, în *Dicționar Echinox/A-Z*, București/Cluj, 2004; Gabriel Coșoveanu, în *Ziua literară*, nr. 87/2004; Horia Gârbea, în *Ziua literară*, nr. 117/2004; Andrei Terian, în *Euphorion*, nr. 5-6/2004; Virgil Mihaiu, în *Steaua*, nr. 3/2004; Jean Dumitrașcu, în *Argeș*, nr. 5/2004; Constantin Hărlav, în *Dicționarul general al literaturii române*, L-O, București, 2005; Dumitru Augustin Doman, în *Argeș*, nr. 4/2005; idem, în *Argeș*, nr. 5/2007; Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, Pitești, 2006; Geo Vasile, în *România literară*, nr. 20/2007.

Atropina

Alexandru Vlad

Despre eroi și morminte

Nu de multă vreme, au fost deshumate rămășițele lui Șuşman, cel care câțiva ani a trăit și activat în clandestinitate, refuzând să accepte instaurarea comunismului. Din motive oarecum personale, era cel mai bogat om din sat, avea păduri, prăvălie, depozit de cherestea și fusese de mai multe ori primar. L-au urmat în general fiii, rudele, prietenii și cei care îi erau îndatorați. Moartea lui a fost tragică și neclară. Adevărul a fost corectat, ca întotdeauna în astfel de cazuri, de proteicul proces de mitizare.

S-au găsit opt gloanțe în cutia toracică și un al nouălea, de alt calibru, în țeastă. Indiferent de concluziile legiștilor, și de legenda care spune că s-a tras orbește în șura în care se adăpostise fugarul (șură incendiată – după unele versiuni), logica ne face să bănuim că omul a fost târât în fața unui pluton ad-hoc de execuție, iar al nouălea glonț provine probabil din pistolul ofițerului care a ținut să încheie lucrurile.

Activitatea anticomunistă a lui Șuşman, începută cu refuzul de-a plăti cote și cu vânzarea cherestelei pusă sub sechestru, s-a cam rezumat la a se ascunde de autorități. N-a atacat instituții ale statului, posturi de miliție, sau avanposturi ale trupelor de securitate care împânziseră munții. Șuşman și ai lui au jefuit magazine din satele din munți (avea nevoie de alimente și baterii pentru aparatul de radio la care asculta Vocea Americii), au tăiat linii telefonice, au atacat casieri care duceau în munți salariile muncitorilor forestieri lăsându-i pe aceștia fără bani, a pus în pericol viața oricui se nimerea, din întâmplare, să-l întâlnească, a ucis oameni care au ezitat să i se alăture sau pe care i-a bănuțit că l-ar fi trădat. Când auzeai la miezul nopții bătăi în ușă putea fi miliția sau oamenii lui Șuşman și oricum nu ieșeau deloc bine.

Dacă dădeai crezare comuniștilor aceștia promiteau dreptatea în forma ei cea mai carteziană – egalitatea. Iar Șuşman promitea o vagă re-

compensare, și era un promotor al întoarcerii la vechea stare de lucruri. Greu de optat. Ca să-ți câștigi traiul, în munte nu ai altă posibilitate decât să lucrezi la pădure (vara), să ții câteva vite, după putere, și să faci ceva braconaj, iarna. Dar armele erau interzise, gloanțele scumpe și fatalmente incriminante. Oamenii aveau copii mulți, din care nu puțini au murit de foame sau au rămas tarați, nevestele au fost duse desculțe prin munți să-și strige soții peste văi. Unii dintre aceștia, se va dovedi peste timp, deja morți.

Dintr-o astfel de familie e poetul Teofil Răchițeanu. Tatăl omorât de mâna eroului anticomunist, mama lui schingiuită de securitate, frații lui mai mici îngropați la câțiva pași de casă. Mormintele mititele s-au estompat, am mai apucat să le văd când erau cât niște mușuroaie lunguiețe.

În fața lugubrelor excavații, poetul a avut o ieșire nervoasă, de revoltă, de obidă. După ce toată viața a căutat osemintele tatălui său prin toate văgăunile, acum era pus în fața osemintelor marcate cu etichete galbene ale celuia care ia ucis tatăl. Eroul – cum se spune fără nuanțări, în presă.

Acestea sunt riscurile când nu putem vedea lucrurile decât în alb sau negru: când dezgropăm un astfel de om mort, de multe ori se întâmplă să îngropăm în locul lui un om viu.

Nisipul din clepsidră

Vasile Dan

Retorice

Mi-am pus nu o dată problema: de ce nu mă limitez naibii la problemele mele strict literare? Sau, mai larg, culturale? De ce mă încarc psihic inutil și stresant cu politica și politicienii atîta timp cît nu joc efectiv în rîndul lor? Cît tot îmi răcesc, de mai bine de două decenii, limba de pomană? Cît sînt doar un simplu cetățean, un alegător acolo, un plătitor, cred corect, de impozite și taxe (cîteva zeci la număr, ceea ce-mi înjumătățește salariul și așa minuscul)? De ce nu tac din gură și să scriu poezii, cum de altfel mi se sugerează prietenește? De ce nu-i cultiv pe cei de la putere (așa cum, cu osîrdie, cîțiva s-au și pus), indiferent cine sînt ei, și să obțin astfel mai multe fonduri pentru revistă, pentru fililala Uniunii Scriitorilor, pentru cărțile mele? De ce nu mă bucur cînd dau nas în nas cu X parlamentar, primar, consilier, șef temporar de partid județean? De ce imediat îmi vin în minte o mie și una de probleme nerezolvate, scadente, promise explicit în campania electorală? De ce nu gîndesc pozitiv? Că-i infinit mai bine decît înainte de 1989 cînd gîndeam la fel (în privința asta, nu cred că omul se schimbă, la principii și caracter; că se adaptează din mers da, ilustrîndu-le însă tot pe alea vechi)? De ce nu mă bucur că la Arad sînt acum două universități, nu ca înainte, cu regiunea, cînd era un simplu raion cultural? Că ele, unversitățile locale, se află într-o aprigă competiție intelectuală, academică? Nu într-o acțiune canibalică, devorîndu-se reciproc, pe un fond delirant al improvizăției și imposturii academice? De ce vreau ca cineva să se motiveze exclusiv valoric, și nu doar prin hîrtii, prin acte, fie ele și legale? Ideal, firește, prin amîndouă?

În fond vocația mea este tocmai asta - acesta ar fi răspunsul. Să-mi pun singur întrebări retorice privitoare la mine însumi și la ceilalți. Întrebarea curăță ceva în jurul ei, cel puțin pentru moment. Sau poate e tot o iluzie?

Un scriitor, doi scriitori

Alex Ștefănescu

Cum se cucerește o femeie

Nimerind, cândva, în aceeași cameră de hotel cu scriitorul G. G., i-am mărturisit, pe un ton dramatic, că n-am deloc succes la femei.

- De fapt, i-am spus, nici nu știu cum se cucerește o femeie. Mereu aud despre aventurile amoroase ale altora, dar mie nu mi se întâmplă niciodată așa ceva, îmi vine să cred că toate istoriile de genul ăsta sunt legende. S-a culcat oare, cândva, cu adevărat, de-a lungul sutelor de ani, vreun bărbat cu o femeie?

Eu stăteam întins pe spate, în patul meu, cu mâinile sub cap, iar G. G., scund și ușor pleșuv, ca un Napoleon al cuceririlor amoroase, se plimba prin cameră și se aprindea tot mai mult.

- Vai, domnule Alex Ștefănescu, dar numai eu m-am culcat cu vreo patru sute. E treabă simplă. Și puteți și dv. s-o faceți oricând. Numai să știți cum să procedați.

- Tocmai asta e problema, că nu știu.

- Vă explic eu și o să aveți mari satisfacții. Uitați-vă la mine! Să zicem că acolo, pe scaunul ăla, e o tipă. O vedeți?

- Da, mi-o imaginez. Nu mi-e greu, fiindcă toată ziua numai la femei mă gândesc.

- Prima mișcare este să o priviți pătrunzător.

- Ce înseamnă „pătrunzător”?

- Hai, lăsați-mă! Nici asta nu știți?! Uitați-vă la mine, cam așa...

Și G.G. își lăsă capul într-o parte și o privi pe femeia imaginară ca un specialist în chirurgia estetică pe o clientă cu fața arsă de napalm.

- Aha, am îngăimat eu. Adică să o privesc atent.

- Mai mult decât atent. Siderat, ca pe o revelație. După un timp, în mod sigur, ea o să vă remarce.

- Și dacă nu-i place ce vede?

- Nu-i dați timp de gândire. Vă duceți la ea și, fără nici o întârziere, îi spuneți că o căutați de viață întreagă, că e femeia din visurile dumneavoastră și că...

- Dar dacă nu e?

- Asta-i bună! Chiar nu înțelegeți? Băgați texte! La texte, măcar la texte, vă pricepeți...

- ...

- Iar după toată vrăjeala, îi mai spuneți că trebuie să fie a dumneavoastră atunci, pe loc, că vă sinucideți dacă nu vă cedează.

- Înțeleg. Dar asta înseamnă că dacă nu-mi cedează va trebui să mă sinucid...

- Vai, dom'le, ce greu pricepeți, totuși! Se vede lipsa de experiență. Nu moare nimeni dintr-o declarație de conjunctură. Ca să nu mai zic că nici nu va fi cazul. Pe femeie, cuvintele astea o ameteșc și cedează.

- Credeți ?!

- Sunt sigur. Dar, atenție! Și acum urmează regula cea mai importantă (ar trebui să v-o notați): *nu pierdeți momentul!*

- În ce sens?

- Când o vedeți ameteită, treceți imediat, dar imediat, la acțiune!

- De ce imediat?

- Ca să nu se răzgândească. Ca să nu-și aducă aminte că e măritată.

- E măritată?!

- Poate fi. O clipă dacă întârziți, începe să calculeze, că nu e bine să cedeze prea ușor, că poate avea încurcături și tot felul de chestii din astea, care o... trezesc. În concluzie, nu-i dați timp de gândire! Atacați-o pe loc!

G.G. își însoți aceste cuvinte de o gesticulație extrem de expresivă, înșfăcând-o pe femeia imaginară și depunând-o pe un pat și el imaginar:

- O trântiți în pat și o mozoliți fără întrerupere, chiar și în timp ce o dezbrăcați.

L-am întrebat cu o curiozitate sinceră:

- Și dacă nu-i nici un pat prin apropiere?

- Uf! Dar de ce vă trebuie neapărat un pat? O puneți pe un birou, pe o masă, pe un fotoliu, ori chiar jos, pe dușumea! Are vreo importanță?

- Nu, nu. Dar credeam că e vreo regulă.

- Partea de logistică nu e treaba mea. Eu vă spun numai cum e cu atacul psihologic.

Obosit și transpirat, G.G. se așeză și el în patul lui și mă întrebă:

- Ați reținut ceva din ce v-am spus?

- Totul, cuvânt cu cuvânt. În mod special, mi-a rămas în minte ideea că nu trebuie să întârziți nici o secundă.

- E bine. Să faceți exact așa cum v-am spus eu și o să vedeți că o să-mi mulțumiți.

Așa se și întâmplă. De câte ori ne întâlnim (rar, la doi-trei ani), G.G. mă întreabă enigmatic, ca să nu înțeleagă cei din jur despre ce e vorba:

- Merge treaba, merge?

- Perfect, îi răspund eu. Nu știu cum să vă mulțumesc. De când v-am cunoscut, viața mea s-a schimbat în bine.

- Ce vă spuneam? E treabă simplă.

Spunând aceste cuvinte, G.G. îmi face, de fiecare dată, cu ochiul și se îndepărtează mândru de rezultatele pedagogiei lui.

Cronica literară

Ioan Moldovan

Despre catastrofele prețioase

Odă liberei întreprinderi
Tracus Arte, București, 2009

Nici cu mintea nu gândești de unde își ia Caius Dobrescu motive de inspirație: bunăoară, Banii, altfel în percepția comună ei fiind „ochiul dracului”, la autorul volumului *Odă liberei întreprinderi* devin niște entități metafizice și poetice – „Da, da. Ei creează spații/interstii/ de libertate, între noi/ și dorințele noastre. Ei ne/ întrerup – aici și acolo – câte/ puțin – ca și cum/ ne-ar lăsa fără aer. Dar de fapt/ e ca atunci când un aer/ curat și intens te lasă puțin/ fără aer.” La fel, Antreprenorii, au pentru poetul acesta valențe neașteptate de sugestie poetică, percepuți fiind ca un fel de eroi ai gândirii speculative și, concomitent, pragmatice, lucrative dar și de-a dreptul..vizionare. Așadar, în această carte – de poezie! pe bune – Caius Dobrescu are teoria sa extrem de sofisticată despre măreția „liberei întreprinderi”, una care înlătură suma nu mică de prejudecăți privitoare la demonia banului și a vieților sale și ale asociațiilor săi, misterioase deopotrivă. În fond, poetul ia în „analiză” lirică nu atât mitologia economiei și fiscalității, cât „încorporările” ei contemporane (Plata Taxelor, un eveniment cvasicosmogonic, grafiat cu majusculă de către poet, mecanismul și efectele mega-magazinului – „puterea cea strașnică și năucitoare-a vieții” – asupra bietului om; „un jeep negru, strălucitor” „care-ți face pe loc gura apă”; „Bancnotele *răsfoite*” ca „o formă de cunoaștere a lumii”; Siguranța Socială – „această țesătură nepătrunsă... acest labirint mai misterios și mai întortocheat decât chiar legile după care-a fost construit”; Proprietatea, fie ea și sub forma „propriilor noastre verande”; Opulența, Acumularea, Comerțul, Avuția Națiunilor, principiul Incertitudinii etc.etc.) . O suită de „catastrofe prețioase” ale vieții sociale și individuale contemporane peste care poetul proiectează

„Forța Imaginației” spre a revaloriza înțelesul lor căzut din mentalul colectiv. La pagina 106 a cărții sale e o *Odă liberei întreprinderi* (toate piesele volumului se intitulează așa) autorul explică ce a urmărit scriind-o. La o sută de ani și mai bine de când avangardiștii slăveau viteza, mașinismul, metropola, acțiunea unei noi ere, Caius Dobrescu ne propune cântecele de laudă aduse altui început de Ev Nou, ale cărui manifestări tehnico-practice, ca și cele speculative, sunt pe cât de violent periculoase pe atât de intrate într-un alt firesc al Vieții și al vieților individuale de la sfârșitul istoriei. Este invocat un nou Adam (Adam Smith, firește) pentru lumea aceasta de apoi, o lume gata parcă să irumpă, o nouă Biblie, noi sfinți, alt Nou Testament, alte crucificări și învieri. O „Mână Invizibilă” (imaginea-concept plăsmuită de Adam Smith am reîntâlnit-o, de curând, citind, în traducere românească, romanul *Curcubeul gravitației* al lui Thomas Pinchon), precum un nou Iahve, pare a ține sub control această nouă aventură a percepției, intelectului și conștiinței omului. Sunt uimitoare ingeniozitatea, subtilitatea, forța imaginației intelectuale a poetului (dar și un umor foarte fin) care, odă după odă, într-o dezvoltare simfonică a temelor, vrea (și sper să reușească să convingă cât mai mulți cititori, eu unul fiind deja convins) să ne facă părtașii unei altfel de trăiri a poeziei. Prin Caius Dobrescu un nou gen de poezie răsare pe ogorul (mă rog, pe ecranul) poeziei românești. Nu întâmplător versiunea germană a unei selecții din poemele publicate în prezentul volum a obținut în anul 2009 Premiul orașului Münster pentru poezie europeană, decernat *ex aequo* autorului și traducătorului Gerhardt Csejka.

Camera de garda

Mircea Pricăjan

Poveștile unei generații de sacrificiu

Radu Pavel Gheo - *Noapte bună, copii!*, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză”, Iași, 2010

Între ce mi-a fost dat să citesc în ultima vreme din producția autohtonă de roman, *Noapte bună, copii!* de Radu Pavel Gheo ocupă în mod clar primul loc. O carte migălos construită, cu povești paralele, cu salturi în trecut, cu miză serioasă, cu personaje veridice, bine echilibrată, cu un strop necesar de mister, care ține mereu trează atenția cititorului. Clădit pe o structură rotundă, aproape ame-

ricănească, romanul lui Radu Pavel Gheo aduce o dimensiune nouă în proza generației care a trăit o jumătate de viață în comunism și cealaltă jumătate (deja, iată!) în devălmășia capitalismului neaoș.

Marius, Paulică, Cristina și Leo. Povestea poveștilor lor. Patru prieteni care-și petrec verile copilăriei la Teicoava, un sat aflat nu departe de Oravița, în Banat. Ascultă muzică din Vest la radiouri iugoslave, poartă jeanși cumpărați de la *ocsko*, piața în care se vând mărfuri aduse de Dincolo, colecționează surprize din gumele de mestecat turcești... Trăiesc cu aer de împrumut, visând întruna să emigreze. Și tocmai de la emigrație pornește ideea cărții, de la acel Dincolo care poate însemna atât de multe lucruri.

În 1986, planul lor de-a trece fraudulos granița este pus în aplicare. Paulică, visătorul grupului, cititorul însetat cu aspirații de scriitor, rămâne însă consemnat la pat, în spital. Firesc, într-un fel, el participă la fugă doar cu mintea. Ceilalți trei, doi băieți și o fată, după ce așteaptă ceasul serii, începerea unei petreceri sătești care să-i țină ocupați și pe grănicerii de pe fâșie, își iau inima în dinți și trec la fapte. Norocul nu le surâde, totuși, și sunt prinși. Sub ochii înnebuniți de furie ai lui Marius (care, cum altfel, o iubește

în taină pe Cristina și este gelos pe mai dezinvoltul Leo), fata este dusă într-o cameră alăturată și abuzată de toți militari aflați la ora aceea la post. Este abuzată, în principal, de Marcel Custură, un moldovean din Iacobenii Noi.

Secvența aceasta, a prinderii lor pe graniță, poate cea mai puternică secvență din toată cartea, este pivotul întregului roman, punctul declanșator. Din acest moment încolo, viețile tinerilor suferă mutații grave.

Imediat după căderea Cortinei de Fier, Cristina și Leo reușesc să emigreze în America. Și li se pierde o vreme urma. După câțiva ani, Cristina îi trimite chemare și lui Marius. Din nou, Paulică rămâne acasă, mutat acum la Iași, unde încearcă să-și facă loc în lumea literară.

Povestea americană a celor trei pare desprinsă din poveștile multor est-europeni ajunși pe Tărâmul Făgăduinței, complet descoperiți, care cad ușor pradă libertăților prost folosite. Pentru a se putea susține, Leo face trafic de droguri, Cristina se prostituează, iar Marius, ceva mai precaut, știind să se desprindă de grupul în care intraseră cei doi, își construiește încet-încet o carieră în cadrul unei firme care se ocupă cu comerțul de computere.

În această calitate, de reprezentant de vânzări, are loc și întoarcerea lui în țară, în anul 2000, aparentul cadru în care se desfășoară acțiunea romanului. Spun ?aparentulh, întrucât epilogul adaugă încă o treaptă acestui eșafodaj (anul 2008), acel artificiu americanesc la care făceam referire la început: închiderea cercului inițial și

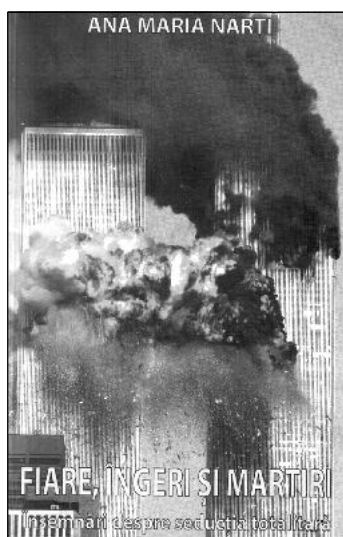
deschiderea altuia nou. Revenirea în țară a lui Marius are însă un scop bine definit. Evenimentele din anul 1986 și numele lui Marcel Custură, moldoveanul care nu o sigură dată sublinia-se că se trage din satul Iacobenii Noi, alimentează în continuare în Marius cea mai autentică dorință de răzbunare.

Sigur că acest *road-trip* i-l scoate în cale pe Paul, la Iași, pe un dubios Dunkelman, care joacă-n repetate rânduri rolul de ispită, sigur că are astfel ocazia să dea din nou piept cu o întreagă lume denaturată, dezorganizată, deabusolată. Sigur că...

... Aceasta este doar o mică parte din spectrul de semnificații pe care îl emană încrângătura de povești, detalii, sentimente la care apelează Radu Pavel Gheo în *Noapte bună, copii!* Romanul are și o dimensiune mistică (Dunkelman vs. moș Petre și însoțitorul său cărunt), dar și una fantastică (întoarcerea lui Marius la fostul loc de joacă din copilărie, un cămin părăsit, și condițiile acestei întoarceri). Romanul reușește să redea cu duioșie nu numai anotimpul copilăriei, dar și, cu ochi de cronicar avizat, perioada de tranziție ce a urmat Revoluției, cu neajunsurile lui Paul ca profesor și intrarea lui în lumea literară ieșeană.

Noapte bună, copii! am convins-gerea că va rămâne unul dintre romanele exemplare românești și est-europene care descriu cu mână sigură drama prin care a trecut și încă mai trece (*încă*) o generație de sacrificiu. Un roman a cărui lipstă s-a simțit și care acum, că există, nu trebuie sub nicio formă ratat.

Fiare, îngeri și martiri.
Însemnări despre
seducția totalitară
 de Ana Maria Narti

Sunt ani mulți, mai bine, cred, de un sfert de veac, de când m-am întâlnit pentru întâia oară cu numele Anei Maria Narti. Hotărâsem să scriu cronică de teatru, publicasem chiar câte ceva prin *Familia*, prin *Tribuna*, în revista de specialitate *Teatrul*. Însă, cum în acest domeniu e poate mai important decât în altele ceea ce, pe vremea debutului meu, se numea „văzând și făcând”,

zicere care, la urma urmei, era o formă mai „elegantă”, „mai intelectuală” pentru ceea ce se numea „calificarea la locul de muncă”, nu am respectat întocmai îndemnul – așa încît nu socoteam îndestulător doar văzutul de spectacole și scrisul despre ele. Am început să cercetez colecția revistei *Contemporanul* ca și pe aceea a mensualului de specialitate ori a *României literare*. Găsisem în primele două publicații menționate numele și semnătura Anei Maria Narti, ambele dispărând brusc pe la începutul anilor '70. Cineva mi-a spus că doamna Narti plecase demult din țară, că se stabilise în Suedia, dar și că, în cazul în care aş dori informații suplimentare, cel mai bine ar fi să mă adresez Ilenei Popovici, pe care o cunoscusem în proaspăta mea calitate de colaborator al revistei *Teatrul*. Nu mai știu din ce motive nu am întrebat-o nimic pe Ileana Popovici (un alt foarte bun critic de teatru, extrem de activ în anii '60 - '70, ale cărui cronici le-am parcurs cu multă încântare), dar îmi amintesc precis că, pe neașteptate, a început să îmi vorbească despre Ana Maria Narti criticul Valentin Silvestru. Cel despre care tocmai am aflat, citind cartea *Fiare, îngeri și martiri - Însemnări despre seducția totalitară*, recent apărută prin colaborarea dintre Fundația Culturală „Camil Petrescu”, revista „Teatrul azi” și Editura Cheiron, nu doar că ia fost profesor Anei Maria Narti

(acest detaliu mi l-a împărtășit chiar domnia-sa), ci și că a jucat în viața semnatorei volumului un rol destul de complicat, detaliat, de altfel, în carte. „Profesorul și rivalul”, despre care își amintește peste timp Ana Maria Narti, avea, la vremea despre care vorbesc, cuvinte de laudă despre studenta și colaboratoarea de odinioară. „Știa tot, era mereu foarte bine pregătită”. Și cum Valentin Silvestru era, după cum bine spune în cartea ei Ana Maria Narti, „un om foarte prudent, nu se juca cu focul, vorbind despre teme interzise cu camarazii de redacție” (iar numele cuiva plecat din țară era, în acea perioadă, o „temă interzisă”) cele spuse de el mi-au stârnit și mai mult curiozitatea. Dar a trebuit să rămân multă vreme *sur ma soif*, cum spun francezii.

În anul 2007, Fundația Culturală „Camil Petrescu” i-a publicat Anei Maria Narti o carte ce se cheamă *Medeea lui Andrei Șerban*, pe care, în cronică din revista *Teatrul azi*, am socotit-o a fi deopotrivă un „jurnal de creație, repertoriu de întrebări și răspunsuri posibile, lectură modernă lipsită de orice fel de inhibiții a textului clasic, introspecție în felul de a fi al criticului, izbutit eseu teatralogic, prețios compendiu de reflecție cu caracter teoretic” dar și „un portret al regizorului”. Prin intermediul Floricăi Ichim, editorul cărții, doamna Narti mi-a transmis mulțumirile sale și o seamă de lucruri măgulitoare despre o cronică pe care tocmai o scrisesem despre superbul *Unchiul Vania*, montat dumnezeiește de Andrei Șerban la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj.

Mă bucur să pot da seama acum despre o altă carte a Anei Maria Narti. O carte care nu e nicidecum una de teatru. O autobiografie preponderent intelectuală, un eseu politic, o carte-confesiune a unui om al cărții și al reflecției, om care, în țara natală, a

cunoscut - lumea interbelică, cu tot farmecul dar și cu pericolele ce se ascundeau, ba chiar s-au manifestat destul de agresiv atunci când farmecul cu pricina a fost pus între paranteze ori suspendat dur de surprizele neplăcute ale istoriei, cât și primii cincisprezece ani ai comunismului românesc. Dar și zbaterele tentațiilor stângiste dintr-o Suedie, țară de azil, care, mai cu seamă în anii '70, era pe punctul de a cocheta parcă excesiv cu nebunia politică a stângii de inspirație comunistă.

Fiare, îngeri și martiri - Însemnări despre seducția totalitară e o carte ce beneficiază de o excelentă prefață scrisă de istoricul Adrian Cioroianu, care, într-un anume fel, prin textul său, a recomandat nu doar o carte, ci a și girat noua colecție „Eu, tu, el și ...Istoria”, inaugurată de Fundația Culturală „Camil Petrescu”. Prefătorul mărturisește: „rareori am întâlnit pagini atât de sincere, de plăcute și atât de firești umane, precum acestea... Ana-Maria Narti este o martoră a secolului al XX-lea în România și în Europa de Nord. Paginile ce urmează sunt o pură introspecție dar una plină de farmec. Scrisul ei este limpede, mintea îi rămâne trează de la un capăt la altul al rememorării și propria ei curiozitate intelectuală lucrează în tot acest timp, căutând *ancore* într-un trecut încărcat cu amintiri frumoase și de foarte multe dileme referitoare la propriul său destin”. Subscriu.

Cartea este alcătuită din șase capitole. Trei dintre acestea acoperă viața din România a Anei Maria Narti, celelalte trei pe cea din Suedia. Mi se pare că tonul general al mărturiei se schimbă în momentul în care autoarea „a schimbat” țara. Citind paginile consacrate perioadei românești, îmi revenea mereu în minte aserțiunea lui Barthes care vedea în spectacol categoria esențială sub unghiul căreia e văzută

lumea. Și asta în pofida faptului că Anei Maria Narti i-a fost dat, la urma urmei, să trăiască în două lumi diferite, complet diferite. Cea interbelică, pe care memorialista nu o idealizează, deși i-a făcut plăcere să trăiască în ea, căreia îi simte, îi diagnostichează, îi reproșează chiar veselia excesivă, nenaturală, de bâlci, de paradă. E adevărat, oamenii știau că iau parte la o perioadă de (re)construire a unei țări, aveau încredere în ei și în ziua de azi și în cea de mâine. Numai că România aceea, care „avea și timp, și mijloace materiale pentru multe sărbători prelungite”, în care „viața era sărbătoare” nu avea să dureze prea mult. A venit mai întâi dictatura „de carton” a lui Carol al II-lea, lume în care „uniformele sclipitoare și marșurile copilărești și voioase erau preludii necesare ale catastrofelor ce aveau să urmeze”. Dictatura legionară, rebeliunea din ianuarie 1941, capcana în care au căzut unii dintre intelectualii de frunte ai țării, ambiguitatea simptomatică a unui Nae Ionescu, dictatura antonesciană au fost scump plătite câțiva ani mai încolo. Căci odată cu sovietizarea țării a devenit limpede că „timpul sărbătorilor luase sfârșit, frigul și întunericul se lăsau tot mai strâns peste noi”. Dar parcă și mai mult, și mai apăsătoare a fost teama care „constitua culoarea de bază a fiecărei zile”.

Și cu toate acestea, cea crescută și formată într-un mediu burghez, calm, va deveni după anii de studenție petrecuți la Secția de critică și teorie a IATC, „comunistă în suflet”. Pentru asta aproape că își va înfrunța familia. O familie aparte, cu emoție și talent evo-

cată în pagini asupra cărora sigur cititorului îi va plăcea să zăbovească. Acum, la atâția ani de la acea opțiune bizară, în fond nenaturală, Ana Maria Narti caută nu atât justificări, cât, mai curând, explicații. În bună parte, *Fiare, îngeri și martiri* este cartea acestor explicații. De unde luciditatea ei esențială. Și mult, foarte mult, din valoarea ei.

În 1970, Ana Maria Narti, izbăvită de „seducția totalitară”, va alege calea azilului politic în Suedia. O Suedie nu tocmai roșie, însă îngrijorător înroșită, pe care, până la un punct, autoarea cărții a încercat să o înfrunte prin scrisul despre teatru și film. Dar, „cu timpul am descoperit că gustul meu teatral era cu totul diferit de cel din jurul meu și am încetat să scriu despre teatru. A repeta nemulțumirea cronică după cronică mi se părea - și mi se pare încă - de nesuportat. Critica fără bucurie e un blestem”. Continuând să fie, o anumiă perioadă, jurnalistă, angajându-se mai apoi în viața politică, optând pentru un anume partid, Ana Maria Narti își ia revanșa față de sine, față de propriile ei fantasmă politice, și înfundă deschis ceea ce ea însăși numește „privirea diavolului”. Amintirea se plămădește în cuvinte mai puțin exaltate, viziunea e mult mai realistă, matricea spectacolului e abandonată. Acțiunea concretă își cere propriile mijloace de rememorare. Dorința mărturisită a autoarei a fost aceea de a scrie „nu numai despre rău, ci și despre bine, despre rezistența spiritului”. *Fiare, îngeri și martiri* mi se pare cartea unei năzuințe împlinite. Ceea ce nu e deloc puțin lucru.

Poeme

Ion Davideanu

ȘI ALTCEVA - NIMIC

A plecat în altă lume, poate mai bună, poetul - veșnic tânăr - Ion Davideanu. O despărțire tristă pentru toți cei care l-au cunoscut și l-au citit. De-acum, ne rămâne doar cititul și re-cititul pentru a ne mai simți împreună. Publicăm acest grupaj postum, lăsat de poet în viață. Odihnă luminoasă, Davidene, pe acolo pe unde *inima Domnului n-a obosit* și poeții se trezesc definitiv.

Poeții se trezesc

Inima domnului n-a obosit,

erai dulce atunci, veselia gulioară
care a văzut bine și strașnic
strictul, miosul, sfântul îngrășămînt,

vine primăvara, colț arămit,
narcisist avîntat, firul ierbii,
de-acum domnul eliberează, gravează,
mîină, îngînă miriapozi,
cîinii pribegi sunt în grații,

toanele domnului se întetesc,

adormiții domnului, poeții, se trezesc,
ține-te bine, sucesc-învîrtesc,
nimeresc inspirații,

strîmbicioaso, băbuță gulie,
și-oi scrie ovații...

Întâiul și ultimul fulger

Azi ca azi, toate-n răspăr,
alchimia, chimia, clonarea
schimbă și dragostea,

ultima noapte de dragoste,
întâiul și ultimul fulger
și fum de război,

prostovanul, zicere,
cînd trebuie să moară,
așa este, pofteste
să crape toată lumea,

căci va vorbi ea, fizica,
guzganiile stricare nu vor avea,

poate că ție, dacă ți-ar trece acreală,
iar mie șaga, am întineri, tot degeaba...

Peltea la borcan

- *de demult* -

surprindere,
prima zăpadă,

drumul spre poștă cu
scrisorica meșterită
și parfumată,

unde vei fi
cînd o vei primi, citi,
sigur nu între cei drepți,

premoniție,
peltea la borcan
să te aștepți...

Distihul democratic

Umblă, fătule, cum poți,
pe picioare, sau pe roți...

Stînjenei în văzduh

Zori hotărîți,

cîinele a frînt
șobolanul,

disperarea-ndesată
în vrana canalului,
în foala flămîndului,

aburi, mănunchiuri de tiji,
dalii mîhnite, roze spășite,
eteruri de crini,
stînjenei în văzduh,

jale și jale, snop funerar,

bine aud, clepsidra aleargă,
cu grijă întoarsă-i dobînda,
un pic, nici, aproape nimic,

furișare din margini...

Soarta noastră

După potop, răsuflă refacerea,

prin jungle, pe-acolo, rămîn,
răsar niscaiva, da, tovarăși,

Ion Davideanu

toți ne închinăm
soartei noastre,
noi trăim, noi ne scrumim,
noi odrăslim, iată-ne,

domnul calcă alături,

dînsul se războiește,
dînsul ne pedepsește,
dînsul se plictisește,

la braț cu durerea...

Vîrful săgeții

Soare, cuptor, într-un picior
barza umbrindu-și odraslele,

bucățele, puiul de șarpe în foarfece,
stâlpul electric, tremurul perceptibil,
zbaterea fără îngăduință, orașul,

cade, sosește clipita plecărilor,

bărzoii, rotirea, inexplicabilul,
punctul, vîrful săgeții prin care
se vede un ager cartuș, ciceronul,

cartușul vislește cu ochii închiși...

Golitoarea de tomberoane

Damfuri ca acelea,

prin buricul tîrgului
trece cea mai mare,
cea mai senină mașină,
golitoarea de tomberoane,

de remarcat, doi o împing,
pieile lor, păcură onorabilă,
ochii cât cepele, să trăiți
și să fiți fericiți

și siguri pe noi...

Cain eternul

Nu vine izvorul la mierlă,
bîntuie dînsa izvorul,
cuculeasa dă pocinoage,
cine ne deslușește oul cutare,
ieșind, monstrișorul
ucide abelișorii,
Cain eternul spetește
stulta mierliță
și pe mierloiul,
ca între oameni,
triste victorii îi ung...

Romanță romanțioasă

Părerea că e bine,
nimic nu-i în zadar,
chiar sună interfonul,
din ce în ce mai rar,

așa e dat în lume,
sunt nazuri cu-nțeleș,
biologie scumpă,
cîndva veneai mai des,

Ion Davideanu

cum dăm de-a dura timpul,
îl răsucim pe fuse,
lui, dracului lovele,
așisderea produse,

vino, deasupra clipei,
cafeaua la ibric,
să scărpinăm trecutul
și altceva nimic...

IOAN BUDAI-DELEANU

250

Ioan Budai-Deleanu - 250

Caius Dobrescu

Majestatea imperială a inteligenței și toleranței

Ar putea să pară un colportor cinic de clișee etnice, reticent la emanciparea celor marcați cu stigmatul sclaviei de-a lungul secolelor. Ar putea să pară un avocat insensibil al superiorității Vestului asupra Restului, un apologet al preeminenței absolute a civilizației albe și creștine, care folosește satira necruțătoare și caricatura grotescă împotriva civilizației islamice. Ar putea să pară încarnarea conservatorismului social, a refuzului încăpățânat de a vedea avantajele democrației și parlamentarismului, demise printr-o necruțătoare bătaie de joc. Ar putea să pară astfel fiindcă în opera sa există elemente care, smulse din context, pot să sune a ideologeme reacționare. Și pentru că, în epoca în care trăim, există suficiente minți îngrămădite și confuze care să-l dez-interpreteze într-o asemenea manieră barbară, tot astfel cum în epoca lui prea puțini ar fi fost capabili să-l citească fără a-i aplica automat calapodul naționalismului misionar și mai întotdeauna oțărît-provincial (motiv pentru care a preferat să-și țină roadele minții numai pentru sine).

Dincolo, însă, de tot ceea ce ar *putea* să pară, avem în el unul dintre cele mai fascinante spirite care s-au exprimat în cultura de limbă română. I. Budai Deleanu este unul dintre marii noștri europeni. Ba poate, ținând cont de contextul istoric, de barierele externe și interioare cu care a trebuit să lupte, de aura sa de pionier și erou civilizator, *cel mai mare*. Nu doar, să accentuăm, un poet și un intelectual de anvergură europeană, ci un autor care interiorizează în forma cea mai profundă, care face ale sale, transformându-le, în modul cel mai autentic, în tradiție vie, valorile pe care le considerăm prin excelență europene.

Țiganiada sa nu se întemeiază pe clișee și stereotipii, ci le folosește într-o strategie ironică a apropiării de sine prin Celălalt. În anomia veselă a romilor, în incapacitatea lor de a se organiza funcțional

și de a depăși condiția servituții și a indigenței, Budai Deleanu își vede, în mod clar, conaționalii – avînd dreptate pe termen lung, dacă este să ne gîndim la eșecurile repetate ale modernizării pe care societatea românească le-a contabilizat de la dispariția poetului și pînă astăzi. Dar romii săi sînt mai mult decît un pretext pentru critica socială și culturală: în mod cert ei vorbesc despre condiția umană în general, iluziile de grandoare sau fericire eternă ale personajelor sale sînt utopiile compensatorii de oriunde și oricînd, puse în cîntar cu instinctualitatea centrifugă, anarhică și aleatorie, a naturii noastre profunde.

De asemenea, este adevărat că poemation-ul eroi-comico-satiric împarte universul celest în forțe ale Binelui, reprezentate prin sfinții calendarului creștin, și forțe ale Răului ținînd de o demonologie de asemenea creștină, dar transformată în aliat al „păgînismului” musulman, adică al puterii otomane, împotriva căreia Vlad Țepeș este presupus a fi intenționat să pornească o cruciadă. Dar această împărțire a taberelor este absolut convențională și, după cum știm prea bine, comică. Maniheismul lui Budai Deleanu este esențialmente buf, vorbind mai degrabă despre raționalizarea deistă a credințelor religioase decît despre vreun militantism „cruciat”.

O raționalizare, însă, prudentă, măsurată, esențialmente sceptică – și aici ajungem la cea de a treia obiecție potențială de incorectitudine politică, aceea legată de respingerea modernității democratice. Eșecul parlamentului sau al „constituantei” în care se reunesc personajele poemului este cu totul ambivalent. Dacă există o dimensiune malefică, periculoasă, violentă și crudă a haosului, există și una fastă, care îl apropie de imaginarul fertilității, vitalității, al expansiunii, al bucuriei de a trăi. Eșecul nu este generat de un presupus rău de esență al ideilor emancipatoare, ci de veleitatea ridicolă, tragi-comică, de a impune cu forța o ordine informului și continuumului care este realitatea. Ordinea cu adevărat funcțională este aceea care se configurează treptat, care emerge, care structurează fără a subordona și fără a dăuna liberului arbitru. Dimensiunea benefică și creatoare a „haosului” este, de fapt, o temă a liberalismului iosefin, care, ca în alegoriile oceanice ale barocului, își propune să țină în frîu stihiiile străfundurilor, să le administreze, să le pună la treabă, dar nu să le nimicească. Tema, iată, străbate și gîndirea lui Budai Deleanu, ajungînd pînă la noi sub forma teoriilor despre ordinea spontană ale Ludwig von Mises și Friedrich Hayek, de fapt ale întregii școli de economie austriacă, astăzi celebră pe tot globul.

Pentru toate aceste motive, opera lui Budai Deleanu nu-și are locul în cutiile cu amintiri din podul literaturii române. Dimpotrivă,

Majestatea imperială a inteligenței și toleranței spiritul poetului se arată, de cele mai multe ori, mai contemporan cu lumea de astăzi decât al nostru, cei care trăim efectiv în ea. Iată de ce mi se pare extraordinar că Traian Ștef, el însuși deopotrivă poet și om al ideilor, se dedică efortului de a face să strălucească din nou geniul marelui creator al *Țiganiadei*. Repovestirea lui Traian Ștef nu este, desigur, o simplă traducere, în proză și într-o limbă discret modernizată, a operei lui Budai Deleanu, ci reprezintă un dialog intelectual și artistic profund și extrem de nuanțat cu fascinanta epopee și cu autorul ei. Un dialog care afirmă în mod repetat adevărul că nu poți să vorbești în mod serios despre o integrare europeană dacă nu înțelegi și nu celebrezi cum se cuvine tradiția europeității din propria ta cultură.

„Resuscitându-l” pe Budai Deleanu, Traian Ștef ne cheamă să descoperim, în paralel cu asimilarea *aquis*-ului comunitar și cu goana după fonduri structurale (măcar de ar fi o goană!), Europa din noi înșine. Un continent al memoriei din păcate scufundat încă sub sedimentele grele ale unei retorici naționaliste șovine, parohiale, tracomane și miorițarde. Traian Ștef ne amintește, și ne dovedește prin demersul său, că Budai Deleanu este unul dintre puținii autori ai Europei care au reușit să împrumute scepticismului ludic majestate și monumentalitate.

Ioan Budai-Deleanu - 250

Ovidiu Pecican

Ioan Budai-Deleanu: autopotret politico-filosofic în *Țiganiada*

Odată transpus în proză modernă, romanul burlesc despre țiganii porniți la luptă împotriva păgânilor, spre a-l ajuta pe Vlad Țepeș să scoată țara la liman, își vedește mai bine nervurile ideatice. Convenția poetică, rama epică, pretextul vitejesc ce transformă totul în epopee și inadecvarea asumată a viziunii acesteia la seriozitatea de principiu și la aristocrația clasică a genului – ultima obligând, după convingerea autorului, la ludic și comedie – împiedicau în parte, obstaculau, complicau accesul la această creație cu cheie ce conducea în mai multe direcții. După mai bine de două sute de ani de așteptare, lecturi reluate, editări și reeditări, hermeneutici plurale, se desprind mai multe piste de lectură posibile. Una este cea a dialogului lui Budai-Deleanu cu *Poetica* lui Aristotel și dorința modernului de a se subordona convețiilor Stagiritului, subminându-le spectaculos. Pariul, oricât ar părea de ciudat, nu vine dintr-o conștiință artistică suverană în intenția sa inovativă, ci dintr-o inadecvare a materialului. Budai nu este de acord cu ideea că genul epopeic și subiectul eroic s-ar preta numai eroilor mitologiei sau istoriei clasicității elino-romane ori că, social vorbind, i-ar privi doar pe prinți și pe aristocrați. Democrat prin convingere și necesitate – de vreme ce destinul i-a oferit o șansă într-o familie din mica nobilime, cam săracă și cam numeroasă, plasându-l într-o etnie marginalizată și ancilară și situându-l într-o cultură mai mult orală și nefasonată –, autorul *Țiganiadei* socotea că nu doar conașionalii lui români merită asemenea cinste, ci chiar și robii țigani, minoritate încă și mai năpăstuită de sistemul politic existent. Nu s-a observat încă îndeștul că opera literară a lui Budai este un manifest social și politic de o radicalitate care întrece toate planurile și programele politice ale epocii lui și a celei care i-a urmat până la instaurarea comunismului. Departe gândul de a reabilita regimul terorii roșii. Dar, practic, că o vrem sau nu, acesta a adus în

prim-plan, fie și în mod ipocrit, o ideologie care anula – măcar teoretic - diferențele de clasă socială, rasă, etnie, confesiune ori sex, propunând o solidaritate în numele ideii de muncă, deci de activitate socialmente utilă. În *Țiganiada*, proiectul se întemeiază pe alt element comun: eroismul. El nu face diferență după așezarea în ierarhie, după culoarea pielii, după limba vorbită și nivelul de cultură, putând apărea, după cum încearcă în mod efectiv să arate, oriunde și oricând.

O altă pistă de lectură încercată a fost cea a pamfletului politic deghizat în fabulă. Din acest punct de vedere, înaintașul direct al lui Budai se dovedește, fără îndoială, Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică*. Ardeleanul nu a cunoscut acest text, rămas în hârtiile principelui moldovean tot așa cum avea să rămână și *Țiganiada* între scrierile „de sertar” ale funcționarului de la Lvov. Acest lucru nu înseamnă însă, la urma urmei, prea mult, căci aici este vorba despre o anume *forma mentis*, despre o aplecare între o anume problematică și despre opțiunea pentru același tip de soluție. În epoci de pericol acut la adresa liberei gândiri politice, apelul la simbol, fabulă și reprezentare alegorică se impune ca de la sine. Nici capuchehaia Dumitrașco de la Istanbul nu a vrut să riște, dezvăluind abrupt și pe șleau năravurile de intrigă și mizele joase ale curților valahe și moldave ale timpului său, după cum nici Budai-Deleanu nu a încercat să se revolte direct și pe față împotriva destinului românilor în Monarhia Habsburgică, sub unguri. Așa a ajuns, unul, să vorbească despre lighioane și jivine în caftane boierești, iar celălalt despre eroi și parlamentari tucurii, mânăndu-și caii către câmpul de luptă ori făcând sobor pentru a găsi soluțiile politice cele mai fertile. Scriind roman și, respectiv, epopee eroi-comică, fiecare dintre cei doi autori și-au exersat, de fapt, pana în zona pamfletului politic, a criticii acute a actualității, dezavuând-o în formula *historiae arcanae* lansată cu veacuri în urmă de Procopiu din Cezareea.

Și, de fapt, ce critică *Țiganiada* sub raport politic? Trăncăneala și spiritul de hoardă al românilor? Himera beligeranței în politică? Militarismul contemporan, sortit eșecului? Este, Leonachi Dianeu, rămas infirm în Egipt, un admirator al lui Napoleon sau un dezamăgit de acesta? Se parodiază cumva logica războinică și politica întemeiată pe forță armată? Toate aceste întrebări merg un pic mai departe decât obișnuiește exegeza să își situeze discursul, preocupată cum e să se păstreze în proximitatea imediată a textului analizat, de teamă să nu „smintească”... Ceea ce nu le face mai puțin legitime, chiar dacă rezultă dintr-o contemplare a chestiunii prin mijirea ochilor.

Parodiind intervenția divină în afacerile pământenilor, după tipicul homeric, Budai urmează numai un model specific epopeii? Sau, aderând la ideea că oamenii sunt ghidați în acțiunile lor de faptele perene ale cerului, el încearcă o adaptare a acestui adagiu, ca și a modelului helladic, la religiozitatea creștină? Dar dacă, tocmai pe dos, el socotește, ca raționalist și luminător în spiritul enciclopediștilor și al Revoluției franceze, obsolet acest model, evidențiindu-i - prin contextul specific al subiectului și prin ambientarea acestuia - ridicolul, lipsa de teme?

Iar când cântă iubirea îi aduce acesteia un imn, subliniindu-i puterea de a transcende împrejurări oricât de ignobile, sau o ridiculizează, arătând că sentimentele perene și înălțătoare devin imposibile în contexte sociale și istorice inadecvate? Vrea să spună el că iubirea este rezervată celor care nu fac foame, nu sunt predestinați mizeriei, sau chiar invers, că oricine poate găsi ieșirea către sublim prin iubire, indiferent de locul ocupat în societate, de gradul de educație sau de calitățile personale?

Dilemele pe care le stârnește o operă literară precum *Țiganiada* pot fi exemplificate pe mai departe, dar mă opresc aici. Cât despre răspunsuri, uzanțele fac ca ele să vină printr-o asociere a realităților operei cu tendințele mai generale ale epocii și culturii acesteia, fără ca exegeții să își facă probleme că în felul acesta aplatizează îndrăznelile personale ale unui scriitor, făcându-l să devină clasificabil și comprehensibil prin teșirea acestora și asimilarea cu o idee mai generică sau cu alți autori. Ce se află însă dincolo de orizontul aproximabil prin convenitele operațiuni comparatiste în cazul lui Ioan Budai-Deleanu?

Unul dintre răspunsuri trebuie căutat în impulsurile care l-au împins la migăloasa muncă de redactare a epopeii de-a lungul mai multor ani, practic până la capătul vieții, în două versiuni. Ele se leagă de noianul de aspirații, frustrări, speranțe și răbufniri împlânzite prin educație și mărirea capacității de duranță prin exercițiul social cotidian, într-o societate ierarhizată, dominată de piramida nobiliară și de verticala dominatorilor politici. Datorită acestui fapt, nu poate fi hazardat să se pună la baza tuturor paginilor inedite pe care le-a lăsat moștenire o idee structurată, alimentată - după cum s-a observat deja de către critici și istorici - de surse europene variate și de curente de gândire plurale. Dincolo de asemenea constatări însă, filosofia lui Budai-Deleanu interesează prin accentele principale, abaterile de la curentele *main stream* care o alimentează, așa cum s-a păstrat ea, nestingherită de necesitatea coerenței și rigorii solicitate de tratate, în câmpul literaturii,

unde avantajul de a opera cu o multitudine de personaje îi oferea șansa de a valoriza și pozițiile divergente.

În principiu, exegeza nu a ocolit ideile social-politice ale lui Budai-Deleanu așa cum apar ele conturate în spațiul ficțional (cu trimiteri la realitatea proximală, dar și beneficiind de libertatea mult mai largă de mișcare a autorului prin imaginarul propriu; fie și încadrat de convenții de gen, specie literară sau de rigorile specifice subiectului). Încadrate într-un spațiu, destul de larg conturat, al istoriei ideilor, el se revendică de la Renaștere, Baroc și Iluminismul reformist al Austriei lui Iosif al II-lea. Paul Cornea vorbește despre „un scriitor de Renaștere timpurie într-o Renaștere întârziată”, definindu-l pe Budai-Deleanu „ca un veritabil filosof al secolului al XVIII-lea, fără a merge până la ruina completă a bazelor religiei”, subminându-le, totuși. Autorului *Țiganiadei* i se atribuie un rousseuism etic: „Morala lui se întemeiază pe împlinirea cerințelor naturii, e telurică și profană”. Pe de altă parte, însă, spiritul vioi și coroziv anticlerical al lui Voltaire, constituționalismul și egalitarismul francez nu-i sunt nici ele străine, căci „el zugrăvește ordinea sacră și pe arhangheli într-un mod foarte prozaic și în spirit voltairian, pune în discuție cea mai bună formă de guvernământ ca un elev al lui Montesquieu și apără egalitatea naturală a oamenilor ca un discipol fidel al enciclopediștilor”. Alte observații le întăresc pe cele precedente cu noi nuanțări. „... Autorul *Țiganiadei* se înrudește nu o dată cu spiritul mușcător și iconoclast al luminismului francez”. Într-o altă formulare, „La Budai-Deleanu se unește imensul hohot de râs al omului din Renaștere, care trăiește un moment de uriașă expansiune a forțelor umane [...], cu amărăciunea descendentului înjosit, vlăstar al unei seminții nobile, acum decăzute și desconsiderate”. Sau: „Mesajul puternic antifeudal al *Țiganiadei*, în care o cugetare înaltă și generoasă asupra rânduielilor sociale se împletește cu aspirația populară după libertate și bunăstare...” (p. 119). În fine, „E clar că Budai-Deleanu a ales o cale ocolită pentru a lovi într-o ordine contrară rațiunii și ostilă liberei dezvoltări a personalității umane” (p. 119).

Toate aceste precizări rămân, nu încap în doială, memorabile, dar ele vor trebui verificate printr-o plasare a gândirii poetului într-un context ideatic mai bine precizat al epocii. Acesta pare să fi fost cel iosefin, dar până când măsurătorile comparatiste nu vor surveni, trebuie apelat la încă o verificare.

Îndeobște, opiniile formulate până astăzi cu privire la ideile filosofico-politice din *Țiganiada* s-au întemeiat pe spusele personajelor

adunate la sfat în cuprinsul cânturilor al X-lea și al XI-lea, decise să elucideze forma de guvernare umană cea mai convenabilă. Oricât de mult s-ar bizui însă opiniile etalate acolo pe cunoștințele autorului, nu trebuie uitat că necesitatea artistică de neocolit care cere ca protagoniștii să acționeze verosimil îl obligau pe Budai-Deleanu să facă din diversele pledoarii, pe rând, niște argumentații cât mai convingătoare. Numai un autor slab, tezig, fără instinct și conștiință artistică, ar fi atribuit sagacitate unuia dintre vorbitori în detrimentul celorlalți, stabilind o relație asimetrică între deșteptăciunea lui și superficialitatea sau stupidenia celorlalți, dându-i dreptate primului. Cum scriitorul nu este unul dintre netaleantați, el s-a străduit să ofere voce autorizată fiecăruia dintre cei care s-au pronunțat pentru câte o anumită formă de organizare a puterii, lăsându-l pe cititor să judece și să își tragă propriile concluzii. Utile, deci, pentru jalonarea cunoștințelor lui despre constituționalitate, statalitate, formele de guvernare și deviațiile lor posibile, ele nu lămuresc suficient și opțiunile autentice ale celui care scrie. Acestea sunt de căutat acolo unde poetul vorbește în nume propriu și expres despre asemenea subiecte, iar locul respectiv din care se desprinde cel mai bine portretul „ideologic” al lui Ioan Budai Deleanu este începutul Cântului al X-lea al *Țiganiadei*.

De altfel, în acest loc din cuprinsul operei sale, Budai-Deleanu are grijă să dubleze textul ritmat, cât poate de nuanțat și de îndeaproape, cu explicațiile și reluările pe îndelete din note, expunând, practic, încă o dată crezul său. El începe, exprimându-și regretul că minții bune – de care poetul e conștient – și inimii receptive cu care a fost înzestrat, nu i s-a asociat și puterea de a-i pedepsi pe asupritori¹. Inteligența și capacitatea empatică, sensibilitatea, nu se dovedesc, așadar, suficiente pentru a înlătura abuzurile. Este nevoie și de putere, atât în ipostaza forței fizice și morale, cât și ca putere simbolică. Și iată de ce:

După Budai-Deleanu, omenirea este ticăloasă și irațională (convingere situată la antipodul doctrinei naturii umane bune și necorupte formulate de Jean-Jacques Rousseau, dar și convingere mărturisită heraclitiană)². Critica raționalistă a conduitei iraționale, pasionale, este

1. „Doamne, la ce-mi dăduși minte bună/ Și inimă de milă sâmțitoare./ Deacă nu mi-ai dat cu ceste-împreună/ Și putere-în mâni izbânditoare./ Să pedepsesc pe toți cei ce-înșală/ Și-asupresc oamenii fără sfială!...”

2. („Când văd omenirea ticăloasă,/ Cu totul oarbă și-întunecată,/ După mii și mii de-ani abia scoasă/ Din pruncie, în vrăji afundată./ Plâng cu lacrimi neconținute,/ Cum plângeai oarecând, Eraclitel), homo homini lupus (Când omul pe om strică și-ucide/ Fără nice-un folos sau trebuință,/ Ba muncindu-l încă-în față-i râde./ Când însuși hulește-a sa ființă./ Ce nu fac celelalte jivine./ A fire-om atuncea mi-e rușine!”), drept care e deplorată („Săracă omenire-obidată/ Nu-ți ajunge că vreme puțină/ De-a vieții în lume țe-e dată./ Și-acuși iară te-întorci în țărână./ Nu-ți ajung destul să pătimești/ Slăbiciunile tale firești?//”

cât se poate de limpede: omul își irosește chiar și puținele sale zile, lăsându-se în seama patimilor³, spune poetul, amintind expedițiile primejdioase pentru bogăție (este evocat colonialismul spre Americi și Africa), cărora le cade pradă, înecându-se...⁴. Dorința de putere îl frământă zi și noapte, dar lipsit de puterea râvnită sau având proiecte nechibzuite ajunge să plătească cu capul, antrenând în pedeapsa suferită întreaga-i familie⁵. Alte ori ajunge cel dintâi din societate, transformându-se în despot și asuprind poporul⁶. Consecința imediată a acestui succes aparent este, astfel, că el întemeiază tot dreptul pe propria-i voință, conducând prin abuz, tâlhărind, distrugând⁷. Omul poartă războaie din vanitate, umplându-se de sânge⁸, ca în vremea lui Alexandru Macedon, a Imperiului Roman, a lui Genghiz Han sau Tamerlan, sau așa cum au făcut spaniolii, ucigându-i pe amerindieni, și precum arabii călăuziți de Coran⁹.

Pe toți acești tâlhari alcătuirea omului i-a făcut posibili. Ea a dus la asasinarea fraților săi, dar acest lucru tot puțin i se pare¹⁰, efectul respectiv este diminuat, bagatelizat. Umanismul radical, neîndoielnic, și critica neconcesivă a acestor abateri și abuzuri de la etică transpar cu claritate din discursul poetic al lui Budai-Deleanu.

Dar lucrurile nu sfârșesc aici. Pentru astfel de abuzuri se inventează noi credințe (aluzie la protestantism) și noi divinități (trimitere la necreștini, dar și la cultul rațional opus lui Dumnezeu de revoluționarii francezi), toate scornite din minte¹¹. Omul învață dogme fără un temei

3. „Dar’ tu ți-otrăvești încă ș-acele/ Puține zile ce din viață/ Îți rămân fericite ș-a tele,/ Dându-te patimilor în brață./ Care nu-ți aduc bine ș-odihnă./ Ci tot rău, năcazuri și netăhnă.”

4. „Muritoriul pentru bogătate/ Plutește pre mări primejdioase./ Mărgele și pietrii nestămate/ Căutând, sau de mari elefanți oase./ După-atâta-în urmă sbuciumare./ Cade hrană peștilor de mare!”

5. Apucându-l poftă de domnie./ Să luptă-în gânduri zioa și noapte./ Dar’ fiindcă sau n-are tărie,/ Sau proiecturile nu i-s coapte./ Cu capu-în urmă vina-ș’ plătește./ Vița toată-i pierde mișelește.

6. „Iar’ care-ajunge la-întiețime./ Despnt ți tiran fără milă/ Să face-asuprind biata mulțime./ Atunci lege-i putința cu sălă./ Voia lui e poftă desfrânată,/ Iar’ porunca crudă, neîndurată.”

7. „Puind el tot dreptul în putere,/ Face pe cel mai slab să-i slujască/ Despoindu-l cu săla de-avere,/ Apoi cu îndrăzneală tâlhărească/ Robește țări, arde orașe, sate./ Și pe unde merge strică toate.”

8. „Fii de la părinți ia-în tărie./ Armându-i asupra lor ș-a toată/ Patria, din deșartă mândrie,/ Cu oaste la război învățată./ Face-asupra tuturor năvală;/ De sânge-omenesc nu să mai spală.”

9. Un tinăr Machidonean să scoală/ Și jūnghie-o jumătate de lume./ Pentru ce? Pentru deșartă fală/ Vrând a dobândi slavă și nume!.../ Pentru triumf a Romii cetate/ Junghie ceaialaltă jumătate; // Un Cinghișhán, un Tamerlán face/ Tot aceiaș, din altă pricină./ Adecă sânge-a vărsa le place/ De-alt neam, ce-altor dumnezeii să-închină!.../ Iar’ spaniolii pentru bolovani/ Cu aur, taie pe mexicani.// Un arap cu sabia-într-o mână/ Cu Alcoránul în ceaialaltă./ Taie pe toți ș-apasă-în țărână/ Ce nu cinstesc luna-îngiumătată/ Nu-i primesc visurile și care/ Nu-și taie împrejur mădule!...

10. Și cestor slăviți tâlhari putință/ Tu le dăduși, oame ticăloase!/ Tu le-împrumutași ajutorință/ Spre fapturi atâta nemiloase/ Spre-a fraților tăi crudă junghiare!/ Dar încă-aceasta puțin-ți pare.

11. „Ci ca să-ți covârșești răutate,/ Scornești noao legi, faci dumnezei/ Împrotiva ceii-adevurate/ Dumnezeiri! Pui noi arhieriei,/ Noao beserici și-închinăciuni./ Toate-a dreptii minți îngănăciuni.”

rațional, se nasc obiceiuri fără legătură cu ce e natural – aici Budai îl urmează pe Rousseau - și cu credința sfântă (etica biblică a creștinismului), nimic care să se potrivească cu natura umană¹². Astfel, manipularea devine atotputernică: omul este pus să nu se încreadă în ce vede, să nu creadă că știe atunci când știe, iar când e de crezut să se îndoiască (critică a religiei, dar... și a cartezianismului!)¹³. Iar dacă vreunul începe să creadă că vede și știe și pricepe, e vai de el, căci nu se poate crede că mintea e un dar dumnezeiesc (convingere paulină că înțeleptul acestei lumi e un nebun? Mai curând atribuirea surprinzătoare pe seama inteligenței a unei origini diabolice)¹⁴. Fiindcă doar muftiului (deci omului religios) i se permite să citească în Cartea Sfântă, ceilalți numai cât li se îngăduie au voie să vadă (se semnalează aici arbitrariul monopolului elitar asupra științei și complotul împotriva poporului, a oamenilor de rând). Doar ierarhii sunt autorizați să se roage pentru iertarea păcatelor gloatei (accent anticlerical și îndreptat, într-un autentic spirit protestant, împotriva monopolului ierarhic; poate chiar antipapalism disimulat)¹⁵. Temându-se să nu fie dezvăluiți ca înșelători, îi prigonesc pe cei ce văd limpede și pe cei care cred în rațiune¹⁶. Budai critică deci și abuzurile Inchiziției, prigonirea intelectualității moderne, laice. Bisericile mai noi – protestante - și mai iraționale se bucură de mai mult prestigiu¹⁷, spune el, criticând, în același timp, și tendințele noi socotite pernicioase, dintr-o perspectivă a Contrareforme catolice. Tot iscând legi și credințe noi din cele vechi se deformează și legea, și credința, pierzându-se corecta raportare la lume și viață, în timp ce adversarii se hulesc, luptă și se zdrobesc unii pe alții¹⁸. Evreul îi socotește pe toții neevreii dușmani și i-ar nimici, de-ar putea, ca pe filistenii, după porunca lui Dumnezeu Savaot, în timp ce pe musulmani Coranul îi învață să îi stârpească pe ghiauri (o critică a intoleranței religioase și

12. Înveți dogme, care nice-o minte/ Le cuprinde, obiceiuri afară/ De fire și crezământuri sfinte,
Însă nice-o știință-adevară,/ Nice-o precepere și sâmtire Potrivită cu omeneasca fire."

13. Tu-înveți pe om ca el să nu vadă/ Când vede, să nu știe când știe/ Iar' cândui de-a crede, să nu
crează/ Zăcându-i că mintea-i nebunie./ Sâmtirea-i patimă rușinată./ Firea-i totdeuna necurată.

14. Iar' când apoi, în tovărășie./ Un de-acești a descuvânta-începe./ Vai de cel care vede și știe/ Vai
de care zice că precepe./ De trei ori vai de cei ce grăiesc/ Că mintea-i dar dumnezeiesc.

15. Căci numa muftea din Coran vede./ Precepe și știe!... Celorlalți/ Numa cât li să cuvina-crede!.../
Aceștea sunt oamenii cei nalți/ Ce roagă pre Dumnezeu întrună/ Ca să ierte gloata cea nebună.

16. Temându-să ca nu cumva-odată/ Să li să vedească-înșălăciune./ Izgonesc întii mintea curată/ Și
pre toți care să țin de minte./ Ba cu sabie și foc aleargă./ Besericele ei să le spargă.//

17. Dar' iacă vin șalții de-împrotivă./ Cu altă credință șaltă lege./ Care-i mai slută și mai ponivă./
Dar' fiindcă nime n-o-înțalege./ Pentracea dobândește priință/ Și-i zic adevărată credință.//

18. Încă-apoi lege din lege naște./ Credință din credință purcede./ Pân-în urmă nu să mai cunoaște/
Ce-i de-a ținea și cei de-a mai crede./ Părtnicii să hulesc, să defăimă./ Să luptă, să gonesc și să sfarmă.

rasiale)¹⁹. Și creștinul îi ardea pe necredincioși, cum face Inchiziția. Toți ar dori să învingă, dar nu cu argumente, cum ar trebui să fie firesc – socotește iluministul transilvan -, ci prin forță, silnic²⁰. Fiecare afirmă că propria credință este cea adevărată, iar ceilalți greșesc²¹. Autorul nu este concesiv cu lăcomia preoțimii. El observă că sacerdoții cer să li se dea, în numele lui Dumnezeu, pentru iertarea păcatelor, obolul, și făgăduiesc tuturor raiul²². De la aceștia iau pungile cu aur autocratii, iar credincioșii care au dat rămân cu buzele umflate și cu promisiunea unui rai viitor²³. Ar fi o răsplătă adevărată, și mulți ar plăti cu întreaga lor avere pentru a o dobândi chiar și cu lucruri mai de preț decât banii²⁴. Dar destul am vorbit despre acestea, căci nu se cuvine să se dezvăluie toate tainele, fie ele și adevărate, dacă oamenii nu le primesc de bine.

Judicios și în diatribă, Ioan Budai-Deleanu își dezvăluie radicalismul gândirii și amărăciunea mizantropic acumulată în suflet de-a lungul întregii vieți. Preot care a refuzat să îmbrace sutana, preferând să devină profesor și apoi funcționar provincial al Imperiului, patriot român care a respins compromisurile, înstrăinându-se definitiv de locurile natale, auto-exilatul din Lvov renunță pentru o clipă, în cursul scrierii epopeii sale eroi-comice la rezervă, vituperând împotriva tuturor exceselor firii omenеști și a relelor așezăminte și comportamente, a erorilor de gândire și a maladiilor sufletului omenesc, acuzând explicit rațiunea lipsită de credință și refutarea rațiunii de către superstiția socotită crez autentic, confruntarea interconfesională și interreligioasă, pe cea dintre rase și limbi, arghirofilia și șarlatania elitelor ca și pofta nesăbuită și eternă de dominare a elitelor politice și cărturărești. În așa parcurs, Budai-Deleanu nu putea rămâne decât un gânditor profund subversiv și intens solitar, eliberat interior și răscumpărat într-o operă de sertar, însă conformistă la suprafață și resemnată la ticurile unei existențe burgheze de provincie. Oricum am lua-o însă, printre contemporanii lui români și gânditorii Școlii Ardelene, el apare, de departe, cel mai tensional și mai profund, cel mai cutezător și mai complex, cucerindu-și în posteritate dreptul la un respect special.

19. Jidovul pe toți goi-urgisește/ Și, de-ar putea i-ar strânge cu totul,/ Ca pe filistenii, că socotește/ Că așa-i porunci Savaótul!.../ Pe musulmani Coranul învață/ A lipsi pe *ghiauri* de viață.//

20. Creștinul pe necredincioși încă/ Ardea, cum incviziția sfântă/ Îi arde-acum. Toți vor ca să vîncă/ Ducând pe cei ce nu cred, la țîntă,/ Nu cu dovezi încredințatoare,/ Ci cu măciuca și cu topoare.//

21. Toți aceste să muștră-între sine/ A cui lege este-adevărată;/ Fieșcare zice că-a sa vine/ Însuș' de la Dumnezeu curată!/ Toți cu tine, prea sfântă ființă!.../ Vor să-și îndrepteze-a lor credință!...//

22. Într-aceasta ierofanții strigă:/ „Dați lui Dumnezeu ce-aveți, din toate;/ Plăcută jârtfă să i să făcă/ Purure pentru-a voastre păcate“./ Ceia dau, ceștea iau, blagoslovesc/ Și la toți raiul făgăduiesc.//

23. Așa, ce-au rămas de răpitoare/ Mănilor autocratilor, apucă/ Ierofantul, iar' voi cu pungi ușoare/ Rămâneți, ca șo deșartă nucă,/ O, buni credincioși, mângăitoriu/ De toate, având raiul viitoriu.//

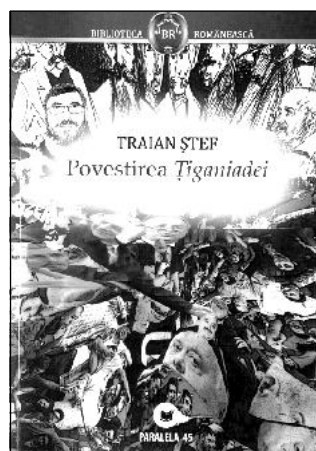
24. Cu adevărat bună răsplătă!/ Că cine nu șar da toată-avere/ Pentru cea grădină desfătată?/ De-ar fi cu puțință a o cere/ Ș-a o dobândi cu bani sau doară/ Cu mai scumpe decât bani odoară!...//

Ioan Budai-Deleanu – 250

Traian Ștef

Țiganiada mea

De mult timp îmi propun să rescriu Țiganiada. În al doilea al meu semestru de studenție filologică, la Cluj, prin 1976, seminarul de istorie a literaturii române a fost dedicat de către Ioana Em. Petrescu lui Ioan Budai-Deleanu. Era cea mai bună cunosătoare a operei lui. Dintre colegii mei de an și de grupă, Ion Urcan și-a dat doctoratul, după 2000, din Budai-Deleanu, iar în ce mă privește, gândul de atunci s-a împlinit abia acum.

Rescrierea ei în proză duce, lucru dovedit, la o mai bună punere în circulație. Apoi, la o nouă lectură mijlocită de „traducerea” în româna contemporană. Au mai făcut-o Șerban Codrin și Grigore Țugui. Transpunerea lui Șerban Codrin, însă, chiar dacă este meritorie, mizează mult pe expresivitate, una de gen muntenesc cu inserții din Ion Creangă, pe o potențare umoristică. A lui Grigore Țugui este o repovestire cinstită, calmă, moldovenească. Lipsesc și comentatorii din subsol care, de fapt, sunt personajele unei „Țiganiade” savante. Sunt, totuși, pași înainte, ambii fiind dintre puținii români care au citit și au gândit fiecare cuvânt al epopeii. Cartea lui Grigore Țugui are și o prefață care dă seama de asta. Lucru dovedit, aceste variante, în primul rând a lui Șerban Codrin, probabil și datorită unei mai bune difuzări, sunt citite mai mult decât originalul (am verificat la biblioteca județeană din Oradea).

De această dată, „traducătorul” este un ardelean care consideră *Țiganiada* o mare operă ironică, serioasă, nu atât o „jucăreauă”, cum autoironic se exprima autorul însuși. E un uriaș oximoron, o introspecție profundă, divinatorie. Sau poate o anti-epopee, dacă trimitem la numele statului ideal proiectat în Divanul țiganilor, *Anti-barorea*. Dacă am putea amesteca și cuvintele ca pe niște fluide, sau să le rotim precum culorile de pe discul lui Newton, din „epopee eroicomicosatirică” am obiține „epopee ironică”. Eroicul, comicul și satiricul își amestecă și

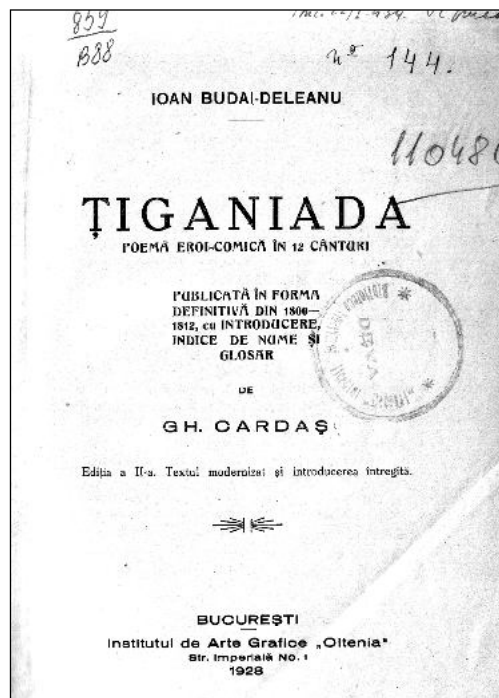
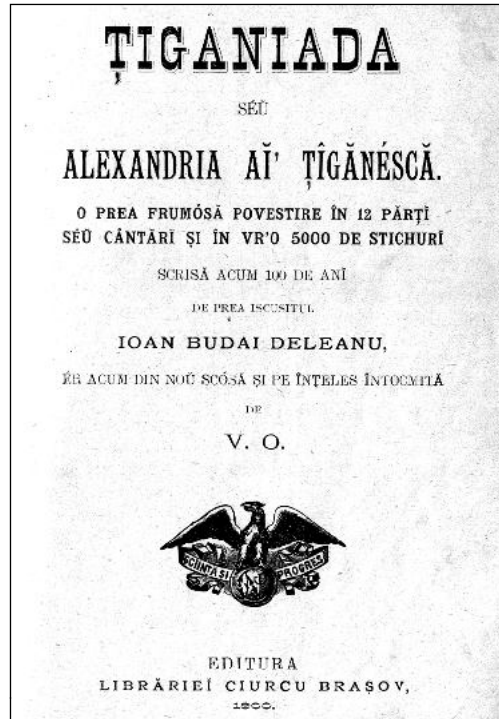
își neutralizează astfel particularitățile încât noul concept, dominant, care o definește, este ironia.

În fond, țiganii trăiesc un vis al întemeierii și al eroismului din care se trezesc mereu în câte o baltă de noroi. Eroismul lor cu ochii închiși se dovedește inutil. Este de domeniul întâmplării, al aflării în treabă, și nu acel curaj care știe. Petre Țuțea mărturisea că a dorit dintotdeauna să facă o teză de doctorat cu tema aflarea în treabă ca metodă de lucru la români. Ideea „marii trăncăneli” a fost, de asemenea, mult vehiculată în analizele dedicate lui Caragiale, ca și „viceversa”, adică întoarcerea pe dos. Țiganii trăiesc visul nostru de întemeiere prin imitație a formelor care nu se prea potrivesc cu fondul. Ideologii lor și ai noștri sunt bacalaureații cu cartea în sân dar cu învățătura puțină și cu încă mai puțină adecvare la realitate. Când slana i se dă de-a gata, omul se gândeste la vreo cantelarie, face teorii despre formele de guvernământ și pune multă greutate pe talerul meritelor, visând chiar scaunul de domnie.

S-a scris mult despre comicul din *Țiganiada*, dar nu cred că acest concept o definește în integritate. Eroii ei nu stârnesc râsul comicului, buna dispoziție, ci mai degrabă mirarea și plăcerea spirituală. O mirare ce se liniștește într-o bună înțelegere din care s-a exclus straneitatea și hilarul, iar concluzia acestei bune înțelegeri ține de recunoașterea ironiei sorții. Dacă ar fi să căutăm un concept, altul decât ironia și apropiat comicului, aș opta pentru ridicol, dar în accepția lui Hegel. Termenii care determină ridicolul sunt, după Hegel, nebunia, absurditatea și negliobia. Nebunul este o natură inferioară care se autodistruge ca și lumea pe care o reprezintă. Ridicolul nu are nicio legătură cu râsul, ci intră în definiția aristotelică a comicului. Hegel apreciază astfel: „Ridicolul poate deveni orice contrast al esențialului și al manifestării sale, orice contrast dintre scop și mijloace, contradicția prin care acesta se suprimă în sine însuși, iar scopul își pierde propria sa țintă”. Comicul însă, fiind o formă de superioritate a subiectivității, depășește contrastul care anulează scopul și esențialul, creând un alt deznodământ, al bune dispoziții. Iar buna dispoziție este efectul încredințării că a fost depășită contradicția și ceea ce este adevărat și ideal a fost salvat. Teoria lui Hegel se întemeiază pe comedia lui Aristofan, *Adunarea femeilor*, despre care spune că aduce sub ochii spectatorului „aberațiile democrației din care au dispărut vechea credință și vechile moravuri, sofistica, caracterul văicăreț și plângăreț al tragediei, trăncăneala lingușitoare, patima disputei”. Le aduce și Budai-Deleanu în *Țiganiada*, pe o scenă mai mare însă și cu desfășurări epopeice ale personajelor și ale citatelor.

Ioan Budai Deleanu este comparabil în literatura română doar cu Eminescu și Caragiale, dintre clasici. Iar eu sper ca prin această încercare să mai determin încă un pas pentru ca, la 200 de ani de la scriere, *Țiganiada* să intre într-o nouă lumină a recepției, inclusiv peste granițele limbii române. Cred, asemeni lui Nicolae Manolescu, că este *Don Quijote* al nostru. Mai mult, însă, decât o „comedie a literaturii”. Dar nu am luat în serios nici noi, ardelenii, acest adevăr. Ce să mai vorbesc despre autorii de curricula școlară și de autorii de manuale? Atunci când mințile înțelepte care diriguiesc Învățământul și Cultura din România se vor hotărî să alcătuiască un corpus de autori reprezentativi pentru cultura română al căror studiu să fie obligatoriu, în diverse grade, începând cu gimnaziul și terminând cu universitatea, Ioan Budai-Deleanu trebuie să fie acolo. Un corpus de opere naționale, ce justifică o cultură și o identitate pentru români, nu se poate lipsi de *Țiganiada*.

Am mai putea spune și despre Ioan Budai-Deleanu că este un Don Quijote român pentru timpul său, figura cea mai importantă a Școlii Ardelene. Apoi, *Țiganiada* este o

operă de exil și aici ar mai fi unele de discutat, gândindu-ne la marii noștri exilați, de la Cantemir până în prezent.

Am încercat, în rescrierea mea, să păstrez tonul operei originale. Unul serios, chiar dacă evoca întâmplări hilare, ridicole, grotești, fantastice, romantice, fapte și discursuri eroice sau comice. M-am oprit la fiecare cuvânt și i-am căutat echivalențe, atunci când era mai greu de înțeles de către cititorul de astăzi, cât mai apropiate limbajului budai-delean, fără a face apel la neologisme. Asta, în felul traducerii de poezie, cu gândul de a pune în noul cuvânt toată încărcătura celuilalt. Am încercat să ajung cât mai aproape de referințele culturale închise în straturile epopeii, să prind intențiile autorului, să particip la inspirația lui.

Pe de altă parte, am încercat și o convenție, care este jucăreaua mea, de astă dată. Am imaginat lectura scrierii noi ca pe o repovestire a autorului însuși în locuri diverse. Acolo i-am „adus” și pe comentatorii din subsolul epopeii ca pe niște însoțitori fideli și le-am dat viață, biografie, i-am făcut părtași la receptare. Ei sunt, în varianta mea, replicile vii ale învățaților de tot felul ai lui Budai Deleanu. Numele sau porecele lor le-am latinizat ca într-un joc studentesc de la o curte unită cu Roma. În același sens, nu am mai respectat anagramele inițiale și am „dezvăluit”, pentru că oricum erau cunoscute, numele lui Petru Maior și Ioan Deleanu. Face parte și asta dintr-un joc al redundanței, figură dintre cele mai plăcute Marelui Ardelean.

De asemenea, pentru a atrage atenția asupra semnificației și modului de a le alcătui, am însoțit numele țiganilor cu câte o construcție a pozițională, un fel de explicație în stilul scrierilor antice pe care atât de bine le știa Budai-Deleanu. Subtilitatea lui duce până acolo încât aceste nume, majoritatea de plante, animale sau sugerând defecte fizice, trimit la ideea unei lumi inferioare, vegetative. De fapt ei nici nu au nume, ci porecle.

Spre deosebire de ale lor, dar nu mult, numele comentatorilor sunt obținute prin substantivizarea unor adjective. Li se refuză și lor accesul la concept, chiar dacă sunt urcați pe o scară morală, culturală, reprezentând inteligența care tocmai așa a făcut și face ca și eroii eces-tui poemation altădată.

Ioan Budai-Deleanu face mereu trimiteri la cronicile după care și-a scris poemationul, la autori și scrieri care s-au constituit în modele. Ironic cu primele și serios cu celelalte. Aici fantezia și convenția literară se despart de seriosul intertextualității și al istoriei ideilor. A respecta cronicile și cartea înseamnă, pentru învățatul Luminilor, a respecta adevărul istoric sau adevărul pur și simplu.

Sper ca încercarea mea să convingă cititorul de astăzi de bogăția culturală grozavă a acestei opere izvorâte din cultura unui om instruit la marile școli ale Imperiului habsburgic, a unei mari personalități a sfârșitului de secol XVIII. Puține idei îi erau străine, de la Antici până la Revoluția Franceză. O operă savantă, în care ideile morale, filozofice, politice impregnează organic forma estetică. Această poftă de idei și plăcerea scrisului corespund poftei rabelaisiane a țiganilor pentru care în rai și în iad morala are corespondent în gastronomie.

Sper să-l îndemne pe cititorul de astăzi și pe cel de mâine la o mai curioasă privire a originalului, care îi va oferi și alte plăceri, mai ales de natură estetică.

Sper să-i aducă o mai bună înțelegere de sine și a ontologiei românești. Budai-Deleanu a fost și un mare Român, unul lucid, detașat.

În *Țiganiada* avem ceea ce s-a postulat a reprezenta valoarea supremă la marii noștri clasici, abisalitate. Ea nu este o scriere comică așa cum nu este *Don Quijote*. Ea reprezintă acea nebunie a întemeierii care ne cutremură mereu poate nu numai pe noi, românii.

Ioan Budai-Deleanu – 250

Traian Ștef

Povestirea Țiganiadei Cântul XII

În care începe gâlceava între Țiganii adunați la sfat, se arată Războiul cu toată curtea sa leproasă și învrăjbește țigănia, mulți voinici se omoară între ei, iar Vlad pleacă de bună voie în urgisit surghiun.

Ioan Deleanu urma să încheie povestirea Țiganiadei. Aula era plină. Era în aer o atmosferă de revoluție franceză întârziată. Mulți cunoșteau finalul, dar aici era autorul însuși, mare învățat, trăitor în străinătăți, venit să-și petreacă zile mai aproape de casa părinților, împreună cu vechii lui prieteni cărturari. Lectura era mai plină de emoție ca niciodată, de un adevăr simbolic ce îngrijora bruma de intelectualitate ardeleană. S-a ridicat Marele Ardelean și s-a făcut liniște imediat ce a rostit primul cuvânt, Goleman, nume cu rezonanță deosebită. Erau oameni de cultură diferită și de culturi diverse și pentru fiecare dintre acele categorii numele personajelor aveau semnificații anume.

Goleman aștepta de la cei de față să-i întărească vorba înțeleaptă, adică de a pune pe scaunul de domnie un voievod, apoi alți dregători, dar cei mai cu minte dintre ei rămăseseră nedumeriți între atâtea sfaturi. Nu-l puteau descoperi pe cel mai bun și nici nu voiau să se certe. Nu s-a putut răbda, totuși, Bobu, mestecătorul de boabe crude:

– De ți-ar hi mintea lungă cât căciula, Golemane, poate ar nimeri acel sfat care să ne înduplece spre partea unde vrei tu să ne duci luând-o pă ocolite. Dar n-am mâncat strigoaie încă, nici mătrăgună, să nu simțim când vrea cineva să ne înșele. Și pentru ce să ne grăbim așa dă tare într-un lucru care cere mai multă judecare? Au doară să te punem pă tine Vodă, sau vreun ban, sau altă ceva și Țiganii să ți să închine ție? Iar tu să te uiți spre ei ridicând din sprânceană, căutând în jos, să scuipi printre dinți,

uitând de opincile tale sparte. Ba nu!... Să mă ferească Dumnezeu. Mai bine mă închin celui mai rău muntean, mai bine să-mi poruncească el decât ciurarul Goleman.

N-a terminat bine Bobu că i-a luat vorba din gură Ciormoiu, ciurarul:

— Ia mușcă-ți tu limba ahaia, Boabe! Nu te agăța dă oamenii dă omenie ca scaiul dă oi. Că doară aicea nu făurim scoabe cum e meșterea ta, mișel ce ești! Ma bine ți-ai ținea gura și ți-ai spăla zgura negricioasă dă pă față.

— Dar cine ești tu? S-a înfuriat Burda fierarul strigând în gura mare. Adecă râde ciormoiagul dă obsigă, cum râde căzanul dă căldare sau dracu dă porumbele fiind el mai negru decât ele. Dracu mai văzu ciurar cu minte!... Și vedeți-l cum își umflă nările dă să născocoară ca când ar mânca numai plăcinte și-ar screme tot comori și aur.

Era numai bun locul și momentul să înceapă sfada și se răspânde ca pârjolul în toată adunătura. Se certau în perechi, muștrându-se unul pe altul, nici unul nu asculta cu pace, ci ca niște fiare sălbatice se repezeau mârâind, vrând să muște și nu știau pe cine să apuce-ntâi.

Urgia le vedea pe toate și se bucura: „Bravo, țigănie!” și-i zicea Războiului: „O, frate, acuma, dacă vrei, distrează-te un pic, și te-arată țiganilor dintr-odată, să vezi cum s-or risipi tot de-a fuga”. Iară cumplitul Război sare îndată în carul cu coviltir împreună cu toată curtea sa înfricoșătoare, suflă de trei ori în bucium și iată Spaima și Frica merg înainte, călăuze, Fiorii reci după ele, cu buzele tremurând, apoi, cu o mie de capete și o mie de mâini, Vrajba, alături de dușmănoasa Pizma, Dârzenia dând bice cailor bueștri, iar pe lângă căruță merg, săltând, Jaful, Prada și Izbânda trufașă, Cazna, Răutatea cea fără căință, Sila, Cruzimea nemiloasă, Vrăjmășia cu arma ascuțită, Crima-Șugubina cu rochia pliată, iar după toate și Moartea urâcioasă însoțită de miile de Chinuri.

Răcni o dată Războiul stropit cu sânge negru și le arată țiganilor sulița ucigătoare cu care putea omorî șiruri întregi de armate, alerga în jurul lor amenințător cu tot groaznicul alai al său, iar după dânsul veneau Vaietele amare și Tânguielile și Plânsetele, Blestemul cu limba otrăvitoare, Jalea, Gemetele neputincioase, Suspinele abia oftând, Grija rozătoare de inimă, Deznădejdea scrâșnind din dinți, Necazul frângându-și mâinile, Lipsa ce tot caută și nimic nu găsește, Căința stingându-se în lacrimi, Zdrențoasa sărăcie suspinând, Golătatea rușinându-se. O, maici, neveste, fecioare, cât amar și plânset v-așteaptă de se va-ntâmpla să treacă acestea pe la voi! O, țigănie săracă, cum ți se tulbură mintea văzând Războiul aproape.

Atunci, Tandaler, ce de mult căsca să prindă domnia și îmbucase deja jumătate din ea, a strigat cu mânie:

– Neam dă câine! Laie blestemată! Până când vei umbla tot dă capul tău, fără niciun Dumnezeu? Vă spun pentru ultima oară și când vorbesc să tăceți ca peștii-n apă! Că dac-oi simți că-mi curmă careva vorba și scapă un cuvânt din gura lui aceea nerușinată, i-oi zdrobi dintr-o dată amândouă fălcile. Niște mișei făcători dă ciururi, lăieți și mâncători dă mortăciuni să-i înjure pe cei mai cinstiti!... Așteptați numai și acuș vă voi pune căpăstru-n cap și zăbale-n gură și veți juca pă altă zicătură!

– Hăi, măi, a sărit Sfârcu din spate, cine-ți dete ție putere să ne batjocorești, Tandalere, așa prosteste și fără dreptate? Încă n-a sosit cea clipită ca să cerem noi pită dă la tine. Tare ne rugăm măriei-tale să-ți mai cruți trufia prea timpurie și pornirea prea aprigă pentru că nu ești încă domn în țigănie. Și nici nu vei fi, poți crede, în zadar ți să repede pofta.

Aude Tandaler cum e defăimat în fața întregii adunări, nu mai poate suferi și așa-i repede o palmă că se-vârte Sfârcu ca prisnărul și-i sar scânteii din ochi și vede numai stele verzi.

– Na, Sfârcule, să-ți fie până una-alta dă învățătură. Iar când voi ajunge la domnie, nu-ți va rămâne în gură niciun dinte.

Însă n-a terminat bine Tandaler că s-a pomenit și el cu o palmă de la Cârlig, nepotul de frate al lui Drăghici. S-a întors să vadă cine cutează a-l lovi, când unul din gloată îl șterse cu un fuștel pe la ceafă așa de tare că i-a pornit sângele din nări. Atunci aurarul ameit nu-l mai caută pe cel ce-l lovise, ci dă la-ntâmplare și-mpinge mulțimea să iasă din strânsoare ca dintr-un zbeg păduros care se adunase în jurul lui, voind numai să ajungă sănătos acasă.

Se cam încinseseră țiganii și ascultătorii bănuiau că nu-i a bună. Mândrilă l-a întrerupt primul pe povestitor:

– Îmi pare că țiganii sunt cam învrăjbiți, că niciunul nu vrea să asculte de celălalt.

– Astfel de certuri se întâmplă la toate sfaturile îngrămăditei gloate, fu de părere Politicos. După cum se arată, Bobu era de partea lui Tandaler și de aceea-l defaimă pe Goleman care se îmbulzea și el la întâietate.

– Zice Bobu că mai bine s-ar supune celui mai mic muntean valah decât lui Goleman. Asta se potrivește și la noi acum de n-avem domni de-ai noștri, ci străini, căci așa ziceau și boierii noștri altădată și ca să nu fie alții din neam au dat voie turcilor să pună străini, explică Criticos.

Petru Maior interveni și el, oarecum îngrijorat:

– Merge din ce în ce mai gros. Adică Ciormoiu îi spune Bobului să tacă, să nu se lege de oamenii de omenie cum se prinde scaiul de lână, apoi îl înjură zicând că la sfatul lor nu se făuresc scoabele la care Bobu are pricepere, ci aici se fac alte lucruri pe care el nu le înțelege. Burda, fiind și el fierar, se scoală împotriva lui Ciormoiu și capătă prilej să-i batjocorească numele, ciormoiagul fiind o plantă negricioasă.

– Dară eu nu înțeleg povestea aceea cu Războiul și toate celea ce-l urmează și cum Războiul să sufle în bucium ca un om, se miră Stultissimus.

– Acestea toate se înțeleg alegoriceste, îl lămuri Musofilos. Adecă, va să zică poetul, acestea sunt urmările războiului pe care poetul le-a zugrăvit după regulile poeziei.

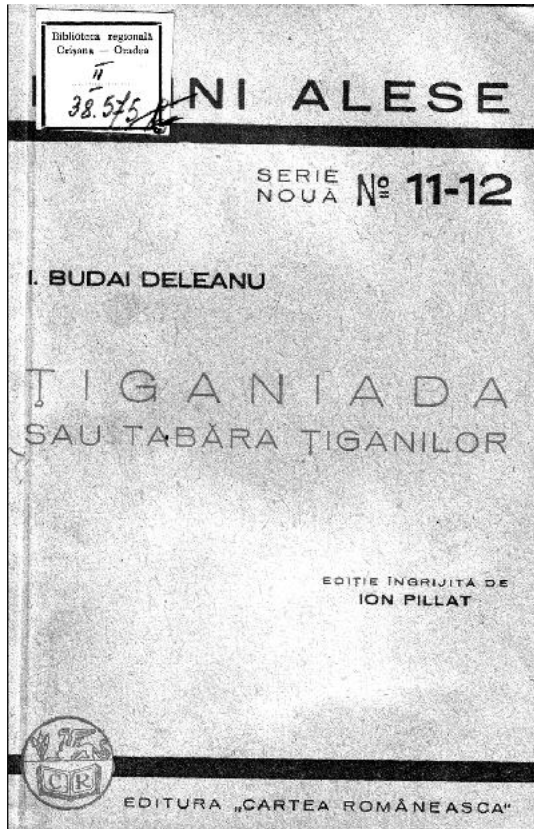
– Să mai observați, schimbă vorba Criticos, că gloata cea mai de pe urmă, adică goleții și lăietii se învrăjbesc primii și apoi se împreună-ză cu dânșii și ciurarii.

Oan Deleanu i-a oprit atunci, invocând cu glas tremurat, muza:

O, muză, care ai fost acolo, în bătălie, și le știi mai bine decât toți, cântă faptele de vitejie care s-au întâmplat atunci: care pe care s-au tăiat și s-au ucis și s-au trimis în țara morților.

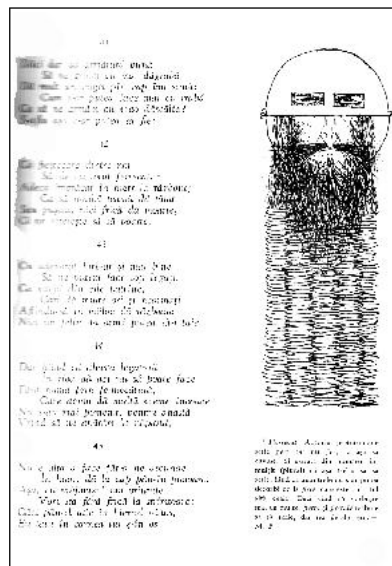
Tandaler, la strâmtoare fiind, și-a dat seama că nu-i de glumă, că ciurarii vor să-l împresoare și a pus mâna să tragă cioarsa de sabie roasă și ruginită, dar i-o furase Cărăbuș, zlătarul, aurarul. A rămas atunci des-cumpănit și înspăimântat. A văzut, însă, ca norocul, un ciolan mare de vită moartă zăcând tocmai lângă piciorul lui, l-a ridicat repede și s-a repezit printre ciurarii îngrămădiți în jur și pe unde ajungea îi cotropea cu lovituri, îi doboră, rănea, omora, cum altădată Evreul preaputernic împrăștia oastea de filistenii lovind cu măseaua de asin, dând morții multe mii. Așa făcea și mâniosul Tandaler cu oastea țigănească, lovind încolo și încoace. Mai întâi i-a spart capul lui Lăpăduș, apoi i-a strâmbat falca dreaptă lui Șugurel, de-acolo a șters cu o lovitură nasul lui Șoșoi ce fugea iepurește și a îndreptat cumplitul ciolan spre urechea lui Aordel cel de viță veche. Cu toate acestea, nu putea străbate prin mulțimea îmbulzită împrejur la ceata lui, atât de întărită era gloata cel-impresura, din care unii loveau, alții priveau, alții dau să scape, alții își făceau loc să încapă și ei la bătaie.

În acel moment i-a venit în ajutor Muțu cu doisprezece țigani de-ai lui dintre cei mai voinici, căci auzise că-l vor face bucăți pe Tandaler, și-au rupt drum lovind pe apucate până au ajuns să-i țină spatele. Intră și Goleman în bătălie înarmat ca la război, cu o furcă mare de șatră și după el țigănime laie ce nu socotea unde lovește, ci la nimereală, cu prăjina îi

zdrobește Goleman capul lui Ganafir, îi rupe mâna din umeri lui Băluț, lui Muțu-i frânge cioarsa-n teacă, lui Corbei îi zdrobește dinții-n gură. Vai, câte poate face-o lovitură! Apoi, ridicând cumplita furcă, vede că vine Bratu cel voinic cu vestita ceată a lui Tandaler, îi aține calea și-l nimerește tocmai la tâmplă de-i aduce grabnică moarte. Iar Tandaler, văzând cum cade Bratu mort, se-aruncă într-acolo, căci inima lui cere răzbunare și, învârtind ciolanul cel de vacă, îl aruncă spre vrăjmaș și-l lovește pe unde-i creștea neagra mustață. Cade ciurarul ca mort pe spate și scapă furca din mână, bate pământul cu picioarele și pe toți îi cuprinde frica și se dau îndărăt făcând cărare aurarului.

Cum zăcea Goleman amețit, sare unul și-i apucă furca și, răpit de patima fierbinte, era gata să-i crape capul ca pe o nucă de nu l-ar fi covârșit ceata bărbată a ciurarilor. Se-crucișau bâtele strâmbe lovind cu ură și să vezi aici capete crăpate! Taberele erau acuma împreunate și vedeai numai arme amestecându-se prin aer, muieri dezbrăcate

alergând, copile fricoase tremurând ca varga din cap până în picioare ce umblau ca oile speriate, rătăcind de spaimă, bărbați venind din toate părțile care nu căutau pe cine lovesc, ci dădeau la nimereală, Vârlan îl dă morții negre pe Neagu lingurarul, Gogu pe Burda și pe Pleșca șontorogul.

Toți prinseseră armele, numai Parpangel iubitorul de lină pace, care nu se amestecase nici la sfat, privea tăcut, socotind să iasă cu ai lui din această ciorască-ncăierare.

— Aicea dați-mi voie a vă întrerupe, interveni Eruditus, căci am căutat anume însemnările lui Talalău și am aflat lucruri noi despre Parpangel. Zice anume acel preainvățat că el se sfătuia numai pe ascuns și cu cei mai bătrâni și că se știe că din sfatul lui a fost orânduit acel sobor al învățaților care să sfătuiască să nu facă stăpânire monarhică, temându-se să nu ajungă Tandaler la domnie. Asta am vrut doar să vă spun.

După care a continuat Ioan Deleanu.

Face semn să-l urmeze și o ia înainte cu gândul la Romica lui dragă, dar îi ațin calea lăieți și goleți gata și ei să sară la bătaie. Corcodel era în fruntea lor și se pregătea să-l lovească pe Parpangel cu măciuca lui noduroasă din lemn de corn stropită cu sânge, dar acesta de mult pregătise buzduganul de aramă și-l lovi năpraznic drept în frunte de-i făcu zob creierii și se prăvăli Corcodel ca un munte în noroi de se cutremură valea. Aurarul, mândru de isprava sa, grăi atunci privind-l pe mort:

— Asta-i o dreaptă pedeapsă pentru tine, Corcodele, pentru atâtea nedreptăți și rele! Rău ți-ai dat în bobi, că tu însuți nu ți-ai aflat soarta!

După asta și-a tăiat drum mai departe printre gloatele de lăieți și goleți, dar nu era cu puțință a străbate căci din toate părțile dădea navală asupra lui golătatea. Și chiar dacă nu voia să fie parte în acest război, părăndu-i, de felul său, rău și necuviincios să facă moarte și în zadar atâta stricare, întărâtata țigănime nu se uita la asta, ci era pornită să lovească și să taie. Veneau pietrele ca ploaia spre el, mulți voinici dintre ai lui căzură loviți de măciuci și maiuri, când își aduse aminte de armura și armele cu care îi dovedise vitejește pe turci. Luci, deci, sabia din teacă și strigă biruitor îmbărbătându-i pe ai săi: „După mine, copii, să facem să-i placă lui Dumnezeu a noastră biruință!... Să le arătăm acestor calici că nu sîntem pui de potârnică!” Apoi sări cu iuțea înțorcând vitejește sabia pe unde era golățimea mai deasă, lovea, tăia nasuri, mâini, urechi, capete-o sută picară zburate într-o clipă. Îmbărbătați, cetașii lui făceau minuni de vitejie în gloata potrivnică: gemere, vaiet se-aude pe unde trec tăind ca-n cucute și ciuperci. Muierile cu copii în brațe se vedeau fără bărbați și alergau turbate și luându-și copiii de picioare loveau cu ei

ca niște Furii nemiloase de nimereau în săbii și topoare. Iar soața lui Corcodel, cea mai crudă dintre toate maicile și mai groaznică muiere, din femeiască neputință aruncă pruncul tocmai în obrazul lui Parpangel, strigând: „Na, mîncă-ți-l, o câine, dacă-i mîncăși pă dragul tătâne”. Bunul voivod uitase de el însuși, părăndu-i-se că vede o nălucă și se trezi răsturnat și cu nasul spart.

Întîmplarea aceasta neașteptată îl dezarmă de toată mânia și fiind hoarda împrăștiată în tot câmpul, se trase cu ai săi spre corturi, scârbit de atîta ocară.

În acest timp, Găvan îl omora pe Ghițu, Cocoloș pe Titirez, Costea pe Zăgan, Pipirig pe Dodu, Parnavel pe Corbea, cu mare cruzime, Măndrea-l trăgea pe Ciuntu de barbă, Năsturel îl flocăia pe Dondu, Dragosin răgea ca un jucan, clănțănind din dinții beliți, căci Sperlea-i zburase nasul și mustățile cu buzele-amîndouă, Ghiolban era gata să dea-n Căcăcea cu o bardă lată, iar acela aruncă un pisău de fontă tocmai în gura lui căscată și așa fu de cruntă lovitură de-i zdrobi toți dinții.

În altă parte, Tandaler îi hărțuia cu ceata lui de voinici și făcea mare moarte între căldărari și mulți piereau de mîna lui loviți cu pîrlita furcă de cort, câte șapte dintr-o lovitură. Nimeni nu cuteza să-i stea împotriva, iar unde lovea el rămănea moarte și trupuri prăvălite. Cade lovit de furca lui năpraznică Țântea, făcătorul ales de inele și Chifor, cel ce bine bărbierea, cum cazi și tu, Viorele, ce dulce cântai, cu viers măiestru, cad apoi Gârdea, Mircea, Sestru, Țoldea, Iencuș, Barbu, Nuțu, Covrig, Mozoc, Bumbu, Ciurilă, Cornei, Cârlig, Sperlea, Huțu, toți aceștia loviți fără milă de mîna groaznică a lui Tandaler.

Deodată se aude din altă parte mare vaiet, strigare, zarvă. Acolo erau aurarii împresurați din toate părțile de căldărari. Cercea aurarul lovea cu putere, dar erau mulți cei împotriva, mai multe sute de lăieți, de se trezește pînă la urmă închis de jur-împrejur împreună cu ai lui. Atunci le strigă ostașilor săi: „Ochii închiși, mîi, și dați pă moarte, cruciș, curmeziș, împrejur” iar cetașii încep să lovească cu ochii închiși, înaintînd, tîind în lăieți ca-n plăcinte.

Tandaler văzu și pricepu că ceata lui se află la strâmtoare, aruncă arma cea proastă, luă unele mai ușoare aduse de Stanciu din cort și porni în ajutorul lor. Dar nu face jumătate din drum când Bălăban îl ajunge din spate și vrea să-l tundă cu un baros ce în zilele noastre nu l-ar ridica nici trei. Întinse însă Tandaler scutul și sprijini grozava lovitură. S-a rupt acesta în bucăți, ba și chivăra lui cavaleriească i s-a pleoștit pe frunte ca o broască. Îi fumegă nasul, îi scînteiază ochii, îl apucă ameteala, îi scapă un picior, își vine iar în fire, se ridică repede și-i zboară cu agera

săbioară o ureche lui Bălăban. Apoi lovește din laturi și-l nimereste tocmai între fălci, acolo unde măselele macină pita, pătrunde fierul până la os și-i lărgește lui Bălăban gura până la urechi. A vrut bietul să spună ceva atunci, dar nu s-a auzit decât o lălăială neînțeleasă, căci limba nu putea rosti nicio vorbă cu noimă fiindu-i falca deschisă. Atunci Tandaler îi spune cu fală: „Mergi acuma, Bălăbane, și-ți ajungă lauda că ai cutezat să-i stai în față lui Tandaler!” După asta se-aruncă spre Petcu cel cu barba creată ce venea asupra lui năpraznic și-i taie nasul. Lui Burda, care venea spre el cu o măciucă, îi taie o mână și-un obraz dintr-o lovitură, nu se uită în stânga sau dreapta, ci înainte-l vede pe Cucavel făcând mare moarte între aurari. Repede-aleargă într-acolo, Purdea îl vede și după ochii și figura lui își dă seama că în mare primejdie-i Cucavel, tremură ca varga pentru viața lui și așa-i spune, în lacrimi și plâns, lui Bumbu, însoțitorul lui:

– Vezi, Bumbule, unde năzuiește Tandaler și unde izbânda-l atrage? De va ajunge, pă Dumnezeu, va curma zilele dragi ale lui Cucavel și moarte cumplită va aduce și altora. Iscusește ceva în mintea ta să împiedicăm ahastă întâmplare căci altminteri niciunul nu va scăpa nevătămat și nici dă Tandaler nu vom mai scăpa cât stă pă ale lui picioare. Mi-aduc aminte, Bumbule, că odată răstunat-ai pe unul și mai tare decât Tandaler, iar dă astă dată ți-ai face mare nume și țigănia toată îți va mulțami și-ți va da răsplată.

Răspuns-a Bumbu suspinând:

– O, Purde iubite, de-aș avea acuma vârsta ahaia când am luptat cu Zăgan ce avea întreite puteri și lam trântit pă Cârstea de i-au crăpat hainele, n-aș mai suferi ahastă rușine!... Dar s-au sfârșit zilele-acelea! Și cu dănsle sărăcit-a virtutea, lăsându-mi slăbiciune și jale, și una și alta ortac bătrâneții!... Însă orice-ar fi face-voi încercare și norocul să facă cum va voi el!

Acestea zicând, își îndreaptă pieptul, se scutură, își întinde brațele, încearcă puterea din stânga, apoi din dreapta și pare că se dezmoștește, purcede hotărât și încrezător spre Tandaler. Ca lupoaica bătrână și vicleană care nu cutează a năvăli fâțiș când vede un taur nepăzit, mugind, buiecind într-o poiană, ci caută pe ascuns să dea pe neașteptate peste dânsul urmându-l ascunsă prin tufe când acela aleargă fluturându-și coarnea și zgândărind mușuroaiele să le spargă de la rădăcină, ba împrăștie cu copita uitând de sine, atunci lupoaica îl atacă dindărăt, așa Bumbu își urmează de departe vrăjmașul, așteptând clipa în care să-i dea răsplata cuvenită și să-l facă de răs tuturor pentru atâtea morți și atâtea ocară.

Pe mulți îi dăduse Tandaler morții și nimeni nu-i mai sta împotriva. În cale îl adusese norocul pe Buta, cel cu mintea proastă, căruia aurarul îi strigă cu mândrie: „Feri, de vrei să mai mănânci mămăligă!...” Atunci Bumbu, care tocmai ajunsese în spatele lui chibzuind cum să facă treaba mai bine, se repede cu toată puterea pitindu-se cu capul și-i vine lui Tandaler tocmai între picioare cu o cumplită lovitură berbecească. Viteazul s-a răsturnat pe spate, iară Purdea striga în gura mare: „Dați acum fraților, pă apucate, căci iacă zace Tandaler cel tare!” Și l-a tocat cu ciocanul în frunte de i s-au pornit crunte lacrimi. Viteazul s-a ridicat cu puterea de pe urmă, adunându-și toată bărbăția pentru o clipă, apoi iar a căzut și atunci lovituri nenumărate s-au abătut asupra lui cu prăjini prinse în fier, astfel încât capul nu i se mai cunoștea. Dar nu trecuse mânia neînsetată a celor ce-l loveau că a apărut ceata lui și l-au lăsat acolo zdrobit, voioși de aleasa biruință.

De aici s-ar fi ațâțat și mai tare vrajba, de nu-i despărțea fără veste o minunată întâmplare, cum am aflat din cronică. Adică o înviforată furtună cu fulgere și tunete. Și multe fulgere lovit-au între țigani învrăjbiți. Dar fie ce-o fi. Destul de mulți au pierit în acea zi din oastea murgie. Care-au rămas sau împrăștiat și au pribegit prin țară.

Așa stăteau treburile în astă lume de jos, lumea noastră de pe pământ, când iată, din înălțimea cea mai luminoasă îmbrăcată în raze nemuritoare, din tronul Său de dincolo de stele, Veșnicul Împărat privi spre lucrurile pământene. Le văzu pe toate, dar judecățile lui veșnice rămân bine păzite. Văzu îndrăznețele cete ale iadului amăgind sufletele creștine, văzu păgânele gloate turcești împrăștiate și fugind din țară. Dar după Veșnica Hotărâre încă nu le venise turcilor ceasul și vremea pieirii care le sunt scrise în cărțile vechi. Așa i-a grăit atunci lui Gavril, prim cântăreț în sfântul cor ceresc: „Mergi cu această poruncă la Vlad Voievod! Arată-i și-l învață că în zadar se duce la pieire căci hotărât este ca poporul lui să mai rabde încă mult timp jugul turcesc. Ajungă-i și-atâta...”

Așa a rostit Veșnicul Părinte, iar Gavril a mers îndată ținând minte poruncile. S-a înveșmântat într-o rază curată, a luat chipul unui tânăr abia ieșit din copilărie, a zburat cu aripi ușoare străbătând cerul cel mai de sus pe lângă stele și soare și nu s-a abătut nicăieri din drum până a ajuns la Vlad și i-a vestit cereasca poruncă: „Vlade, așa-ți spune Atoatefăptuitorul. Zadarnică-i a ta măiestrie. Veșnicele hotărâri, încă neschimbate, vor să mai rămână poporul tău vreme lungă în păgână robie”. După cele spuse, îngerul s-a ridicat și s-a ascuns într-un nor subțire. Înaltul principe a înțeles solia și îndată a căzut închinându-se creștinește, cu inima frântă. S-a supus voios poruncii. I-a chemat pe cei

mai de încredere dintre ai săi și, cum se întâmplă, l-a întremat pe fiecare cu vorbe mângâioase. Apoi, defăimând turceasca robie, a ales să meargă în urgisita pribegie.

Mergi sănătos, inimă vitează, căci oamenii și cerul ți-au fost împotriva. Poate că va mai luci vreo rază și pentru țara ta, dar să nu se aștepte la una ca aceea care a strălucit în timpul tău, dacă nu vrea să se deștepte din somn.

Povestitorul se înduioșează puțin, soarbe din paharul cu apă, prilej pentru Musofilos să ridice glas în sala înmărmurită:

– Toate aceste trebuie să se înțeleagă iarăși alegoriceste. Adecă Dumnezeu i-a dat principelui Vlad un gând de folos, cum că în zadar pierde oameni împotriva turcilor când Dumnezeu încă n-a hotărât să scoată țara de supt robia lor.

– După cum scrie istoria, intervine și Eruditus, Vlad a purces în Ardeal unde apoi spun unii că Matieș, craiul unguresc, l-ar fi prins și l-ar fi băgat la închisoare în Bălgradul turcesc unde a și murit. Alții povestesc că după opt ani iară s-a întors la domnie și atunci un armaș al lui ce-l însoțea la o plimbare i-a tăiat capul.

Nu se prea potrivea acest comentariu cu momentul înălțător și Ioan Deleanu a curmat repede sârguința unora ce mai voiau să vorbească.

Dar Brâncoveanu, pe care Vlad îl pusese conducător peste cele mai alese cete muntene, a dat poruncă să se adune toți cei vreo zece mii și le-a cuvântat astfel:

– O, voinici aleși, însoțiți în luptă și frați de arme, ultimă proptea a patriei, jurați nesupunere numelui turcesc! Trăiește încă oastea musulmană și ne pradă țara noastră dragă și cruzimea ei nimic nu lasă-n urmă. Pe domnul cel viteaz îl vândură ai săi și fu silit să plece-ntre străini, însă mi-a lăsat mie cuvânt și învățătură să nu vă supui turcilor păgâni. Ar fi păcat de viața voastră, păcat ar fi de bărbăția voastră să pieriți pentru-o ușuratecă cu sufletul vândut boierime. Cruțați-vă înalta bărbăție pentru mai bune vremuri de-o fi să vină! Vă mulțumesc, dar, eu, domnul, țara, pentru străduința voastră vitează. Mergeți, dragii mei. Fugiți de ocara ce-i așteaptă pe cei fără credință ce se aruncară în brațele turcilor. Lăsați-i să capete plată după faptele lor!

Așa zicând, cu lacrimi pe obraz, amara jale i-a oprit cuvântarea, iar dinspre oastea îndrăzneată, vitează, nu se auzeau decât suspinuri grele, innăbușindu-și toți amarnica durere într-o tăcere adâncă.

Atunci a ieșit dintre rânduri Romândor, un viteaz cu firea iscusită, ca Marte, la război, ca Amor, în obraz. Părea că-i scânteiază ochii rostind aceste cuvinte către cetele adunate:

Traian Ștef

— Cum oastea vitează a lui Vlad să-nceteze acuma războiul? Cum turcii să meargă cu mare fast răsând de-a noastră neîndrăzneală? La asta a ajuns țara noastră, să-și vadă soțiile, mamele, fiicele roabe la turci, ascunse-n serai? Iar fiii și părinții făcuți musulmani sau duși în robie? Ah, voinici, nu voi să fie asta! Până suntem în viață nu va fi! Să nu se spună cândva că-n vremea noastră și în fața noastră ne-a robit dușmanul dulce țară, că întreaga armată a lui Vlad și-a lăsat patria roabă turcilor! Și unde veți merge, risipiți în lume, fără patrie, casă și hrană, ba și fără nume, purtând cu voi veșnică mustrare, veșnică vină. Nu, dragi voinici, ori la slobozie ori la moarte drumul să ne fie! Și dacă-i hotărât din Înalt să cadă patria noastră fără vreo vină, aceeași să ne fie și a noastră soartă: un mormânt ne-astupe și-o țărână, iar vrăjmașului să nu-i rămână alta decât pământul și slava română!

Cu aceste cuvinte și-a încheiat Romândor cuvântarea, iar mulțimea murmura și-un zgomot răzbătea din șir în șir crescând când călărimea a desfășurat steagul alb-verde cu strigăt puternic: „Du-ne în oricare parte, ori la slobozie ori la moarte!”.

Ioan Deleanu încheie povestirea epopeii lui în mare avânt patriotic. Au urmat urale și s-au pierdut toți, povestitor și comentatori, în efervescenta sălii.

O veche-nouă *Țiganiadă*

Mărturisesc cu sinceritate că, în absența obligațiilor mele curriculare, aș fi rămas cu o lectură și înțelegere ale *Țiganiadei* similare celor ale unui Simplitian, în urma audierii cursului de literatură română din anul întâi de facultate de la Cluj, eu neavând șansa, printr-o prea mică diferență de vârstă, participării la minunatele seminarii ale Ioanei Em. Petrescu, prin care aș fi urcat la un nivel superior de abordare și pricepere a textului poemei.

Iată că a trebuit să treacă peste două sute de ani, anul acesta se împlinesc două sute cincizeci de ani de la nașterea lui Ioan Budai-Deleanu, pentru ca abia cititorii secolului XX să aibă revelația a ceea ce a însemnat și înseamnă de fapt *Țiganiada*, pentru ca totul să ne apară într-o lumină firească, nouă, parcă de nimic pregătită, dar o lumină tare, crudă, violentă totuși. Și cărțile au soarta lor, mă gândesc la *Istoria ieroglifică* a prințului Cantemir și la *Țiganiada* lui Budai-Deleanu legate între ele printr-un destin comun, acela de a nu fi fost cunoscute, înțelese și prețuite la reala lor valoare la vremea scrierii sau apariției lor, de a beneficia de lămuriri și interpretări abia la sute de ani; e un decalaj temporal care face ca prea îndelungata lor rămânere într-un con de umbră, depunerile provocate de neînțelegere și/sau greșită înțelegere să le amenințe cu înecarea în uitare sau să se ivească norocul redescoperirii printr-un altfel de lectură.

Născut la 6 ianuarie 1760, Ioan Budai-Deleanu, cu studii filosofice, teologice și de drept, a trăit mai mult la Lwow. „Dacă prin opera sa istorică și lingvistică, subordonată ideii de unitate națională [el] împlinește, modernizându-l, programul cultural iluminist al Școlii Ardelene, prin opera sa poetică (poemul neterminat *Trei viteji* și, mai ales, *Țiganiada*) el depășește acest program și nu dă literaturii moderne doar un punct de pornire, ci și prima ei capodoperă comparabilă cu creații europene de valoare universală”. (Ioana Em. Petrescu)

Țiganiada e păstrată în două versiuni în manuscris, cea dintâi terminată la 1800, cea de a doua în 1812, dar este publicată pentru prima dată abia în 1875-1877 în revista lui Theodor Codrescu, *Buciumul român*, varianta primă, iar varianta a doua în volum, în 1925, de către Gheorghe Cardaș. Aceasta din urmă are un conținut mai bogat, abundă în detalii privind luptele lui Vlad Țepeș și aventurile țiganilor conținând și ample dezbateri asupra problemelor politice și filosofice, iar notele de la subsol sunt puse pe seama unor personaje bine individualizate prin gradul de inteligență, profesie și cultură.

Descoperită de G. Sion la sfârșitul secolului al XIX-lea, poema a fost analizată de G. Bogdan-Duică și Nicolae Iorga după 1900, fără să-și fi găsit adevăratul cititor. „Abia astăzi par vindecate sechelele pozitivistice ale comparatismului care a situat mereu epopeea [...] într-un raport de conținut (motive, acțiuni, personaje) cu presupusele modele și i-a limitat anvergura ludică la un comic de caractere sau, cel mult de limbaj”. În sfârșit pot fi scoase la lumină „comedia literaturii, șarja istorico-filologică, bufonada procedeele textuale care au stat în felul acesta în umbră” și *Țiganiada* poate fi citită „cu un superior amuzament spiritual scutit de orice prejudecată” (Nicolae Manolescu).

Operă barocă, poate cea dintâi în literatura noastră, stârnind interes peste veacuri, cu o problematică ardentă de cea mai intensă actualitate și cu un stil ce îi probează modernitatea, *Țiganiada* trimite punți de comunicare spre cititorul secolului al XXI-lea, astfel încât totul ajunge să fie verosimil și perfect acceptabil. Textul „poemationului eroicomicosatiric” devine în acest fel delectabil, toate înfățișările lui capătă o frumusețe și o subtilitate aparte, factorul surpriză și impresia de singularitate se reliefează de la sine. „Jucăreua” lui Ioan Budai-Deleanu, cu un pronunțat caracter ludic posibil de regăsit nu „la nivelul conținutului, ci la acela al mijloacelor formale” exercită o seducție pentru scriitorul și cititorul postmodernității. Suma interpretărilor revelează o înțelegere surprinzător de proaspătă cu trimiteri spre creații ale literaturii universale; am reținut o remarcă extraordinară a lui Nicolae Manolescu care, considerând-o probabil „una din cele mai perfecte ilustrări ale «literaturii de gradul al doilea» (Genette) de la *Don Quijote* încoace”, o compară cu „performanțele moderne ale unor Joyce, Borges și Nabokov, scriitori lângă care Budai stă la fel de bine ca și lângă Ariosto, Tasso, Voltaire sau Pope” având în comun cu ei „pe lângă simțul artificului, al artei ca joc, o anume intuiție a gratuității și absurdității înseși îndeletnicirii poeticești”. Dar iată, la aproape 200 de ani de la scriere, *Țiganiada* stârnește interes, replici și interpretări.

Solida cultură clasică și eseurile politice pe care le-a scris și adunat în volume de-a lungul anilor (ar fi suficient, cred, să amintesc și numai

Deficitul de prezent, Paralela 45, 2009), explică, dacă mai era nevoie, apropierea defel întâmplătoare și gratuită a lui Traian Ștef de *Țiganiada* lui Budai-Deleanu. Spirit ironic și pamfletar de talent, într-o posibilă distribuție de roluri, Traian Ștef l-ar fi putut foarte bine interpreta pe Petru Maior – Mitru Perea, amicul polemist al lui Leonachi Dianeu – Budai-Deleanu, dacă tentația rescrierii în proză/reinterpretării epopeii nu i-ar fi impus asumarea rolului „întort” de Don Quijote postmodern, care știe că vorbele mari s-au demodat, că e nevoie în lume de rațiune, că *homo ludens* trebuie să supraviețuiască chiar dacă își joacă partitura în tonuri mai grave decât o făcuse Ardeleanul trăitor la Lwow. „Bufonada procedeelelor textuale” o scoate Traian Ștef din umbră și, cu un amuzament serios, integrează personajele din notele de la subsol textului propriu-zis, conferind desfășurării comédiei o mai mare suplețe și continuitate, chiar dacă pe alocuri dublarea numelor devine pleonastică. În textul pe care îl re-creează sau re-interpretează Traian Ștef se joacă „de-a literatura”, se mișcă și el asemenea lui Budai în spațiul „dintre pasișă și șarjă, adică dintre jocul pur și cel satiric”. Jocul său se încarcă de un supliment de seriozitate/gravitate, căci autorul este conștient de responsabilitatea sa și de angajamentul pe care și l-a asumat, căci el „prelucrează” (Al. Cistelean) *Țiganiada*.

Pe tot parcursul lecturii am încercat să-mi imaginez sau, mai degrabă, să decelez impulsul prim al autorului postmodern pornit să-și configureze spectacolul impresionant al unei alte, dar mereu aceeași *Țiganiade*, spectacol care nu e niciodată în stare pură, dar mereu rodul unei gratuități, materializată în schimbul de replici și în înfruntarea „trudnică”, fără șanse de reușită a personajelor aduse în text, dar din ale căror riposte țâșnesc, se etalează minciuna, ignoranța, teama, omeneasca dorință de deslușire, de pătrundere a unor adevăruri vechi de când lumea. Traian Ștef reușește cu naturalețe și fără un efort împovăraător, prin universul său de cuvinte, să armonizeze lumea reală, fatal haotică, cu alta fictivă, împrumutată de la poet, dar nu mai puțin calmă și așezată, încât fiecare din ele se contaminează pe rând de seriozitate, de caracter himeric, fiecare ajunge să fie guvernată, alternativ, de norme constructiv-distructive. Universul lui Budai-Deleanu este unul pe care autorul secolului al XX-lea îl contemplă cu detașare și înțelepciune, confruntat în cotidianul său și obligat să se adecveze unor realități fundamentale, străvechi, de neschimbat, oricâte lucruri s-ar fi schimbat în cele două secole care îi despart pe autori. Se creează parcă o atmosferă de respectuoasă intimitate cu una din gloriile Școlii Ardelene, cea mai mare dintre ele, favorabilă demersului creator, care însă nu dizolvă distanțele, dar îngăduie afișarea unui alt tip de umor relativizant, ce nu exclude admirația și prețuirea.

Citorul-autor a învățat și știe deja să descifreze mecanismul complicat al operei și al gestației acesteia și, fără a-l imita sau copia întrutotul, se înhamă și el la muncă grea, decis, prin reflecție lucidă, observând moravurile de pe cele două maluri diferite ale istoriei, să le analizeze și, după îndelungată cumpănire, să scrie cu o încărcătură de reflexivitate pe care nimic și nimeni nu i-o mai poate reprima, despre „neamul omenesc [care] e foarte ticălos, fiindcă de atâtea mii de ani de când trăiește pe pământ încă n-a ieșit din vârsta prunciei și n-a ajuns la vârsta bărbătească, ci a rămas de-a pururi neputincios și în întuneric”.

Traian Ștef, contemporanul nostru, cu puterea minții îl aduce printre noi pe Budai-Deleanu, dar nu îl silește să scrie altfel, nu i se substituie ci, prin ceea ce exprimă cuvântul englezesc „challenge” îl provoacă, îi cere să-l aprobe sau să-l dezavueze, să-l asculte oricum. Împrumutând spiritul ludic atât al lui Budai-Deleanu, cât și pe cel cu inserții de gravitate al lui Traian Ștef, încerc să-mi închipui confruntarea pașnic-amicală a celor doi, deferentă a lui Ștef, îngăduitoare a celui dispărut și hotărât aprobatoare pentru strădania și demersul al mult mai tânărului său discipol-emul, polemist înăscut, care își investește ființa și viața în cuvinte. Melancolica lui îngâdurare îi favorizează lui Traian Ștef scrisul, îi îndulcește umorul și patosul excesiv, îi conferă un plus de solemnitate atmosferei pe care o compune, în care Budai-Deleanu, la Episcopia din Oradea Mare, în bibliotecă, în jurul mesei mari, rotunde, își declamă textul.

Există o gradare a tensiunii pe care lectura oficiată de Budai, în textul lui Ștef, o creează în rândul ascultătorilor. În cântul al VIII-lea deja „se dusesse vestea despre serile epopeice de la Episcopie și nimeni nu înțelege unde a vrut să ajungă Ioan Deleanu, bărbat prins în lucruri mari cu această scriere”. Din bibliotecă în sala de consiliu și apoi într-un amfiteatru se mută auditoriul, căci „sala e plină. Preoți, studenți, scriitori, doamne, membri ai asociațiilor culturale. *Țiganiada* povestită trezise multă curiozitate, mai ales prin criticile strecurate în text pe care cei mai mulți le sesizau și le aprobau pe tăcute”. Fărăndoială, contemporanul nostru este un talentat creator de atmosferă în jucăreaua pe care o concepe, o alta decât a lui Budai, căci introducerea la fiecare cânt îi aparține și reușește să-și transmită nostalgia vieții netrăite la început de secol XIX, în rivalitate cu bucuria exprimării pe față, fără să se ascundă, la două secole distanță, a gândurilor sale similare cu ale celor vechi despre niște vremuri imperfecte din două milenii diferite.

Un soi de alint îl încearcă pe Ștef-Deleanu în micul preambul al cântului XI – când lectura textului are loc în aula Facultății de Teologie de pe lângă Episcopia Greco-Catolică, sala este plină de preoți, profesori, studenți și intelectuali din oraș, iar celelalte încăperi deveniseră practic neîncăpă-

toare pentru mulțimea celor dornici să-l asculte pe Budai și pe ai săi prieteni și învățați dezbătând arzătoarele probleme ale zilei. „Era deja un eveniment și mulți veneau pentru discuțiile de după întâlnire, discuții despre mentalitățile românilor, despre prezent, despre învățatii Școlii Ardelene. Discuții după cultura și preocupările fiecăruia”. Culminând cu cel de-al XII-lea cânt, în al cărui preambul, cu detașare implicată, privind parcă de departe, co-autorul recompune „atmosfera de revoluție franceză întârziată din aula plină ce aștepta ca Ioan Deleanu să-și încheie povestirea *Țiganiadei*, căci lectura era mai plină de emoție ca niciodată, de un adevăr simbolic ce îngrijora bruma de intelectualitate ardeleană”.

Se conturează deja impresia că Traian Ștef devine pe deplin credibil în textul său, el are un stil al sincerității aspre-îngăduitoare până la cruzimea pe care apoi o îmblânzește și reușește să transmită chinuitorul sentiment al poetului-prozator ce-și împlinește voința scriind, exprimând adevăruri despre țiganii sub a căror mască se ascund de bunăseamă și alții. Deasemenea, el reușește să păstreze în textul său și să redea, meritoriu pentru Budai-Deleanu, enormul spirit de farsă care prezidează istoria și acel „amestec de tratare în deriziune a subiectului ori episoadelor și de exhibare a valorilor textuale” (Nicolae Manolescu).

Ilustrațiile lui Ioan Augustin Pop pentru fiecare cânt în parte risipesc orice fărâmă de îndoială în ceea ce privește sugestiile autorului – Traian Ștef – referitoare la accentele convingătoare și trimiterile transparente cu admirabilă nepărtinire, cu nesecată obiectivare la spectacolul politic contemporan. Desenele și colajele în alb-negru suplinesc notele de la subsol, de-acum integrate în textul propriu-zis – semn de profesionalism și mod indirect de exprimare de amărăciuni și depresii, dezamăgiri și speranțe înșelate. Prozatorul nu laudă și nu osândește, este fidel deplin textului *Țiganiadei*, dar spaimea, tristețea, indignarea și risipirea speranței sunt toate cuprinse în aceste „note de subsol” fără cuvinte, o întreagă istorie contemporană sublimată în soțește paginile de cuvinte ale epopeii. Autorul contemporan izbutește performanța de a lega *Țiganiada*, de a face aluzii la contemporaneitate într-un mod captivant, neprevăzut, ocolind căile banale, cearta, osândirea, aluziile, ironia, apelând la limbajul universal al unei arte tăcute, dar nu mai puțin grăitoare, grafica, bine înțeleasă de cititorul avizat.

„Scrierea” lui Traian Ștef, inspirată de Muza nu o dată invocată, tonalitatea ei fluid modernă, dar nu forțat modernizată, țintește sus, obținând efectul scontat, o mai prietenoasă apropiere a cititorului de textul poemationului eroicomicosatiric, o suspendare a barierelor încă existente; volubilitatea narativă și pofta de joc cuminte, potolit, raționalitatea în fața dezordinii și a „deregării mașinii lumii” sporesc gradat și constant plăcerea lecturii.

Ioan Budai-Deleanu – 250

Ion Urcan

Țiganiada lui Traian Ștef

O nouă repovestire a *Țiganiadei*, după cele ale lui Șerban Codrin și Grigore Țugui, se înfățișează la aniversarea a 250 de ani de la nașterea lui I. Budai-Deleanu.

Mai întâi, trebuie spus că tânăra noastră literatură cultă, cu rădăcini adânci dar cu roade târzii și nu toate bine coapte, nu poate oferi, deocamdată, prea multe prilejuri unor comemorări de sfert de mileniu. E ceea ce n-au înțeles nici marile edituri ale țării nici Uniunea Scriitorilor sau Academia Română, absente de la eveniment. Excepția, fericită dar *exceptională*, au făcut-o Editurile Paralela 45 și Casa Cărții de Știință, respectiv Filiala Cluj a USR, adică, în termeni mai puțin instituționali, d-l Călin Vlasie și d-na Irina Petraș. Nu trebuie uitat Centrul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud - adică d-l Nicolae Gălățean și părintele Ioan Pinte, care și-au făcut o onoare din a sprijini, moral și material, această discretă aniversare Budai-Deleanu.

Desigur, viața creativă a unei culturi nu stă în festivități și în formalități aniversare, dar drumul ei trece, din când în când, pe dinaintea unor astfel de repere care-i confirmă identitatea și o reîntâlnesc cu propriile antecedente valorice. Apoi, nici sărbătoritul nici opera lui nu erau oricine, ci, așa cum observa Al. Cistelean în *Postfața* repovestirii lui Traian Ștef, beneficiarii unui ghinion istoric transformat în destin, și ar fi fost timpul și prilejul cel mai potrivit ca acest destin să fie, în cele din urmă, schimbat. Ar fi fost, vorba francezului, *grand temps* să se spună, cu voce tare, de către forurile culturale ale țării, că I. Budai-Deleanu este un clasic al literaturii române și că opera lui trebuie studiată, ca atare, în liceu și în universitate. Ar fi fost prilejul retipăririi și actualizării, sub egida Academiei ori a USR, a ediției critice a epopeii sale, realizată în 1975 de către Florea Fugariu și devenită rară în biblioteci. Ar fi fost prilejul ca blestemata lampă catodică să-i arate, la ore de vârf și în emisiuni

serioase, cu invitații de calibru greu, numele și copertile operei. Televiziunea publică ar fi putut face un documentar frumos și interesant despre autorul *Țiganiadei*. Le vom face, poate, la aniversarea tricentenarului sau a jumătății de mileniu Budai-Deleanu...

La primul centenar al nașterii sale, în 1860, despre numele lui Budai și despre titlul *Țiganiadei* aveau cunoștință, poate, mai puțin de zece români, dintre care cel mai informat era Gh. Asachi. Acesta, născut în 1788, se mutase cu părinții la Lwow în 1797, unde a urmat studii liceale și o școală de arhitectură, până în 1804. În acest răstimp, adolescentul Asachi l-a vizitat de mai multe ori pe Budai împreună cu tatăl său, preotul Leon Asachieviți, care se număra printre cunoscuții poetului. În 1837-38, Asachi a negociat cu ginerele poetului cumpărarea manuscriselor acestuia, dar tranzacția a încheiat-o cu nepoții lui Budai, abia în 1868, când proaspăt înființata Societate Academică Română i-a pus la dispoziție banii necesari.

Al doilea centenar s-a sărbătorit cu ezitări și "prelungiri", abia în 1963 fiind dezvelită, pe peretele școlii din Cigmău, placa de marmură care consemna evenimentul. În trecut fie spus, această placă, pe care am văzut-o în vara anului 2004, amenința să se prăbușească odată cu edificiul școlii, părăsit de multă vreme, ca și satul, care nu mai are decât vreo cincizeci de case locuite și o populație cu puțin peste o sută de locuitori, aproape toți vârstnici. În prezent, Cigmăul aparține, administrativ, de orașul Geoagiu.

Raportându-ne la *timpul lung* în care ghinionul lui Budai-Deleanu pare a se fi instalat, un prilej apropiat de a restaura cum se cuvine meritul literar al poetului ar putea fi, peste zece ani, comemorarea bicentenarului morții sale, moarte întâmplată la 24 august 1820. Sau, și mai curând, la 18 martie 2012, când se vor împlini 200 de ani de la încheierea lucrului la varianta secundă a *Țiganiadei*.

În precuvântarea la repovestirea sa, Traian Ștef amintește, în chip laudabil și în frumoase cuvinte, numele Ioanei Em. Petrescu, minunata și regretata noastră profesoară de la Filologia clujeană a anilor 80, care, cu desăvârșită probitate și cu rafinat umor, ne-a deschis ochii în fața paginilor *Țiganiadei*. Eu l-aș aminti, alături de neînlocuibilă Ioana Em. Petrescu, și pe regretatul profesor Iosif Pervain, autoritate documentară de prim ordin în cercetarea vieții și operei lui Budai-Deleanu. Printre altele, el este cel care a descoperit poemul *Sibylla de anno 1795*, text profetic, care consemnează un moment de cotitură în existența și în scrisul poetului. În vara anului 1976, în cadrul stagiului de practică de specialitate de după primul meu an de studiu, profesorul Iosif Pervain

mi-a propus o temă de cercetare despre Budai-Deleanu și secolul al XVIII-lea, dar eram prea tânăr și insuficient pregătit filologic pentru a-mi asuma, în acel moment, un astfel de demers. Abia după douăzeci de ani am îndrăznit să încerc.

În aceeași precuvântare, Traian Ștef afirmă, sub cuvânt că a verificat fenomenul la Biblioteca județeană din Oradea, faptul că repovestirile în proză ale *Țiganiadei* sunt citite mai frecvent decât originalul. Acest lucru nu mă miră, dar trebuie să mărturisesc că mă întristează puțin. Am crezut întotdeauna că repovestirile în proză ale epopeilor – bunăoară, ale celor homerice, ale ciclului germanic sau ale *materiei bretone* – se adresează cititorilor foarte tineri, îndeosebi elevilor din gimnaziu și din primele clase de liceu, a căror formație culturală, aflată în curs de alcătuire, încă nu le permite o lectură adecvată a acestor texte. Dar epopeile homerice etc. sunt, oricum, niște traduceri, fie ele strălucite, cum este tălmăcirea românească în versuri a *Odiseei*, datorată lui G. Murnu, în vreme ce originalul *Țiganiadei* e scris în românește, iar cititorul matur, format, ar trebui să meargă la original mai degrabă decât la repovestirea epopeii în proză. Forma epopeică însăși cere duhul melodic al versului, iar *sintaxa poetică* dispune de mijloace artistice proprii, care se pierd la transpunerea în proză. Una este să spui: *Musă, ian' curmă-ți odihna lină;/ Vezi cum zorile d'albe, roșite/ Să ivesc cu zâmbire sărină/ Alungând ceața nopții cernite,/ Cum soarelui viitoriu să-închină/ Cântându-i deșteptata jivină*, și alta e să spui, chiar dacă *sema* textului și vedenia artistică rămân aproape aceleași: *Ia curmă-ți tu odihna lină și plăcută, o, muză, și privește cum se ivesc zorile cu albul lor înroșit și privirea senină, alungând ceața cernită a nopții, cum viitorul luminos se închină soarelui ca unui leu deșteptat din somn*. Sunt acte diferite ale rostirii, gesturi diferite ale întemeierii prin cuvânt.

Dar, cum repovestirile în proză ale unor epopei sau *corpus*-uri mitologice sunt de mult o practică cu certe beneficii culturale, îmi voi alunga tristețea și voi aminti faptul că, de pildă, generația mea și cele ulterioare au luat, de la vârste fragede, cunoștința de mitologia elină din clasică repovestire a lui Alexandru Mitru. Așa stând lucrurile, demersul lui Traian Ștef este unul pe cât de binevenit, pe atât de merituos, el oferindu-ne perspectiva de lectură și interpretarea avizată ale unui scriitor contemporan asupra bicentenarei epopei. Mai mult, interpretul este un ardelean cu simțul umorului, îndrăgostit din tinerețe de *Țiganiada* și convins, prin cunoaștere aprofundată și nemijlocită, că epoca noastră îi datorează autorului ei o urgentă *restitutio in integrum* literară și morală. Totodată, așa cum arăta Al. Cistelean în inspirata și

pertinenta lui *Postfață*, intitulată *A IV-a Țiganiadă*, faptul că epopeea lui Budai-Deleanu a generat, în mai puțin de două decenii, trei versiuni repovestite, e dovada peremptorie a valorii ei literare și a vitalității artistice.

Încredințat că lumea *întoartă* a *Țiganiadei* se naște pe orbita estetică a ironiei, Traian Ștefadaugă, prin *înscenarea* sa de lectură, un nou înveliș – discret și subtil, chiar diafan, dar cu tot atât de rafinate valențe acide – atmosferei ironice a epopeii. Ironia lui țintește atât înapoi, înspre echipa de comentatori convocată firesc la evenimentul lecturii, cât, mai ales, înainte, înspre vremurile noastre, chemate să furnizeze publicul larg și, mai ales, *caracuda* acestui cenaclu sui-generis. Adunările de lectură sunt găzduite de episcopul Samuil Vulcan al Oradei Mari, în biblioteca episcopiei, apoi într-o sală de consiliu, într-un amfiteatru, și, în cele din urmă, publicul înmulțindu-se de la o întâlnire la alta, în aula Facultății de Teologie - anacronism simulat cu maximă abilitate, ca trimitere ironică la prezentul nostru, precum este și casa din Podgorie a *tânărului poet neliniștit*, în a cărei cramă se desfășoară, într-o atmosferă de *eveniment literar* contemporan, întâlnirea Cântului al V-lea.

Protagonistul *înscenării*, Marele Ardelean, citește declamând în fața asistenței alcătuirea în proză a epopeii sale despre Vlad și țigani, pe care are de gând s-o versifice, după lectura publică și după înregistrarea observațiilor echipei de comentatori, prezidată de bunul său prieten Petru Maior, care-i stă mereu alături. În aceste adunări, prezența lui Ioan Deleanu e însă una eterică, pur simbolică, redusă aproape exclusiv la funcția lui narativă. Asemeni unei umbre din hades-ul homeric, el nu are nevoie, în odaia din palatul episcopal unde e găzduit, decât de un pat și o masă de scris. La sfârșitul Cântului al V-lea, coboară, împreună cu asistența, în odaia cramei, unde, *pe o masă lungă, din lemn de brad, erau farfurii cu cârnați ungurești, picanți, castraveți murați la butoi, brânzeturi și plăcinte, unele de post, sticle cu mai multe feluri de vinuri și palincă, pahare*. Totuși, imaginea mesei îmbelșugate se închide înainte de ospățul propriu-zis, astfel încât nimeni nu e văzut mâncând sau bând. Discreție pioasă, decență? Șotie - frustrare indusă deliberat cititorului, cu pofta gata stărnită? Mai degrabă, ultima.

La începutul Cântului al VII-lea, unde sunt vituperate, în spirit iluminist, amărârea dorului de libertate al omenirii supuse tiranilor și decăderea *juniei române* contemporane lui Ioan Deleanu, acesta, la fel ca Petru Maior și ca întreaga asistență, se arată temător de mâna lungă și abuzivă a stăpânirii: *Le-a intonat pe cele de mai sus fără nicio introducere și lumea era cam tulburată, când îl întrerupse Petru Maior, cu în-*

telepciunea lui, să nu se pomenească la ușă cu vreun cenzor din consiliul județului care să le confişte scrierea și să-i pună pe drumuri. Este, desigur, o aluzie ironică, trimitând (dincolo de litera originalului, în care Budai își strunește, din aceleași motive, muza) la experiența *culturală* personală a repovestitorului.

Relația textuală a repovestirii lui Traian Ștef cu originalul este, și ea, una cât se poate de strânsă. Textul *Țiganiadei sale* îl urmează, pas cu pas, pe acela al *Țiganiadei* lui Budai-Deleanu, recurgând, cel mai adesea, la transpunerea în normă contemporană a grafiilor poetului, la înlocuirea vechilor variante lexicale ezitante, nefixate literar, cu formele de azi, la substituirea arhaismelor rebarbative de toate felurile, precum și a ardelenismelor ieșite din uz sau prea năvălase, cu termeni accesibili cititorului contemporan, la *dezvolbirea* unor construcții sintactice devenite prea intricate sau de-a dreptul obscure pentru vorbitorul zilelor noastre. Dar toate aceste intervenții se fac de către o mână expertă, ușoară ca pana cu care lucrează, astfel încât textul, deși transpus în sintaxa specifică prozei, aleargă sprinten pe pagină urmând vechile cărări bătute ale sextinei epice budaidelene, iar uneori devenind de-a dreptul proză rimată, soră geamănă cu versul epic original.

Traian Ștef preferă să-și construiască perspectiva propriei lecturi a epopeii budaidelene cu instrumentele regizorului, utilizate la vedere, ca și cu acelea, bine ascunse, ale istoricului literar și ale criticului textual, mai degrabă decât cu cele ale scriitorului, pe care le transpune în material diafan și le subordonează, fără greș, originalului. El marchează perimetrul narativ al *Țiganiadei* cu un *cerc de cretă* bine delimitat, creându-și, înafara acestuia, spațiul de manevră interpretativă în care se menține consecvent, pe toată durata spectacolului lecturii. Spectacol pe care îl semnează cu deplin drept de mizanscenă și cu toate premisele succesului.

managementul nesimțirii

principiile și credința
erau agățate
într-unul dintre copacii
din livada de altădată

pământul respira
din greu
zi după zi aștepta

viața
să-și reia
cursul obișnuit

și ce ar fi normal

să nu mai întrebi

mascarada amicitiei

puteai
să spui simplu
pleacă

din trei mișcări travestite
și patru cuvinte (ne)artificiale
am înțeles

Ana Karolina Dovaly

întâlnirile cu gheare
privirile machiate
și cărțile
lipsite de culoarea
acelui cuvânt
acelei stări
acelei existențe
acelei prietenii
care urlau

pleacă

nuanțe (ne)nuanțate

luna se reasează
în pântec

absentă
între amurgul vișiniu
și răsăritul zgribulit
nu mă mai percep

trezită
în monotonia
propriei plecări
gustul transparența
patului albastru

văd o lumină
stricată
în pântecul matern

o altă lungime de undă

o duminică foarte lungă
nesfârșită
ca postul în gura înfometării
îmi transmite
că lumea s-a schimbat

subiectele sunt goale
în timp ce
fără nici un motiv
vitrinele sunt pline

omul stă în ploaie
singur

închide această carte

partitura aşteptării

gesturile înfiorătoare
ale prezentului
 prezent
stau la pândă după colţ

găuresc chiar şi apa
care a mai rămas
pe planeta putrezită

caută ultima carte
rămasă fără copertă
în pragul aşteptării
acelor pianişti
care-şi înşiră
partiturile
cu toate coarnezle înţepenite
ale acestei
omeniri

cotidianul

vine spre mine
de ani de zile mă urmăreşte
după colţul fiecărei străzi
necunoscute
din subsol

Ana Karolina Dovaly

o mare actriță
de comedie cotidiană
îmi explică semnificația
fiecărui concept

pe un teren minat
citesc din tristețea lor
ironică
mereu aceeași

mereu diferită

ziua din calendar

e timpul umbrelor
melodiile
sunt portocalii
în umbră
negre

umbra
naște disperarea
pierde altruismul
ucide credința

lupta
din spatele umbrelor
e tot mai crâncenă

ascunde sub deget
fiarele umane

azi e vineri
13

Proza

Ileana Urcan

Romanul cu ferestre albastre de pe colină (Summer dreams)

Capitolul întâi

*în care se va vedea ca acela care doarme și visează nu se
afla în locul unde ni se pare noua ca este...*

Fereastra înaltă și largă, cu balcon, dinspre sud, înaintează parcă plutind pe deasupra orașului așternut între și pe cele șapte coline. Ca într-un golf albăstrui cu irizări violacee, se văd construcțiile alb-cenușii. În mijlocul Carpathurei strălucesc cupolele verzi-aurii ale Catedralei Neamului, spre a cărei cruce navighează păsările din toate părțile, turnurile țipătoare și ascuțite ale Bibliotecii Naționale, acoperișul de ardezie al Arhivelor Statului, cele două emisfere roșii care constituie reședința-palat a *Președintelui*, respectiv a *Premierului*, peste care flutură nepăsătoare două drapele, cel național, în culori roșu, mov, albastru, și acela al U. E.. Trupul mătăhălos al Casei Poporului, Piața Începutului Continuu, care se pierde lin și pe nevăzute printre blocurile mai vechi și mai noi ale Capitalei. Spre cele patru puncte cardinale se arcuiesc strategic porțile prin care se intră și se iese din oraș: Poarta Trecutului sau a Fantasmelor, cu deschidere spre Răsărit, Poarta Viitorului sau a Vameșilor spre Apus, Poarta Presentului sau Zero, spre Nord, și poarta cu chei, numită și Poarta Pe Roți, spre Sud, fiecare dintre intrări purtând o denumire oficială, în paralel cu cea veche, intrată în memoria colectivă, cu amintirile și parfumul ei. După Revoluția din 1989, Capitala s-a extins și o mulțime de vile cu grădini și piscine, parcuri, bănci, magazine, biserici au apărut în afara perimetrului istoric, precum ciupercile după ploaie, pe locuri întinse, unde până nu demult pășteau vitele, oile și caprele din satele limitrofe, se zbenguiau câinii comunitari, se aruncau gunoaiile și locuiau cei mai săraci. Drumul de centură s-a lățit, să

încapă mașinile de tonaj greu, autobuzele, autocarele, căruțele și, de ce nu, prostituatele.

Orașul e tăiat în două de un râu, Laetitia sau Laethe (oamenii nu mai știu bine cum se numește cu adevărat, fiindcă primăvara, deasupra apei se apleacă grele ramurile înflorite ale copacilor de tot felul, gâturile albe ale lebedelor, pentru ca, pe nepregătite, să miroase pestilențial ori apele lui să sece brusc). Râul vine de departe, după ce traversează munți, podișuri și câmpii. O mulțime de oameni privesc melancolic sau se aruncă în apele râului fără să țină cont de rata deceselor sau de o viziune anume asupra viitorului țării. Oricum, podurile râului, adevărate măreții ale arhitecturii, dau o notă de romantism desuet unei capitale cu o istorie străveche, fără stil. Nu lipsesc nici fabricile, uzinele, serele de legume și flori, în care lucrează de zor imigranții, nici bordeiele pe jumătate ruinate; nu lipsesc nici metrourele, pentru lumea de rând care, nu se știe de ce, se mai înghesuie să muncească...

Câtă vreme orașul își vede de-ale lui, adică vreo două-trei ore pe zi, crescând în spor și prestigiu, *Domnul Nimeni* doarme, fiindcă s-a culcat târziu, ca de obicei, și s-a trezit devreme, să scrie la un roman, cu un titlu deocamdată provizoriu și cam lung, *Romanul cu ferestre albastre de pe colină*.

Mocheta verde din sufragerie începe să se întindă; prin ochiurile care se destramă scot capul fire lucioase de iarbă; rădăcinile înfrățesc, formează smocuri, smocurile se unesc între ele împingând pereții odăii departe, până nu se mai văd; tavanul se transsubstanțiază într-o peliculă plasmatică, moale, azurie. Da, e cerul. Pajiștea pare nesfârșită sub lumina blândă a unui anotimp incert, care aduce ba a primăvară, vară sau toamnă, ba le amestecă deodată. Florile năpădesc văile, delicatele coline se umplu de arbori, ca-ntr-o reclamă pentru detergenți. Undeva, departe, nespuse de departe, arborii se scutură de floare sau de ninsoare.

Biblioteca se umple de neastâmpăr ca o cloșcă pe ouă: susură, foșnește, pocnește din încheieturi. Deodată, rafturile ei cresc, se înalță, cărțile se umflă enorm, scârțâie, din copertile lor se deschid arcade îmbrățișate de flori, portaluri și uși ca toate ușile; din ele încep să iasă, cu o veselie somnoroasă, personajele. O mulțime de scriitori, regi, regine, prinți, prințese, domni, doamne și domnițe, servitori, negustori sau ticăloși, muncitori, țărani sau simpli intelectuali coboară de-a valma, la braț sau alături, se ceartă ori filozofează, șoptesc șăgalnic la urechea iubitelor, fac gesturi discrete, sincere sau numai teatrale, atenți la rafturile-trepte pline de iederă și trandafiri.

Pe malul râului (Laetitia sau Laethe), așezat pe un scăunel, cu vesta de fâș în spinare și cu o pleaftură de pălărie pe cap, să nu-l bată soarele și să aibă unde-și face cuib sub streșini gândurile, stă *Domnul Nimeni* care pufăie din pipă. Lângă el, așteptând ca stăpânul lui să prindă măcar un porcușor, stă cuminte motanul Amedeu. Nu prea departe, să fie sub ochii stăpânului și ferită de orice eventual rău, e tolănită pe o pătură cărămizie soția. Din ranița mare, are în grijă, când acestuia i-o fi foame, să scoată merinde pe măsuta pliantă.

O femeie cu hainele suflecate spală rufele tocmai în mijlocul râului și le bate cu maiul. *Domnul Nimeni* o înjură cu sete printre dinți, a neputință; ea e în satul ei, la râul ei... Printre ciulini, o cireadă de vite paște indiferentă, în vreme ce Tytir, ciurdarul, vorbește frustrat sau numai plictisit la mobil. Toți în jurul lui mănâncă, beau, petrec, numai el are parte doar de vite, ghimpi, tăuni și balegă.

Undeva, mai jos, pe cel mal frumos, Aenea se pregătește să plece, iar Didona să moară. Ulysse s-a plictisit lângă Penelopa și pregătește corabia, de data aceasta acceptând să-l ia cu sine și pe Telemac; Caesar, sătul de politică și de războaie, mângâie sâni rotunzi ai doamnei de Récamier; lăsându-și calul să pască după pofta inimii, lângă Pisicuța, don Quijote se înnebunește după întâmplările lui Hogaș, petrecute prin Munții Neamțului; ține morțiș ca, după o călărire împreună în zori, să guste și el mămăliguța cu tochtură, și-i promite prietenului său s-o cunoască personal pe afurisita de Axinia; Baudelaire dă lecții Grațiilor despre cum să-și vopsescă mai sexy părul în verde; Rimbaud, la braț cu Caragiale, discută despre soft și moft; sceptic fără speranță, Ecclesiastul crapă lemne, dar ia aminte la poveștile lui François Villon, dornic să mai scoată o pildă pe seama lumii trecătoare; Marchizul de Sade pare lovit de nebunie și vrea să se călugărească, stârnind glumele fără perdea ale lui Chaucer; Shakespeare vrea neapărat mâna Annei Karenina; Bunin o acoperă cu frunze și sărutări pe frumoasa {eherezada; Esenin vorbește doar despre zăpezile maicei Rusii, sorbind din vinul rubiniu, spre disperarea Julietei; înfiorat de o iubire nepământească, Kavafis îi întinde roșii trandafiri frumoasei Annabel Lee; Iapa Roșie își arată salbele de aur și mărgăritar lui Cărtărescu și plănuiesc împreună o călătorie prin Levant; pe un jilț de aur, visând, la lumina blândeii lune, Eminescu compune un poem după o idee de Stephen Hawking; scârbit de mersul fără noimă al lumii postmoderne, Caesare Pavese își mai trage un glonte în cap; regele Mihai strălucește ca o stemă pe cerul unei patrii numită cândva România; Narziss și Goldmund pun bazele teoretice ale unei

afaceri care să-l facă praf pe Bill Gates și să iasă primii în topul miliardarilor lumii; la umbra unui fag uriaș, mâncând măămăligă cu clisă, țigani îi jură lui Budai-Deleanu cu mâna pe inimă că, de data aceasta, vor să intre, cu orice preț și cu toate cetele lor, primii în Europa. Undeva, sub buza mincinoasă a zării, se leagănă lanul de grâu, cu macii aprinși ai *Iluziei*...

Pajiștea pe care se lăfăie dormitând vila *Moralei* se întinde de la șosea până hăt, departe, sub pădure. Ierburi înalte, coapte, pline de sânziene târzii și de margarete își legănă feminin spuma colilie, plămădind miresme și seve aspre și dulci, care toropesc drumetul, oricât de insensibil ar fi acesta. Din oricare parte te-ai apropia de *castel*, te învăluie un miros curat, de haine proaspăt spălate, care se umflă strălucitoare și pleznesc cu emfază în adierea mai blândă sau mai ursuză a vântului, în funcție de anotimpuri; asta, fiindcă la o vâltoare străveche, o țarancă din sat spală, pe bani și cu acordul *Moralei*, țoale, preșuri, covoare, perdele, cearceafuri de cuvinte, și chiar veșminte sentimentale, adică, tot felul de materiale și rufe murdare din sat și din localitățile dimprejur. Mașina rurală cu bule face lucru bun. E ecologică, economică, igienizantă, pitorească, și cu ea se câștigă, oricând, bani frumoși. O parte din banii strânși din această îndeletnicire sunt donați o dată pe an bisericii; din patru în patru ani, e ajutată și campania electorală a partidului simpatizat în general de comunitate, iar sătenii și preotul sunt nespuse de mulțumiți: nu numai că se descurcă minunat pe plan local, dar sunt înfrățiți cu un sat din U.E. și, când vine vremea cositului pe aceste plaiuri carpathine, trimit un *e-mail* fermierilor de acolo și, cu părintele în frunte, căci oastea e creștină, pornesc apoi cu toții la obșteasca muncă. Serile, satul vuieste de cântece și de petreceri. La sfârșit, locuitorii își mută eforturile în satul vecin, și tot așa.

Casa de la țară a *Moralei* seamănă cu un conac sau, mai bine, cu un han mare. Ziduri groase, geamuri din termopan cu sticlă fumurie, strălucitoare, arcade înflorite, terase largi la toate nivelele. Oaspeții au odăi sau apartamente, în funcție de importanța socială. Deasupra, sunt odăile și biroul *Președintelui*, pentru ca țara să nu rămână de izbeliște nici un moment; la etajul inferior, cele ale *Premierului*; dedesubtul lui se află două mari livinguri în care se adună membrii *Guvernului*, chiar și în vacanță, pentru ca, petrecând împreună, să se cunoască mai bine. La parter, cu ușile deschise vraise, sunt o mulțime de camere ale diverselor instituții ale statului. Din când în când, pisica *Premierului* urcă și zgreață la ușa *Președintelui*, exasperându-i câinele maidanez, care o fugărește furios pe melcul scării interioare. Demisolul, arătând ca

o aglomerare de bordeie semiîngropate, după mai noua modă occidentală, aparține *Presei* și altor câtorva invitați mai de rând. Pentru oamenii de jos, din sat, vila e “tortul din vârful dealului”. Fiindcă așa a fost construită, ca un tort cu etaj, pentru nuntă. A cui nuntă?! A neamului, desigur. Și asta nu supără pe nimeni, fiindcă e nuntă și, în consecință, e un lucru frumos și vesel. Că nu peste mult urmează divorțul, se întâmplă și după nunți mai mari.

Cât vremea e frumoasă, oaspeții *Moralei* iau masa împreună, la umbra unui portic cu trandafiri cățărători. Apoi, fiecare oaspete își trece ziua după plac. O bună bucată din zi, *Premierul* se trânteste în iarbă pufăind din țigară, căutând să îmbunătățească viața poporului peste care păstorește, urmărind azuriul norilor pe cer, din care vrea să scoată cota unică de impozitare cât mai mare; pleacă apoi de unul singur cu motocicleta, înnodând în funde roz pantele asfaltate ale munților, spre a fi mai atrăgătoare pentru cei din U. E. Alteori, când se plictisește de atâta efort și de gura *Președintelui*, își dă drumul, cu parapanta de un galben țipător, de pe muntele țuguat din apropiere. Nu vrea să ia nici-cum seama că nu mai e chiar așa de tânăr și că are tot mai des rău de înălțime. Cufundat în ierburi până aproape la brâu, *Analistul politic*, pictor sau preot în viața de fiecare zi, încearcă să prindă pe șevalet felul în care se pulverizează la orizont urma zilei ce tocmai trece, fără să reușească s-o immortalizeze vreodată.

Cu pălăria de pai trasă peste ochi, *Istoria* picotește a plictiseală în fotoliu; răsfoiește, în căutare de evenimente, ziarele, fredonând melancolică o romanță: “În fânul de curând cosit, /Gândind la tine-am adormit /Și de mirosul florilor /N-am să mă satur până mor...” Totuși, nu vrea să se lase de tot pradă aleanului și, adunându-și puterile moleșite, coboară bretelele sutienului roșu, s-o pârguiască frumos soarele, și se gândește că n-ar strica să-și schimbe amantul cu unul mai tânăr, lipsit de prejudecăți...

În costume sumare de baie, întinse într-o rână pe șezlongurile de mătase de culoare albastră, *Politica*, *Anarhia* și *Corupția* joacă tihnit cărți pe bani. Cine o să câștige potul cel mare, o să-și tragă niște sâni și fese de silicon de toată frumusețea...

Mai practici decât toți, *Maneaua*, *Ignoranța*, *Rușinea*, *Sexul* și *Turismul Agrar* se bălăcesc ore în șir în piscina roz, se bronzază sau se plimbă romantic cu barca pe lacul aflat nu departe de casă, făcând slalom printre brazii înecați până sub cetini. Ascunsă într-o colibă de ramuri de brad, tânăra și invidiata *Democrație*, cu sâni abia înmuguriți printre inețele aurii ale părului, se aciuiază cu virilul *Compromis*, pentru o partidă de amor...

Către ora mesei, cu plasele pline de bureți, dinspre munte își fac apariția pe potecă, ținându-se veseli de mână, *Televiziunea* și *Premierul*. Toți se înghiontesc, mustăcînd a zâmbet amestecat cu bîrfă. De fapt, *Premierul* și tovarășii săi de la guvernare nu se pricep deloc să deosebească bureții comestibili de cei otrăvitori; de aceea, bucătarul-șef trebuie să trimită vorbă jos, în sat, la niște oameni de încredere, să culeagă ei alți bureți, până la cină, în locul celor strânși.

Președintele umple paharele. În jurul lui, se învârtește slugarnic și berbant *Timpul*, fără nici o treabă anume. *Președintele* e vesel, destins, glumeț, dar tot îl dăscălește pe *Premier* cum să scoată de la *guvernanți* și *parlamentari* cărnații, fleicile, brânzeturile și băutura la bătaie. *Morala* își suflecă țărănește mânecile, că e de lucru, nu glumă. Atâtea porții... Pe o masă imensă, *Democrația*, cât e ea de suavă, tranșează fără sfială cărnurile, le sarează, le piperează de-ți ia gura foc. Într-un castron imens, de plastic, *Televiziunea* face salată. De legume, de fructe, de flori, de ce-o fi. *Minciuna* coboară cu tăvile pline de dulciuri: bezele, gogoși prospoiate, minciunile crocante. Să fie. De-astea sunt berechet pentru toată lumea. Chiar și pentru simplii gură-cască adunați pe la porțile împărătești, să vadă ce și cum.

Pe un jilț de nuiete, bătrâna *Dreptate* privește scena ca de pe altă lume, iar sensul ei îi scapă. E trasă la față, slăbită și, nu știe de ce, își simte sfârșitul aproape. Lângă ea, soțul ei, *Adevărul*, o încurajează spunându-i vorbe bune, încercînd să-i distragă atenția și, din când în când, începe melancolic șirul amintirilor: “mai știi, draga mea, când...” De undeva, poate de sub poala pădurii, vîntul aduce frînturi de manea. *Dreptatea* se înăbușă și tușește, apoi apasă încet mîna soțului ei și-i șoptește cu o blîndețe resemnată: “lasă, dragă, nu te mai obosi, mă simt bine...”

Literatura, oarecum singură și nebăgată-n seamă, face focul cu vreascurile adunate în pripă de *Istorie*, pe care aceasta le-a găsit cam greu, fiindcă înaintașii au adunat tot sau, mă rog, aproape tot. Oriunde merge în natură, *Literatura* are o problemă: să facă focul. Pentru asta, întotdeauna aduce cu sine brichete, chibrituri, ziare vechi și vreascuri subțiri, uscate, în poșetă. Asta a învățat de la un flăcăiandru care știa să aprindă focul pe orice vreme: pe ploaie ori pe ninsoare, de parcă ar fi urmărit un curs de supraviețuire de pe *Discovery*. Asta, ei i-a plăcut. Focul creează intimitate, comunicare sufletească și tot tacâmul. *Politica* zâmbește ironic. N-au decît, proastele. Să lucreze. Ea va savura, privind acțiunea lor pe îndelete. Doar atât.

Pe un hat, cu o foaie mare de brusture pe creștet, să nu o bată soarele, dar mai ales ca să-și ascundă ochii, *Țara* nu pare în apele ei. Are o durere sâcâitoare de cap, care nu-i trece cu nici un medicament din cele compensate. Se joacă absentă cu un fir de pai. Știe că urmează iar jocul în care ea ar avea rolul principal. *Realitatea* vine și o leagă la ochi. *Președintele* îngenunchează în fața *Carpathiei*, îi ia răsând brusturele de pe cap, o ajută cavalereste să se ridice în picioare. Îi sărută ceremonios mâna, apoi o rotește în dans ușor, cu grijă, ca pe-o mireasă. Toți se învârtesc în jurul ei, bat din palme și cântă cerând ce vor: „*Țară, Țară, vrem păduri!*” „Ce dați, ce dați?” cântă *Președintele*. Ea oferă, abătută, pe rând, ce i se cere, fără să primească nimic în schimb.

De-o parte, ciurdarul privește dus, cu bărbia sprijinită în bătă. Umbrele înserării încep să crească și aerul roșiatic se umple de mireasma trifoiului alb. Dintre ierburi țâșnesc păsări sure, fâlfâindu-și sadovenian aripile în căutarea cuiburilor. Ca la un semn nevăzut, din florile galbene de rapiță se desprind în valuri, licărindu-și aripile, roiuri brumate de fluturi mici, albaștri, galben-aprins și roșii. Glumele se risipesc, cuvintele se sting cu un suspin pe buze. Brusc, aerul se înfioară și înflorește. Într-un roșu mai subtil decât al macilor, într-un galben mai viu decât al păpădiilor primăvara, într-un albastru mai sofisticat decât al stânjeneilor de iunie.

Valuri-valuri de aripi catifelate își pâlپâie culorile, într-o beție celestă, parfumată. Trubaduri metafizici, greierii își zumzăie contrapunctic fericirea. Risipiți pe câmp, cu pletele-n vânt, oaspeții politici își trăiesc clipa de fericire alergând după fluturi; spumele de mătase ale fustelor diafane se vâluresc dialectic deasupra genunchilor bronzăți, trupurile zvelte se avântă și zvâcnesc plutind ușoare în sus, brațele se înalță feciorelnic și năvoadele de mătase fâlfâie în aer ca niște stindarde proaspăt cucerite, purtând captura suavă, imponderabilă. Plutind ca pe aripi de vânt, hipnotizați de flu-flu-ul policrom, vânătorii de fluturi nici nu par să observe că se lovesc ca într-un dans amețitor unii de alții, și că un zâmbet serafic, încremenit și transcendent, li se înstăpânește pe fețe într-atât, încât pielea întinsă la maximum începe să îi doară.

Ajung aproape de buza prapastiei. E momentul când din umeri le cresc, și lor, văzând cu ochii, aripi uriașe de fluturi. Desene nemaivăzute, ochi de păun, luciri siderale, fulgerări de pietre prețioase ori volute florale se înalță gingaș în funcție de culorile politice prin care au trecut în etapele anterioare. Transfigurați, se prind de mâini și, desprinzându-se ușor de pe pământ, se înalță diafan spre cer. Aerul

înserării tremură încet, părând că se tulbura. Culorile se amestecă intensificându-se și amurgul pare că se aprinde de la pulberea fosforescentă a aripilor ușoare. Cățarat pe crăcile unui stejar, *ex-Președintele* recunoaște, cu o amărăciune iremediabilă, că e prea bătrân să mai cunoască sublimele apoteoze. Cu mâna streășină la ochi, privește stingher apusul soarelui, care se albăstrește precum cerneala. Nimic nu-l mai atrage ca altădată: nici *Istoria*, nici *Politica*, nici zările lumii. Umbra vizitorului domn se desface neliniștit în trei și ia, peste lumea înmărmurita încă de admirație, conturul lui Marx, Engels și Lenin. *Fostul* urmări, totuși, cu privirea ușor îndoliată, șiragul fluturilor. Ar fi vrut să fie alături de ei, ar fi vrut măcar să-i vadă îndeaproape și să știe spre care zări se duc, care le e ținta, câți o vor atinge fără să moară pe drum. Curând, aripile lor măiastre se proiectară ca o pată întunecată deasupra munților. Apoi, aceasta disparu cu totul...

Lecturi neconvenționale

Liana Cozea

Magicieni în halate albe

Budaházy István,
Contribuții la istoria farmaciei orădene,
Editura M. Ț. C., Oradea, 2007

În copilăria și adolescența mea n-am făcut niciodată vreo legătură între farmacie și boală. Chiar dacă îmi însoțeam mama sau mergeam singură să cumpăr medicamente la cele mai apropiate farmacii de locuința noastră, fosta *Rodia* și fosta *Madonna*, încăperile ciudat mirositoare și întreaga ambianță mă vrăjeau de cum intram acolo. Mobilierul din lemn roșcat sau deschis la culoare, cu rafturile înșesate de borcane din porțelan, sticlă sau cutii de lemn cu inscripții într-o limbă necunoscută mie pe atunci, latina, dar cu atât mai captivante, exercitau asupra mea o fascinație greu de explicat. Mai erau apoi plantele verzi, cu frunze lucitoare răsfățate în aerul de seră uscată și aseptică a farmaciei, busturile unor bărbați, desigur medici celebri, la *Rodia*, un ceas cu muzică, amuțit din păcate, oprit într-un moment anume și doamne în halate albe, scrobite, zâmbitoare și frumoase? mi se păreau mie pe atunci? amabile și serviabile. Printr-o ușă întredeschisă se mai vedea o încăpere unde alții, bărbați și femei, în halate albe, preparau ceva în mojar mari de porțelan. În unele farmacii în care am mai intrat pe atunci, petele colorate pe care lumina o proiecta prin vitralii creau și ele o atmosferă mirifică, încât, ani de zile, farmaciile pentru mine nu aveau nimic de-a face cu suferința, erau o oază de curățenie și culoare, un loc unde boala nu-și avea locul sau de unde era alungată prin gestul simplu de a deschide ușa unei farmacii.

Poate aceste reminiscențe ale anilor trecuți, dar și considerația față de unul dintre magicienii prafurilor și poțiunilor din cea de-a doua încăpere ascunsă și inaccesibilă omului de rând, mi-au stârnit curiozitatea lecturii unei cărți intitulată cu modestie *Contribuții la istoria farmaciei orădene* (Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2007) scrisă de farmacistul Budaházy István. Teză de doctorat, inițial, studiul a devenit prin publicare, o captivantă incursiune în istoria farmaciilor orăde-

ne, de la începuturi până în anul 1948, când, prin naționalizare, au trecut din proprietate particulară în proprietatea statului. „Cartea [...] este istoria unei profesii și a unei științe – consemnează în prefață profesorul Honorius Popescu, conducătorul științific al tezei – așa cum au început și cum au evoluat ele într-un anumit loc. Este istoria farmaciei, în felul în care s-a născut și s-a dezvoltat pentru a satisface nevoile populației din Oradea, de-a lungul timpului și după mersul vremurilor, când mai îngăduitoare, când vitrege”.

Volumul nu poate lipsi, fără îndoială, dintr-o mai amplă istorie a farmaciei românești, oferind cititorului satisfacția de a fi martorul unui ambițios proiect, cu atât mai pasionant pentru un orădean care revelează cu ochii minții „oficinele” farmaciilor cunoscute din oraș, cu excepția a două dintre ele, dispărute pentru totdeauna și care descoperă cu încântare nu numai serioasa pregătire a autorului, dar și subtilitatea sa expresivă în desfășurarea amplelor cunoștințe pe care le deține și în domenii nu neapărat din imediata vecinătate a profesiei sale – arhitectura, artele decorative, psihologia, istoria etc. Încântătoare sunt asociațiile inedite ale autorului care vede în „ornamentarea oficinei” o modalitate de a înlesni „dialogul” farmaciei cu pacienții aflați în suferință. „Exprimat vulgar, farmacia seamănă cu o femeie, care se îmbracă, se fardază și-și pune bijuteriile și alte podoabe pentru a stârni interesul față de ființa ei sau a demonstra buna ei stare materială”, având exemple suficiente, în țară, dar și în țările vecine, despre mobilierul artistic, sculpturile, basoreliefurile, portalurile și vitraliile care, pe lângă scopul practic, au ornamentat farmaciile, le-au înfrumusețat și au întregit imaginea lor de ansamblu.

Cunoștințelor de specialitate ale autorului li se asociază, deloc întâmplător, dovezi ale unei culturi solide și ale unui rafinament de cunoscător al artelor, capabil a disocia valoarea de nonvaloare, manifestările artistice de platitudini cu pretenții de artă. „Emblema farmaciei orășenești [...] a fost un unicat. [...] Emblema este mai degrabă proiectul unui *ex libris* absolut banal fără caracter sau un simbol de credință calvinistă, decât insigna sau emblema unei farmacii”. În schimb, portalul cu vitraliile fostei farmacii *Sfântul Francisc*, (după deprivatizare Elixir) sunt de o reală valoare estetică. Având stilul *art nouveau*, plasabil la început de secol XX, „unitatea celor patru vitralii e asigurată de acele împletituri de frunze și flori care le încadrează și frumos stilizata floare de trandafir deasupra fiecărei ghirlande exceptând portretul Hygiei”. Spendidele vitralii au supraviețuit celui de al doilea război mondial, au existat până de curând, până la vânzarea și transformarea localului într-o

prăvălie oarecare, ele însă „au dispărut”, „provocând însemnate pierderi atât istoriei arhitecturale, artistice, cât și farmaceutice a orașului”.

O soartă asemănătoare a avut-o și mobilierul, nu o dată de valoare, mobila clasică de farmacie, manufacturală, artizanală, care dispărând, a „privat farmaciile de caracterele lor individuale, rezultând o uniformizare, o depersonalizare a acestora”. La ora actuală doar două farmacii mai au mobilierul original, de valoare istorică.

La fosta farmacie, *Madonna* era din „furnir de culoare deschisă, ornat cu intarsii mai închise în stil *art nouveau*”. Sticlele și borcanele „pentru conservarea *materiei medicae* și a preparatelor [-] un mijloc de a comunica între farmacie și cel care intră”, prin „varietatea și ornamentația lor artistică, exercita o puternică influență asupra tuturor”. De aceea, se impune de la sine concluzia pe care o formulează pertinent autorul: „de multe ori aceste obiecte au avut și valori estetice reale, care au încântat nu numai sufletul, dar și ochii celor intrați în oficiu. Nu degeaba se vorbește într-un album francez, referitor la mobilier și veselă farmaceutică, de «*un art au service de la santé*»”.

Martor lucid și atent, farmacistul Budaházy István este autorul unei depoziții autorizate în formulări demne de toată încrederea, întemeindu-și demersul pentru o bibliografie impresionantă, în limbi de circulație europeană.

Studiul se structurează pe câteva capitole esențiale, cele dintâi proiectând cititorul „În negura timpurilor”, cunoscând „Primii medici în Oradea”, și pe „Marc ? primul farmacist din țară”, aflând de existența unei „(proto)spiterii, la sfârșitul secolului al XVI-lea” și a „bărbierilor-chirurghi, preparatori de medicamente”, ca și de „aparitia primelor farmacii în Oradea”.

Abordarea sa deopotrivă sincronică și diacronică, răspunsurile pe care autorul le poate da la zecile de întrebări „sunt importante contribuții originale” în domeniu (Honorius Popescu). Pentru cititorul nespécialist relatarea sa, subtilă și pasionată, în conexiune directă cu evenimentele interne și externe, în context european, prin urmare, comprimă un potențial faptic foarte bogat, ca și unul lăuntric extrem de intens, demonstrând, dacă mai era nevoie, o riguroasă loialitate față de profesia sa, dar și o cunoaștere limpede, detaliată a temei abordate. Autorul își iubește orașul, oferindu-și și argumentele raționale, dar și cele sentimentale, căci „Oradea niciodată nu a fost orașul extremist. Ea este cunoscută ca «orașul toleranței». De ce? Dacă desenăm un cerc cu o rază de 500 de metri, cu centrul primăria, în interiorul cercului vom găsi biserici de minimum 7-8 eclezii, care conviețuiesc în respect reci-

proc, poate chiar de sute de ani. Tot așa diferitele nații: români și maghiari, mai de mult și evrei și germani și culturile lor. Au fost și sunt foarte toleranți unii față de alții”.

Posibil ca această atmosferă de toleranță, dimpreună cu inteligența și cultura lui Budaházy István să fi scutit lucrarea de orice *parti-pris*, obiectivitatea fiind cuvântul cheie al formulărilor și afirmațiilor, ca și deschiderea spre tot ce este nou, modern, de mare actualitate, dar și dorința de a salva ultimele vestigii încă existente ale unei profesii milenare.

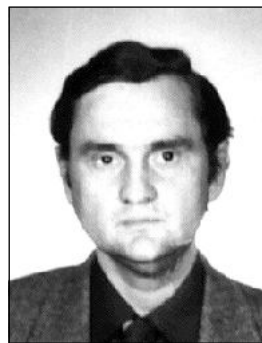
Autorul trasează un amplu arc în timp începând cu secolele al XIV-lea și XV-lea când remediile imaginate și prescrise de medici erau preparate de ei înșiși, *ars preparandi* căzând în sarcina medicilor, menționându-l pe Marc, posibil un italian, pentru că „în Ungaria vecină, comerțul cu medicamente, până aproape în secolul al XV-lea a fost, aproape în exclusivitate, în mâinile italienilor. Acești din urmă farmaciști au preparat medicamente engros și le-au expediat în toate părțile!” Chiar și pentru un profan, capitolul *Istoria farmaciei și arheologia* stârnește un real interes prin bogăția de fapte relevate, ca și prin stilul deosebit de atrăgător.

Meritorii mi s-au părut capitolele consacrate farmaciștilor orădeni, unor familii de farmaciști fideli profesiei, generații la rând, încât paginile despre viață și activitatea farmacistului Szabó Ferenc (1900-1961) se constituie într-o veritabilă micromonografie de interes, realitatea își descoperă substanța și cu metode minuțioase și cu certă dorință de sistematică valorificare se relevă activitatea științifică a confrăților orădeni, acțiunile lor umanitare într-un cadru istoric și legal, bine documentat și atent schițat.

Demnă de interes este activitatea farmacistului Szabó Ferenc în perioada sa bucureșteană la Spitalul Pantelimon și colaborarea sa cu somitățile medicale ale vremii, bucurându-se de prețuire și respect prin activitatea sa profesională și calitățile sale umane. O trăsătură aparte a lumii medicilor și farmaciștilor, de la care Szabó Ferenc nu face excepție, este legătura acestor magicieni în halate albe cu lumea artiștilor plastici, cu artele, în general, sensibili, sub puterea unor evenimente lăuntrice, la tot ceea ce ține de frumos.

Cartea domnului Budaházy István se constituie într-o amplă și serios documentată „istorie”, autorul deține secretul revelării acesteia pe care l-a descoperit prin ani de studiu, prin matură chibzuință și pasiune emoționantă, oferind imaginea nostalgică, din interior, a unei profesii exercitate într-un cadru, care, din nefericire, își pierde în timp magia și frumusețea.

Destinul profetilor de azi

Teatrul Municipal din Baia Mare-PROOROCUL ILIE după Tadeusz Slobodzianek; Regia artistică- Szabó K. István; Scenografia - Mihai Vălu; Coregrafia - Lőrincz Jozsef; Muzica de scenă - Ovidiu Iloc; Cu - Doru Presecan, Inna Andriucă, Gabriela Chirilă, Diana Podăreanu, Valeriu Doran, Ionuț Mateescu, Șerban Borda, Claudiu Pintican, Dan Cordea, Dana Ilie-Bărbosu, Gabriela Del - Pupo, Vasile Pal, Petru Mârza, Ioan Costin, Dorin Grișuț; Data premierei- 24 aprilie 2010

Născut în anul 1955, Tadeusz Slobodzianek, considerat drept unul dintre principalii promotori ai noii literaturi dramatice poloneze, s-a manifestat mai întâi în calitate de critic de teatru. A făcut-o sub pseudonimul Jan Konieczpolski (ceea ce se traduce prin Ion Sfârșitulpoloniei), în paginile unuia dintre cele mai citite săptămânale poloneze - *Polytika* - și, din câte se pare, cronicile sale acide, dure chiar, au rămas în memoria cititorilor, dar și a creatorilor. De abia în prima parte a anilor '80 a început Slobodzianek să scrie pentru scenă, bună parte dintre piesele lui situându-se într-o relație de dialog peste ani cu scrieri anterioare celebre, precum *Ploșnița* lui Maikowski (*Visul ploșniței*) sau cu legen-

dele arthuriene (*Merlin*). O sursă de inspirație consistentă e reprezentată de legendele și tradițiile extrem de bogate de la granița polono-bielorusă (cel mai bun exemplu fiind dilogia alcătuită din piesele *Țarul Nicolae* și *Proorocul Ilie*), aceștia asociindu-i-se barocul hispanic (mai ales Tirso de Molina și Calderon) sau romantismul polonez din secolul al XIX-lea. Tadeusz Slobodzianek se situează foarte aproape de condiția de om de teatru total fiindcă s-a exersat deopotrivă ca scriitor de literatură dramatică, ca secretar literar, ca regizor și ca fondator și animator al *Laboratorului Dramatic (Laboratorul Teatrului)* din Varșovia.

Proorocul Ilie datează din anul 1991. Slobodzianek a pornit în scrierea ei de la un personaj real - un prooroc autentic, pe nume Eljasz Klimovicz, care a trăit și predicat în ținuturile de răsărit ale voievodatului Bialystok în perioada interbelică. Dramaturgul chiar a plasat acțiunea piesei sale în anii '30 ai secolului al XX-lea, într-un sat de undeva din zona de interferență polono-bielorusă. Locuitorii extrem de săraci din satul cu pricina pun la cale răstignirea lui Ilie și o fac din motive amestecate. Mai întâi, sperând că reactualizând pove-

tea răstignirii lui Iisus s-ar putea ca Ilie să renască și el și să mântuiască lumea, să le redea oamenilor nu doar speranța, ci și condiția umană. În al doilea, din pricina absenței oricărui orizont. Condamnați la sărăcie, la monotonie, la o viață în care fiecare zi e egală cu ea însăși, locuitorii sătucului cu pricina își oferă lor înșile un fel de spectacol. Care, ca orice spectacol, are parte și de repetiții pregătitoare. Oamenii se joacă de-a dăătorii de viață și de moarte, de-a credința, de-a obiceiurile. O fac din puținătatea minții, dar și din exasperare. Iată de ce partitura conține nu doar puternice referințe biblice, ci și o seamă de trimiteri etnografice, fără ca acestea să fie dominante.

Spectacolul de la Teatrul Municipal din Baia Mare, semnat regizoral de Szabo.K. István, face abstracție atât de referințele etnografice cu pricina cât și de „amplasamentul” istorico-geografic concret propus de dramaturg. Directorul de scenă și-a gândit montarea cu intenția de a evidenția neliniștile contemporane, confruntările adesea dramatice cărora trebuie să le facă față o comunitate umană ce suportă transformările, în cazul în speță crude, de după căderea comunismului. Așa încât procedează la un soi de localizare. Totul se petrece undeva în zona Maramureșului, acolo unde în urmă cu ceva vreme oamenii își asigurau traiul zilnic de pe urma mineritului. Azi, minele nerentabile, dezafectate au devenit loc de refugiu, fals adăpost în fața spaimelor cotidiene, ba chiar o a doua locuință. Într-un astfel de sătuc uitat de lume și de istorie poposește Ilie, un prooroc ambulănt. Ilie călătorește și trăiește, însoțit

de cele două zise sfinte, într-o rulotă, are o fotografie care seamănă teribil cu cea a unui sărman artist de circ de mâna a treia. Venirea lui răscolește comunitatea acelor oameni simpli, din care mulți cu minte puțină, aproape împăcați cu sine și cu viața lor mocirloasă, cam fără preț, cu alcoolul ieftin și hrana sumară. Numai că Ilie produce declicul. Iar când păcatoasa Olga devine pe neașteptate Sfântă, convingerea că bizarul, non-conformistul prooroc ar putea aduce, prin răstignire și apoi prin înviere, izbăvirea devine tot mai profundă și se metamorfozează într-un fanatism cu urmări criminale.

Scenografia imaginată de Mihai Vălu, muzica de scenă compusă de Ovidiu Chirilă, mișcarea scenică datorată lui Lőrincz Jozsef susțin propunerea regizorală. Care își află validarea în jocul actoricesc, lui Szabo K. István revenindu-i sarcina de a găsi mijloacele destinate să confere coerență și credibilitate evoluției unor actori nu doar cu înzestrări diferite (ceea ce e în firescul lucrurilor din orice Teatru autohton), ci și cu pregătire profesională diferită (ceea ce iarăși stă în firescul lucrurilor din nefirescul teatrului românesc). Pentru a-l interpreta pe proorocul Ilie s-a făcut apel la Doru Presecan, odinioară actor la Oradea, mai apoi la Sibiu, iar ideea nu a fost tocmai neinspirată. La început detașat, ușor amuzat, dar și ironic-mirat de ceea ce i se întâmplă, jucând cu oarecare voluptate un rol, mai apoi înspăimântat și încercând în van să îi lămurească pe cei ce îi vor răstignirea cât de mult greșesc, Ilie devine un personaj plauzibil în interpretarea lui Doru Presecan. Un rol bun

face Inna Andriuca, interpreta Olgăi, actrița dând relief cu subtilitate și eficiență transformărilor personajului. Șerban Borda, Ionuț Mateescu, Claudiu Pintican, Dana Ilie-Bărbosu, Gabriela Del-Pupo, Valeriu Doran, dar și ceilalți componenți ai distribuției au fost astfel îndrumați încât tristul pito-

resc al personajelor ce le-au fost încredințate să nu devină unul ostentativ. Spectacolul de la Teatrul Municipal din Baia Mare e unul care se susține prin destule argumente artistice. Loc de mai bine ar fi fost, însă, cu siguranță.

Hamlet la hypermarket

Teatrul Schaubühne din Berlin - HAMLET de William Shakespeare; Coproducție cu Festivalul Elenic din Atena și Festivalul de la Avignon; Regia-Thomas Ostermeier; Scenografia - Jan Pappelbaum; Costume- Nils Wetzel; Muzica de scenă- Nils Ostendorf; Dramaturgia - Marius von Mayenburg; Video - Sebastien Dupouey; Lumini- Erich Schneider; Coregrafie lupte- René Laey; Subtitrări- Uli Menke; Traducerea în limba română- Ozana Oancea; Cu- Urs Jucker, Lars Eidinger, Judith Rosmair, Robert Beyer, Sebastien Schwarz, Stefan Stern; Data reprezentăției- 1 mai 2010 (în cadrul Festivalului „Shakespeare” de la Craiova)

Cu începere din anul 1994, încă de pe când era directorul general al Teatrului Național din Craiova, pe care l-a condus astfel încât a făcut din el un veritabil și, poate, irepetabil „fenomen artistic”, Emil Boroghina a creat Festivalul Internațional „Shakespeare”, manifestare artistică amplă, coerentă, fără cusur proiectată și articulată, fundamentată pe un autentic program artistic și estetic. A fost visul acestui mare om de teatru român, care și-a sacrificat propria lui carieră de actor pentru aceea de manager (Emil Boroghina s-a manifestat ca manager încă de pe vremea când mai nimeni nu știa în România ce înseamnă acest

lucru și pe când - și asta e sigur - nimeni nu folosea cuvântul) și de „programator”, cum li se spune „europenește” directorilor de festival, ca, la un moment dat, să ne dăruiască o întreagă ediție dedicată celei mai cunoscute piese shakespeariene- *Hamlet*. Cu ocazia ediției a VII a, desfășurată la Craiova în perioada 23 aprilie - 4 mai 2010 și la București între 24 aprilie și 9 mai 2010, visul lui Emil Boroghina s-a împlinit. Cu eforturi, devotament, sacrificii, putere de a îndura umilințe de tot felul, ironii care mai de care mai deplasate (cea mai recentă venind dinspre o cronicăreasă cu frunte îngustă, păr violet, minte puțină și tupeu nemăsurat, ce a socotit de cuviință că ceva - nu știu ce - o îndreptățește să se amuze, folosind bezmetic tastele laptopului, de faptul că și de pe scena Galei UNITER Emil Boroghina a mai făcut o tentativă să obțină un supliment de finanțare), în primăvara lui 2010 a fost cu puțință să fie văzute în România spectacole *Hamlet* regizate de Oskaras Korsunovas, Lee Youn Taek, Eimuntas Nekrošius și Thomas Ostermeier.

Din motive cât se poate de obiective, nu am putut petrece la Craiova decât vreo trei zile și jumătate. În aceea superbă Babilonie lingvistică ce au devenit orașul și hotelul în care am

fost cazați deopotrivă artiști participanți și invitați, Emil Boroghină era peste tot. Neobosit, mereu amabil, dându-ne fiecăruia impresia că îi suntem cel mai important oaspete. Știind că are pregătit pentru fiecare dintre noi un dar de preț. Și că trebuie să ni-l ofere cu o eleganță pe măsură. Iar pentru mine, acest dar se cheamă spectacolul cu *Hamlet*, regizat de Thomas Ostermeier la Teatrul *Schaubühne* din Berlin. Un spectacol în care „nebulia” care intră în *job description*-ul oricărui mare creator s-a asociat magnific, impecabil, cu rigoarea germană (*Hamlet*-ul lui Ostermeier e deopotrivă european, cosmopolit, în sensul bun al cuvântului, dar cum nu se poate mai german), în care talentul, arta, unicitatea fiecărui artist în parte s-au contopit în spiritul de echipă, *de trupă* care, din păcate, s-a cam pierdut în „colectivele artistice” românești.

Ostermeier lucrează de ani buni (mai exact din 1999) la Teatrul *Schaubühne* din Berlin. Face echipă cu creatorul de decoruri Jan Pappelbaum. Știe că lumea teatrului nu a început cu el și nicidecum nu se va sfârși odată cu el (deși ceva mă face să cred că regizorul e un mare mizantrop), că literatura dramatică înseamnă și texte recente, ba chiar de ultimă oră, dar și texte perene. Așa se face că după *Pasărea albastră* a lui Maeterlinck sau *Woyzeck* de Georg Büchner, Ostermeier a pus în scenă Ibsen (*Casa cu păpuși* și *Hedda Gabler*), dar și Shakespeare (*Visul unei nopți de vară*). Prin 2008 a simțit că a venit momentul să monteze *Hamlet*. A făcut-o în coproducție cu Festivalul Elenic din Atena și cu Festivalul de la

Avignon. Și-a desăvârșit creația, a arătat-o, din câte am aflat, ca un fel de *work in progress*, ca ceva ce tocmai *se face*, a prezentat-o și ca produs finit. Dar un produs finit care e atât de bine făcut, construit, șlefuit, în care fiecare lucru e atât de perfect reglat, asumat, asimilat, încât orice creator, orice actor (aici avem de-a face cu actori-artiști, cu actori-creatori) își poate îngădui luxul să fie mereu inventator, mereu gata să simtă pulsul sălii, să i se adapteze, să i se supună, dar să o și domine. O colegă care a văzut și una dintre cele două reprezentații de la București mi-a spus că momentele în care actorii intrau în dialog cu sala, în care rupeau convenția și își alegeau câte un partener din public și improvizau împreună cu acesta au fost în reprezentația de la Craiova mult mai bogate, mai cuceritoare, mai autentice. Poate și pentru că în sală se aflau și spectatori „civili”, dezinhibați, pentru care a merge la teatru e bucurie pură, nu și obligație profesională. Ostermeier și colaboratorii săi au înțeles că Shakespeare e, așa după cum scria cu mulți ani în urmă John Elsom (cf. *Mai este Shakespeare contemporanul nostru?*, Editura Meridiane, București, 1994), „un scriitor elastic”. Că „uneori, punând accentul pe un anumit aspect al unei piese decât pe altul, se poate obține o nouă perspectivă asupra acesteia în întregul ei”. Așa că *Hamlet*-ul, în viziunea regizorului german, continuă să rămână o tragedie personală și de familie, dar și o piesă despre noi, cei de azi. Despre lumea noastră haotică, obsedată de lucruri, de obiecte, de avuție, de putere. În timpul reprezentației, auzim de câteva ori celebrul monolog

A fi sau a nu fi. Marius von Meyenburg, autorul traducerii în limba germană și dramaturgul spectacolului, a avut grijă să facă astfel încât să existe multiple diferențe stilistice și lingvistice în felul în care a sunat celebrul monolog, detaliu simptomatic pentru armătura ideatică a spectacolului. Iar Ozana Oancea, traducătoarea în limba română a textului de spectacol, a procedat aiudoma. *A fi* dobândește în montare o stranie, dureroasă, pe alocuri scandalosă dar și autentică sinonimie cu verbul *a avea*. Da, e adevărat, Hamlet vrea să răzbune crima lui Claudius și a Gertrudei și moartea tatălui său. Numai că Hamlet, în viziunea lui Thomas Ostermeier, e departe de idealismul personajului, atât de supralicitat în alte montări. Hamlet e, la rândul său, un doritor de putere. E o ființă comună. E dintre noi și e „de-al nostru”. Se visează purtător al coroanei, la fel cum se visează și Polonius. Hamlet e un om al materialului și materialității. Nu îl mai vedem citind, ci doar acționând și *mâncând*. Mîncând și înjurând.

De mâncat, mănâncă copios mai toate personajele din spectacol. Iată de ce elementele fundamentale ale decorului creat de Jan Pappelbaum sunt masa lungă de praznic de înmormântare și de nuntă- o masă care e mișcată grație unei ingenioase și impecabil utilizate scenotehnici- și pământul. Pământul mormântului superficial închis al bătrânului rege Hamlet, pământ în care atât tânărul Hamlet cât și Polonius caută și găsesc coroana pe care și-o pun pe cap (uneori invers), pământ udat mereu fie de ploaie, fie cu un furtun, pământ în care cad, se mânjesc aproape cu

voluptate mai toate personajele, pământ ce parcă nu vrea să primească sicriul cu fostul rege, iar grogarul se împleticește și cade în cavou. Pentru toate personajele, *ființarea* exclude puritatea. Ființarea înseamnă posesie, putere. Atât și nimic mai mult. Hamlet se comportă ca o vedetă rock căreia îi place să fie admirată, aclamată, adulată. E grăsuț (actorul care îl interpretează își pune „la vedere” o burtă), e histrionic, obosit, ușor fanat. Hamlet împreună cu Horațio joacă pe cont propriu *Uciderea lui Gonzago*. Nu mai aduce o trupă de actori. („Economii, Horațio, economii!). Își imaginează cu sadism felul în care îl va ucide pe Claudius. Acesta apare, la un moment dat, cu cămașa înroșită. Ofelia e departe de a mai fi o ingenuă. Nu mai e nicidecum o „pură” și o „castă”. Jucată fiind de aceeași actriță ce o interpretează și pe Regină, Ofelia - ni se sugerează - e o viitoare Gertrude, gata oricând să treacă de la un soț la altul, dintr-un culcuș în altul. Mizantropul Ostermeier e, probabil, dublat de misoginul omonim, deși nu mi se pare deloc neplauzibil ca în soluția pentru care a optat regizorul să fie și o oarecare urmă de freudism.

Ostermeier face mereu apel la camera de luat vederi și la secvențe filmate. Nu știu dacă neapărat fiindcă tehnica video a devenit, după cum bine spune George Banu într-o carte de-a sa (*Dincolo de rol sau Actorul nesupus*, Editura Nemira, București, 2008) „un Mefisto la regiei actuale”. Deși camera video le devine și aici actorilor în ansamblu și fiecărui actor în parte „un partener” care „intră în relație cu ființe *diferite*. Exterioare, sau chiar cu el însuși, în veritabile dia-

loguri anterioare”. La Ostermeier se întâmplă toate astea, însă camera video – un fetiș pentru mai toți înavuțiții de azi care își filmează nunțile, botezurile și înmormântările – trebuie să însemne un ajutor pentru Horatio, cel ce însărcinat de tânărul Hamlet să îi spună și să ne împărtășească povestea.

Când a decis să devină el însuși un Horatio al secolului al XXI lea, Thomas Ostermeier a știut foarte bine că nu ne poate spune toată povestea rămasă de la Shakespeare. Împreună cu Marius von Meyenburg a „tăiat” zdravăn din text. A optat. Dar a tăiat cu atenție la păstrarea sensurilor fundamentale ale partiturii cărora le-a asociat propriile lui sensuri și supratemele spectacolului. A înțeles că, așa după cum scria Andrzej Żurovski în cartea *Citindu-l pe Shakespeare*, a cărei versiune în limba română a fost lansată în chiar zilele Festivalului „Shakespeare” de la Craiova (Fundatia Culturală „Camil Petrescu” și Revista *Teatrul azi* prin Editura Cheiron, București, 2010), „să descrii *Hamlet* înseamnă să descrii lumea. Să interpretezi *Hamlet* e un lucru posibil, căci interpretarea reprezintă, la urma urmei, o alegere... *Hamlet* reprezintă o mie de piese într-una singură”. Ostermeier a izbutit să ne arate prin spectacolul său tocmai acest adevăr. Mia de piese ce se ascund într-una singură. Așa încât din *Hamlet*-ul de la *Schaubühne* fiecare spectator își poate alege propriul său *Hamlet*. Cred că regizorul german a transformat piesa lui Shakespeare într-un *mall*, într-un *hypermarket* cu produse de cea mai bună calitate. De aici, poate, impresia că spectacolul de la Teatrul *Schaubühne* ar fi unul lipsit de stil. Ori unul al inconsecvențelor

stilistice. Impresie falsă, deși bazată pe o seamă de observații secvențiale. E adevărat, Ofelia e jucată la modul aproape „tradițional”, în vreme ce Gertrude, nu. Dar dacă înțelegem că Thomas Ostermeier a vrut să facă din *Hamlet* – ul său un *Hamlet* al zilelor noastre (și asta nu doar prin scenotehnica de ultimă generație), ne explicăm repede falsa *incoerență* stilistică a spectacolului ca și aspectul său de *tsunami*. Are oare lumea asta a noastră, a celor din secolul al XXI lea stil? Are coerență? Are eleganță? Are răgazul de se apleca asupra ei însăși? Din păcate, nu. Acesta e lucrul pe care ni l spun în primul rând Thomas Ostermeier și spectacolul său. Și o fac prin trupul și glasul a șase actori – da, doar șase actori- formidabili. Urs Jucker – un Claudius impozant, masculin, a cărui înfățișare poate explica trădarea Gertrudei (Urs Jucker joacă și Fantoma, așa că ne putem duce cu gândul că regizorul a vrut să ne spună câte ceva și despre inconstanța și capriciile femeilor), Judith Rosmair (excelentă atât în Gertrude cât și în Ofelia), Robert Beyer (Polonius și Osric, singurul actor scund din distribuție, alegerea aceasta având rostul ei), Sebastian Schwarz (Horatio, Guildenstern), Stefan Stern (Laertes și Rosencrantz) și, firește, Lars Eidinger, marele, copleșitorul interpret al rolului titular.

O altă consoră, care se tot străduiește – între două avioane – să ne lămurească și să ne învețe ce e cu teatrul din anii'90 și ce e cu teatrul din 2010, plătind polițe personale celor care s-au cam săturat de imposura ei patentată și nu se sfiiesc să spună că Împărăteasa e goluță tare, chiar dacă printr-o gravă eroare a devenit „selecționeră unică” ne invită să

ne gândim la magnificitatea scenotehnicii din spectacolul german. Indubitabil, tehnica din *Hamlet*-ul lui Thomas Ostermeier este *sans défaut*. Scenotehnica se poate cumpăra cu bani. Dacă e ceva la care chiar ar trebui să medităm cu toții, cei care într-un fel sau altul, ne ocupăm de teatru, atunci acel ceva se cheamă *arta actorilor*. Care aici e desăvârșită.

P.S. Printr-o întâmplare fericită, am revăzut recent, înregistrate pe bandă video, câteva secvențe din marele, coplesitorul *Hamlet*, spectacolul-testamentar al lui Vlad Mugur, realizat în

anul 2001 la Teatrul Național din Cluj. Acum, la nouă ani de la premieră, la nouă ani de la despărțirea de *Meșter*, poate că am realizat cu adevărat cât de modern, cât de contemporan gândea regizorul român. Vlad Mugur nu a avut la îndemână scenotehnica lui Thomas Ostermeier. Dar, dacă printr-o minune spectacolul său ar fi putut fi reînviat și readus pe scenă, revăzut îndată după cel de Teatrul *Schaubühne*, sigur am mai fi avut un argument în favoarea susținerii tineretii spirituale a lui Vlad Mugur

Mereu în actualitate

Teatrul de Stat din Oradea - Secția română - COPILUL ACESTA de Joël Pommerat; Regia artistică - Vlad Massaci; Scenografia - Vioara Bara; Cui Ioana Dragoș Gajdo, Anca Sigmirean, Mihaela Gherdan, Suzana Macovei, Corina Cernea, Petre Ghimbășan, Daniel Vulcu, Sorin Ionescu și copiii Daniela Rita Vulcu și Tihamer Macovei; Data reprezentației - 6 mai 2010

Dintotdeauna și oriunde în lume raporturile dintre părinți și copii au fost unele cât se poate de complicate, așa că nimic mai firesc ca literatura, teatrul, filmul, muzica să încerce să le surprindă, expună, comenteze, analizeze în limbaje proprii. În caietul-program al spectacolului cu piesa *Copilul acesta* de Joël Pommerat (caietul e nesemnlat, e el creația colectivă a Secretariatului literar? - nu se știe!), montată la Secția română a Teatrului de Stat din Oradea, sunt amintite (și asta e foarte bine) o parte dintre aces-

tea. Conflictul, desfășurat pe multiple axe - tată-fiică, mamă-fiu, tată-fiu, mamă-fiică, completat cu acela dintre cei ce au copii, deși nu i-ar fi dorit și cei ce nu au, cu toate că ar fi vrut-o dar nu a fost să fie, e din când lumea și pământul, nu prea ține cont de frontiere, e general uman. Nu e mai puțin adevărat că el a îmbrăcat forme ceva mai dramatice, dacă nu cumva chiar mult mai dramatice, în Occident, odată cu „ruperea zăgazurilor” din anii '60 - '70 ai secolului trecut, cu amplificarea spiritului contestatar, cu revoluția sexuală și revoluția mentalităților. În Franța, problema a devenit acută îndată după mai 1968, după acel „e interzis să interzis” care, dacă e să îi credem pe un Michel Winnock sau, mai cu seamă, pe un Jean Sévillia, a avut consecințe incalculabile în vremea de azi. Familia, cu toate valorile ei, dar și cu constrângerile aferente a fost aruncată în aer, „managementul” relațiilor din interiorul ei a devenit tot

mai dificil, e tot mai greu să fii părinte, tot la fel cum e tot mai greu să fii copil în lumea de azi. Autoritatea școlii, a profesorilor au fost, la rândul-le, puse sub semnul întrebării, iar nenumăratele talk-show-uri – televizate ori radiodifuzate – bazate ori ba pe ceea ce un specialist în tehnica televiziunii numea „circulația circulară” dezbat problema fără a-i afla soluțiile. Încă.

Deopotrivă regizor și scriitor de literatură dramatică, Joël Pommerat abordează în piesa *Copilul acesta* respectiva problematică. O face într-o piesă în care, la urma urmei, se întâmplă puține, dar se vorbește mult. Nu și fără folos. Pommerat însuși crede că „esența umană se bazează pe cuvânt” și tocmai de aceea scrie un gen de literatură dramatică ce reprezintă expresia unor stări de spirit, care se fundamentează pe tensiunea faptelor, pe autenticitatea trăirilor, pe atitudini și reacții. Joël Pommerat nu e singurul care promovează și dorește să repună în drepturi teatrul bazat de cuvânt, care socotește că locul acestuia este pe scenă (nu la teatrul radiofonic sau nu doar la teatrul radiofonic, cum ar putea să creadă ori chiar cred unii). Desigur, Pommerat nu atinge „furia lingvistică” din scrierile unui Valère Novarina, de pildă, drama se consumă în continuare în interior, aici au loc arderile intense, iar cuvântul e chemat să le exprime, fără să însemne totuși spectacol în sine.

De aici și dificultatea înscenării piesei *Copilul acesta*. O dificultate care sporește pe scenele românești. Mai întâi, fiindcă spectatorii autohtoni nu prea mai sunt familiarizați cu acest gen de teatru. Ei vor acțiune, „activitate”, cum ar fi zis ironic Georg

Büchner, „trăsnăi regizorale”, cum le spun criticii mai slobozi la gură. În al doilea rând, deoarece actorii români nu mai sunt antrenați pentru acest gen de spectacole. În școlile de teatru de pe la noi mai nimeni nu mai e sensibil la perfecționarea rostirii viitorilor artiști, „vorbirea scenică” e o disciplină vitregită și asta se vede.

Vlad Massaci e unul dintre puținii regizori români care au îmbrățișat genul și a făcut-o cu succes. Și asta deoarece Vlad Massaci e unul dintre rarii directori de scenă autohtoni care știu să lucreze cu actorii, iar el o face „cu binele”, nu „cu biciul”, cum se zice. Dificultatea montării unei piese precum *Copilul acesta* constă în faptul că actorii din distribuție sunt chemați să „afișeze” cât mai puțină emoție cu puțință, să nu apeleze la arsenalul teatrului de factură trăiristă, reușind totuși să stârnească emoții în sufletul spectatorilor. Massaci nu le-a cerut actorilor Secției române rostirea complet albă, nu a recurs la ceea ce s-ar putea numi, după modelul barthésian, „gradul zero al implicării” (prin vecinătatea acestuia s-au aflat interpreții spectacolului cu piesa *Frumos* de Jon Fosse, pusă în scenă de același regizor la Teatrul „Toma Caragiu” din Ploiești acum vreo doi ani), nu a făcut apel prea mult nici la tehnicile video care știu bine că îi plac (le-a utilizat chiar în această stagionă și le-a utilizat cu rost atât în *Anniversarea* de la Teatrul „Nottara” cât și în *Elling* de la Teatrul de Comedie din București). A „mișcat” acțiunea, iar aceasta se consumă într-un decor minimalist (semnat de Vioara Bara), dar a mișcat-o foarte cu măsură, nu a cufundat-o în neguri, așa cum s-a întâmplat

în spectacolul francezesc grație căruia textul a ajuns să fie cunoscut în România, spectacol văzut cu ocazia ediției din anul 2008 a Festivalului Național de Teatru. În unele secvențe, care, din scriitură, ar trebui să aibă loc între doi protagoniști, regizorul a mai introdus unul, un fel *alter-ego* al copilului, un „copil” ajuns la maturitate, dorind, cred, să sublinieze astfel că chipul în care un părinte se comportă cu copilul său se decontează mai târziu și se decontează imprevizibil, că „viitura” poate veni când nici nu te aștepți, că în complexitatea raporturilor dintre părinți și copii există un amonte și un aval ce se fac simțite în diverse momente ale vieții. Interpretii spectacolului orădean au lucrat bine cu regizorul. Nici unul dintre cei

opt actori din distribuție – Ioana Dragoș Gajdo, Anca Sigmirean, Mihaela Gherdan, Suzana Macovei, Corina Cernea, Petre Ghimbășan, Daniel Vulcu, Sorin Ionescu – nu face aici „rolul vieții lui”, dar nici nu lasă o impresie proastă. O impresie bună fac și copiii Daniela Rita Vulcu și Tihamer Macovei. Se mai întâmplă ca uneori să se mai piardă controlul, să se mai afecteze unitatea stilului spectacolului atunci când unii actori uită ori încălcă voit convenția și joacă prea cu implicare, din „dorința de afirmare”. Dar și așa *Copilul acesta* înseamnă, în coordonatele în care a fost proiectat, un spectacol bun. Semn că se pot produce spectacole bune și la Secția română a Teatrului de Stat din Oradea.

Prietena mea, instalatorul

Teatrul „George Ciprian” din Buzău; LA DRACU' CU DRAGOSTEA MEA! - adaptare de Catrinel Dumitrescu după o idee de Paulina Daumale; Un spectacol de Radu Nechifor; Cu- Catrinel Dumitrescu și Carmen Trocan; Data premierei - 15 mai 2010

Despre Pauline Daumale, cea căreia i se datorează piesa *La mulți ani și ție!* care, adaptată de Catrinel Dumitrescu, se joacă la Teatrul „George Ciprian” din Buzău sub titlul *La dracu' cu dragostea mea!*, nu am aflat prea multe de pe internet, semn că respectivei doamne, actriță de profesie, nu îi este din cale afară de plăcut să i se confeseze răbdătorului domn Google. Am aflat doar că *La mulți ani și ție!* este a doua scriere destinată scenei purtând semnătura actriței cu pricina. În România, piesa a mai fost jucată de Teatrul Național Radiofonic, în urmă cu mai bine de

un an, traducerea fiind semnată de Olga Mărculescu.

E cât se poate de limpede că *La dracu' cu dragostea mea!* vrea să urmeze marea tradiție a piesei bulevardiere francezești. Hortense, o tânără nu chiar foarte tânără, ba chiar binișor coaptă, din lumea bună dar nu tocmai cu bani și fără prea mult succes în dragoste, speră să fie cerută de nevastă în chiar noaptea de Revelion, de cel pe care se pare că îl iubește – un ambasador al Franței nu prea se știe bine unde –, drept pentru care pune la cale o petrecere în doi. Numai că, în ultimul moment, neprevăzutul își face simțită prezența și el ia forma unei țevi buclucășe care crapă. Hortense face apel la o firmă specializată ce asigură servicii non-stop. Instalatorul e, de fapt, o instalatoare- nici ea tocmai tinerică, în schimb vorbăreață și slobodă la gură – care își sacrifică planurile pentru ceea ce se cheamă „noaptea dintre ani” pen-

tru a face niște bani de care are urgență nevoie fiindcă soțul îi e șomer de ceva vreme. Cum, desigur, vă așteptați, totul se termină prost din punct de vedere sentimental pentru cele două femei, ambele sunt părăsite de bărbați, dar fiecare învață câte ceva de la viață și, desigur, devin prietene.

Aflu că povestioara asta atât de previzibilă, cu un umor de replică nu tocmai de lepădat, dar nicidecum de excepție, pe care eu am rezumat-o în vreo trei fraze, e spusă de Pauline Daumale în vreo optzeci de pagini de text, din care, în adaptarea semnată de Catrinel Dumitrescu, au rămas doar vreo 25. În continuare foarte multe, fiindcă spectacolul durează mai bine de două ore fără pauză, are vreo șapte finaluri, mustește de dezvoltări extra-text în exces. Semn că actrița-scriitoare mai are de învățat despre cum se scrie un vodevil, despre concizie ca regulă de fier a genului, iar regizorul Radu Nichifor mai are și el de învățat despre cum se pune în scenă o asemenea piesă. Adică alert, fără goluri de aer, fără ca textul să se metamorfozeze într-un spectacol lăbărțat, cu burtă, de-a dreptul obez, cu simț al măsurii și poante abil dozate. Mai pe românește, *cu multă meserie*.

Actoricește, spectacolul Teatrului „George Ciprian” se susține pe jocul lui Catrinel Dumitrescu și șchioapătă-și șchioapătă vizibil- din pricina „timidității” lui Carmen Trocan. Catrinel Dumitrescu se găsește, indiscutabil, într-un moment de apogeu al carierei sale. Moment anticipat de rolul remarcabil făcut în spectacolul cu *Nu se știe cum*, de acum câțiva ani de la Teatrul „Nottara” și admirabil confirmat chiar în această stagiune în *Aniversarea*, tot

de la „Nottara”, și în *Niște fete* de la Teatrul buzoian. Iar dacă în cele trei spectacole menționate, am putut să vedem nu doar ce bine joacă teatrul Catrinel Dumitrescu, ci și ce femeie fermecătoare e, după ce a depășit stadiul rolurilor de fetițe plângăcioase dornice să obțină un „buletin de București”, în premiera de acum actrița nu a avut nici cel mai mic blocaj în a se angaja într-un *contre-emploi*. Deoarece, jucând o femeie-instalator, foarte aproape de felul de a fi al *Sudoriței* din *Interviu* de Ecaterina Oproiu, Catrinel Dumitrescu nu a avut parte de toalete luxoase, ci de o salopetă care se vede treaba că nu i-a creat nici un fel de complexe. Ceva mai puțin bine stau lucrurile în cazul lui Carmen Trocan. Ea revine pe scenă după o absență de vreo 15 ani și asta se vede și se vede, ba se și aude, cu asupra de măsură. Se aude în sensul că prea multe replici rostite *sotto-voce* nu se aud, se vede prin felul nițeluș deranjant în care actrița caută să își prelungească prezența, replicile. Se vede prin emoțiile în exces, prin trăirismele aidoma, printr-o evidentă absență a siguranței jocului.

Din felurite motive, ceea ce am văzut eu la mijloc de mai, nu a fost tocmai o premieră. A fost mai degrabă o avanpremieră. Iar dacă e să fim cinștiți, să spunem că nici chiar avanpremieră nu a prea fost ci, mai curând, primul șnur. Mai e nevoie, așadar, de vreo câteva repetiții, de un plus de exigență din partea regizorului, de ceva mai multă măsură din partea actrițelor, măsură concretizată și într-un minus de răsfăț. Ambele au o poftă nebună de a se afla pe scenă. Ceea ce e bine. Numai că e o măsură în toate.

Desenat pe sugativă

Teatrul Metropolis din București - TARELKIN - o comedie-glumă în două părți, cu un prolog și inserturi din PROCESUL și MOARTEA LUI TARELKIN de A.V. Suhovo-Kobîlin; Un spectacol de Gelu Colceag; Decor- Iuliana Gherghescu; Costume - Iza Tartan; Muzica originală - Răzvan Diaconu; Coregrafia- Vlad Logigan; Cu - George Ivașcu, Doru Ana, Dan Aștilean, Radu Gabriel, Viorel Păunescu, Alexandra Badea, Andreea Enache Mateiu, Alexandru Pavel, Cosmin Nedelcu, Ana Covalciuc, Vlad Logigan, Mihai Munteniță, Lucian Iftime, Alex Vlad, Bogdan Șerban, Sergiu Fleșner ș.a. Data reprezentăției- 11 februarie 2010

V. Suhovo Kobîlin, dramaturg rus din secolul al XIX lea, socotit de istoricii teatrali meticuloși și informați a se situa în continuarea unei tradiții inițiată de Griboedov, iar de spectatorii înzestrați cu o minimă cultură teatrală extrem de apropiat de Gogol este autorul trilogiei *Tablouri din trecut*, compusă pe linia vodevilului dramatic. Cele trei piese - *Nunta lui Krecinski* (1854), *Procesul* sau *O afacere judiciară* (1857) și *Moartea lui Tarelkin* (1869) - i-au adus scriitorului neplăceri (de neplăceri a avut, de altfel, parte și Gogol pentru *Revizorul* său), dar și admirația lui Meyerhold care, înainte de a fi avut el însuși neplăcerile ce s-au încheiat în chipul cel mai tragic cu putință, a izbutit să realizeze un spectacol despre care sursele documentare consultate ne încredințează că a fost unul grandios.

Grandios și de mare artă a fost spectacolul pe care regretatul Harag György l-a realizat în a doua jumătate a anilor '70 la Secția română a Teatrului Național din Târgu Mureș după A

murit Tarelkin. Solid, centrat pe o idee, foarte bine susținut actoricește de o distribuție de zile mari (mă gândesc la Costel Constantin, Carmen Stănescu, Valentin Uritescu, Matei Alexandru, Grigore Gonța cărora li s-au alăturat și câțiva - pe atunci - foarte tineri actori precum Mihai Călin, Medeea Marinescu, Ion Ionuț Ciocia) a fost spectacolul cu *Nunta lui Krecinski*, înfăptuit în anul 2000 de regizorul Felix Alexa la sala „Amfiteatru” a Teatrului Național din București.

Având în vedere aceste antecedente, era de așteptat ca spectacolul *Tarelkin* semnat regizoral de Gelu Colceag la Teatrul Metropolis din București să fie unul esteticeste valid. Măcar atât, dacă nu mai mult. Or, montarea aceasta nu este una validă în primul rând fiindcă regizorul nu avansează un punct de vedere propriu, cu atât mai puțin *ferm* asupra textului. Fermitatea opțiunii l-ar fi putut conduce la imprimarea unui stil montării. Realitatea e că numai despre așa ceva nu poate fi vorba în spectacolul de la Metropolis. Și nu poate fi vorba fiindcă reprezentația nu furnizează nici un indiciu că ar fi rodul unei căutări autentice. Gelu Colceag a fost încântat de tema piesei - demascarea corupției - cu atât mai mult cu cât ea este una extrem de actuală în societatea românească de azi, de caracterul vodevilesc al textului - pe care îl amplifică până la faza de parodie nu doar groasă, ci realmente scăpată de sub orice control -, de comicul de situație și cam atât. Iată motivele pentru care montarea nu ajunge să prezinte *fenomenul* Tarelkin, ci doar o formă precară, nicide-

cum convingătoare a *cazului* Tarelkin. Caracterul alegoric specific textului a fost „rezolvat” limitat, reducionista și într-un chip creator de întrebări privind rostul său printr-un „moment coregrafic” destul de diletant coordonat de Vlad Logigan (aici apare și o problemă de dramaturgie, textul de spectacol fiind deficitar în privința îmbinării dintre *A murit Tarelkin* și inserturile din *Procesul*), așteptata convertire a comicului într-un tragic straniu cu funcții avertizatoare nu prea se produce, iar atunci când se produce e sufocată de o vecinătate deloc aptă să îi valorizeze importanța, detaliile nu prea contează, iar atunci când regizorul se apropie asupra lor acestea nu dobândesc o motivație profundă și nici amplitudine.

Sigur că aș putea să mă întreb dacă scena relativ de mici dimensiuni de care dispune Teatrul Metropolis e una adecvată pentru spectacole cu distribuții ample, așa cum e cazul lui *Tarelkin* sau al *Azilului de noapte*, un alt titlu „de prestigiu” din repertoriul Teatrului, dar care, din nefericire, nu a prilejuit (nici el) un spectacol pe măsura opțiunii repertoriale. E evident că semnatarul decorurilor – Iuliana Gherghescu – nu a identificat soluții de natură să înlăture senzația de îngheșuială. Sau să facă astfel încât această îngheșuială să funcționeze în spectacol. Dar, până la urmă, nu aceasta mi se pare cea mai gravă „afecțiune” de care suferă montarea. Ci totala lipsă de supraveghere asupra jocului actoricesc. Forfotesc pe scenă, se agită gros, dau excesiv din mâini, strigă până a-și scuipa plămâni actori indubitabil

buni, talentați precum George Ivașcu, Doru Ana, Dan Aștilean, Radu Gabriel pe care, cu alte ocazii, i-am văzut în situații mult mai favorabile. Și lor, și nouă. Evoluția nici unuia dintre ei nu depășește nivelul sketchului televizat, repetat la repezeală și înregistrat pe bandă video contra cronometru. Nici unul dintre cei patru, cărora li se alătură la capitolul „furnizor de insatisfacție” și Vlad Logigan, nu aspiră nici către modernitate, nici către organicitate. Joacă realist apăsător, într-un „stanislavskianism” aproximativ, joacă atât de apăsător și cu atât de multe grimase încât evoluțiile lor pot fi lesne comparabile cu desenatul pe sugativă. O colegă, altminteri susținătoare ferventă a modernizării formelor de expresie în teatru, vede, din motive numai de ea știute, în jocul celor patru „lecții de actorie” și îi numește într-o cronică mustind de temenele „profesori”, și asta nu doar ținând cont de ceea ce scrie în cărțile lor de muncă. Dacă tinerii din distribuție (unii încă studenți la UNATC) au ceva de învățat din „lecția” ratată de la Metropolis, acel ceva înseamnă cum nu trebuie să fie jucată adevărata comedie. Sper să primească cum se cuvine această lecție (reamintesc: Noica spunea undeva că lecțiile se primesc, nu se dau) și să tragă învățămintele ce se cuvin toți tinerii poftiți în reprezentatie care, după cum se vede cu ochiul liber, nu se descurcă nicidecum bine în scenele de grup. Sper să o facă și fiindcă tinerii Alexandra Badea (e vorba despre o tânără actriță, nu de regizoarea ce ne-a lăsat amintiri deloc plăcute cu spectacolul ei după piesa *Cum traversează Barbie criza mondială*) și Sergiu Fleșner mi se par cu adevărat talentați.

Cartea de teatru

Mircea Morariu

Teatru - document

Chișinău, 7 aprilie
Teatru - document
Editura Cheiron, București, 2010

E foarte adevărat că istoria artei, în general, a literaturii ori a teatrului în special, au stat întotdeauna sub semnul raporturilor pe care acestea le-au avut cu realitatea. Poate de aceea, la un moment dat, o carte precum aceea a lui Roger Garaudy, care vorbea despre „un realism fără limite”, a avut un succes aparte, mai cu seamă în țările sovietizate, ai căror teoreticieni literari vedeau în lucrarea cercetătorului francez un argument în favoarea ieșirii, încă și mai hotărâte decât ar fi dorit-o factorii de decizie culturală, de sub dominația realismului primar, minor esteticeste, fie el socialist sau nu. Conceptul de „artă angajată” nu a avut întotdeauna și necondiționat ceea ce se cheamă „o presă bună”. Angajarea aceasta a fost adesea privită ca un fel de formulă iezuită, de stratagemă chiar, prin care artistul dorea să își mascheze subordonarea. Cercetarea istorico-literară a operat însă o distincție pe care o socotesc esențială. Există o categorie de opere de artă, *ocasionale*, compuse în vederea celebrării unui anumit eveniment și o a doua, *născute* de un eveniment. Prima categorie favorizează *subordonarea*, cea de-a doua *insubordonarea*. Un cercetător iugoslav, de orientare marxistă, Predrag Matvejevič, propunea, într-o carte apărută și în traducere românească în anul 1980 (*Poetica evenimentului*, Editura Univers. București), carte ce se ocupa de poezia ocazională, o triplă distincție. El vorbea despre opere *ceremoniale, angajate și intime*. Cele *ceremoniale* sunt create în vederea, în vreme ce operele înscrise în ultimele două categorii se află în relație cu evenimentul. Chiar dacă marxist, cu succes în Franța, într-o vreme în care Franța însăși era încă cucerită de marxism

(ba chiar mai mult, comunismul manifestându-se, cum spunea cineva, ca o *pasiune franceză*). Matvejevič avea dreptate cu siguranță atunci când observa că, orice ar face, arta nu se poate desprinde, nu se poate sustrage în totalitate evenimentului.

În strânsă relație cu un eveniment- mai exact, cu cele petrecute la Chișinău în data de 7 aprilie 2009- sunt cele patru piese de teatru publicate de Fundația Culturală „Camil Petrescu” și revista *Teatrul azi*, prin Editura *Cheiron*, în volumul *Chișinău, 7 aprilie- Teatru-document*, a doua apariție din seria recent inaugurată *Eu, tu, el și...istoria*. Piesele au fost scrise sub semnul urgenței, sunt reflexul civismului exemplar al autorilor lor- Irina Nechit, Mihai Fusu, Dumitru Crudu, Constantin Cheianu – al implicării directe a acestora în evenimente. Sunt un amestec de dezolare și de speranță. Sunt un simbol al disperării că le este dat să trăiască într-o țară care nu că nu are viitor, așa după cum crede Valeriu, personajul principal din *Coridorul morții*, piesa Irinei Nechit, ci care face ce face și se dovedește (s-a dovedit) nepregătită pentru întâlnirea cu viitorul, alunecând mereu pe *toboganul istoriei*, după cum observă într-un magistral, emoționant, trist și deopotrivă inteligent articol de atitudine scriitorul Vitalie Ciobanu, articol publicat în volumul ce prilejuește aceste însemnări- „După 5 și 7 aprilie, parcă un lințoliu s-a așternut peste Moldova. Nu meritam să fim jefuiți în asemenea hal. Aveam dreptul și basarabeni, în sfârșit, la *rația lor de libertate*, la un dram de speranță, la o normalitate politică și umană, la o normalitate politică și umană, ca și ceilalți est-europeni”. Or, după alegerile din primăvara anului 2009 (5 aprilie), după ce în 6 aprilie, mai întâi tinerii au dat semnul neîmpăcării cu o istorie ce părea a le fi ostilă, și era așa și fiindcă unii dintre concetățenii lor voiau asta (nu din rea intenție, ci, întâi de toate din teamă, din lipsă de informare, de pregătire, de deschidere), așa după cum putem vedea din piesa *Cu bunicul, ce facem?* de Constantin Cheianu, după părerea mea, nu doar cea mai reușită, ci și cea mai curajoasă și mai radicală scriere antologată în volum.

Andreea Dumitru, cea ce s-a ocupat în calitate de redactor de apariția cărții, surprinde în *Notă asupra ediției* esența demersului scriitoricesc, dar și sensul și motivația demersului editorial- „Ni s-a părut admirabil ...impulsul unor intelectuali basarabeni- deopotrivă jurnaliști și oameni de teatru- de a se apleca asupra unei materii încă nedecantate, complexe, dureroase. Ca martori direcți ai evenimentelor, Irina Nechit, Mihai Fusu, Dumitru Crudu și Constantin Cheianu au scris despre 7 aprilie *la cald*, cu implicare- nicidecum distanțat; palpabil, nuanțat –nicidecum abstract, problematizând, și nu judecând sumar”.

Au scris „la cald” și „cu implicare” fiindcă fiecare dintre cei patru dramaturgi au trăit la propriu evenimentele. Au avut „un 7 aprilie personal”, după cum spune Irina Nechit, în mărturia ce îi prefățează piesa. În cazul ei, tânărul Valeriu Boboc, despre al cărui sacrificiu dă seama *Coridorul morții*, e (era) de o vârstă cu propria fiică, iar Irina Nechit nu putea să rămână insensibilă la un atare detaliu, tot la fel cum nu putea să nu se întrebe dacă nu cumva ar fi fost posibil ca ea să fie acum în locul mamei lui Valeriu. Firește că se putea într-o țară guvernată de nefiresc. Mihai Fusu scrie un text la limita dintre dramaturgie, proză și articol de ziar (*Prodozritel'noe iebalo sau Ce am eu cu polițiștii*) în care vorbește despre statul polițienesc al lui Voronin și minciuna omniprezentă pe care s-a fundamentat acesta. Dumitru Crudu ar fi dorit să scrie, inițial, o piesă despre România lui Ceaușescu, dar lucrurile s-au schimbat sub impactul evenimentelor. De fapt, s-au schimbat și nu s-au schimbat „căci România ceaușistă și Moldova voronistă, mai ales cea după 7 aprilie, seamănă ca două picături de apă (sau de vin) ceea ce înseamnă că realitățile istorice se repetă, iar uneori chiar se confundă”. Piesa (*Mâine, la aceeași oră*) se petrece în mediul liceal și arată felul în care s-a declanșat și manifestat prigoana împotriva tinerilor care au avut curajul să meargă în piață și să se opună „ostilității” istoriei. Dar piesa mai are un atu. Acela de a desluși cauzele unor lașități, strategiile prin care cei ce au deținut puterea le-au întreținut și stimulat), perpetuarea și stimularea delațiunii, ca și motivele pentru care dincolo de alte și alte numeroase alte probleme o Moldovă nouă mai are de rezolvat, în contextul mai amplu al decontului cu istoria, problema conflictului dintre generații. Un conflict pe care, de 20 de ani încoace, România s-a cam dovedit incapabilă să îl soluționeze. În fine, *Cu bunicul, ce facem?...*, piesa lui Constantin Cheianu, surprinde, extrem de percutant, exact acest conflict. „Mi s-a părut- scrie dramaturgul- că subiectul acesta al confruntării dintre bune și nepoți, în lipsa părinților, are ceva din amploarea unui conflict de tragedie antică și am simțit că aș vrea să scriu despre asta”.

Cartea îngrijită de Andreea Dumitru mi se pare un produs editorial impecabil. Dincolo de valoarea pieselor de teatru, dincolo de impactul textelor introductive datorate Doinei Jela și lui Vitalie Ciobanu, e de subliniat ideea semnatarei ediției de a ne oferi și o cronologie a evenimentelor consumate în arcul de timp 7 aprilie - 20 iulie 2009 și de a-i invita pe dramaturgi „să se explice”. În condițiile în care avem tot mai puțini editori de carte cu adevărat profesioniști, efortul Andreei Dumitru și rezultatul acestui efort sunt demne de toată lauda.

La primire

Ioan Moldovan

ONISIM COLTA, „un artist excepțional, se dovedește, și nu pentru prima oară, un analist de mare finețe, cu observații profunde, subtile, rare, capabil de a vedea în detaliu, fără a pierde semnificația întregului. Sunt virtuți rare în critica de artă de azi, unde prea adesea se bat câmpii cu voioșie...” Iată părerea unui artist excepțional – Paul Gherasim – despre un confrate mai tânăr, opinie la care subscriem cu totul, cunoscându-l pe Onisim Colta încă din vremuri de junețe, admirându-i opera plastică și prestația critică. Cartea sa, *Cu fața spre Centru*, a cărei concepție grafică aparține autorului, este, ea însăși, dincolo de conținutul critic-eseistic de mare finețe, o adevărată operă de artă. De la coperte la rafinamentul paginatiei, de la calitatea hârtiei la valoarea și frumusețea ilustrațiilor la tehnoredactare (Călin Chendea, el însuși remarcabil artist plastic) și la minunatul semn de carte, totul concurează la impresia de artisticitate. „Motivația profundă a elaborării acestei cărți a lui Onisim Colta – scrie Constantin Prut în prefața *Semnul regenerător al cercului* – se află în dorința de definire, de clarificare a propriului câmp de creație, care se vede iluminat de întâlnirea cu o serie de propuneri din ambianța artistică a

timpului.”. Cer iertare prietenului Onisim că semnez cu întârziere această minunată ispravă cărturăreasă a sa și sper (cunoscându-i generozitatea) să mă păstreze printre prietenii săi admiratori.

*

LUCA PIȚU, Magistrul din Cajvana, ne dăruiește *Le chasseur de corbeaux – expéditions cynexégétiques en Créanguie et autour d’icelle – version revue, corrigée et augmentée* (Opera Magna, Iași, 2010), unde verva cynexegetică a ultrarafinatului Luca Casvanaeus atinge noi culmi de exhibare spirituală și limbistică, ceea ce pe noi ne găsește întristați de a fi incapace de a-l urmări cum s-ar cuveni în subțirile-i răspândite în text. Dar ne rămâne bucuria de a-l putea însoți măcar pe-ici-pe-colo prin expedițiile sale exegetice din țara (literară) a lui Creangă Ion, acest „le pope-écrivain”, vânător de corbi, dar și mare povestitor de poveste (a poveștilor și numai).

*

PETRE GOT ne trimite *Lumină amară*, un volum de poezii noi, sub semnul împăcării, al înțelepciunii, al rugăciunii și al păcii sufletești. Cartea a apărut la Editura Limes condusă de poetul Mircea Petean. Timp de

aproape 35 de ani poetul a fost redactor la „Viața românească” și despre poezia sa au scris de-a lungul vremii Nichita Stănescu, N. Steinhardt, Ioan Alexandru, Ștefan Aug. Doinaș, Nicolae Balotă, Gheorghe Grigurcu și alți mulți poeți și critici. Petre Got a debutat în „Familia” în ianuarie 1966. Nicolae Balotă, el însuși redactor al „Familiei” în primii ani ai seriei a V-a, scrie: „Poetul Petre Got a căutat și continuă să caute taina rostirii curate. E, printre meritele sale, cel dintâi și, poate, cel mai de seamă. Credința sa în Cuvântul care ne unește cu lumea, cu alții, cu Cerul a rodit în versurile sale. Rod îmbelșugat.”

*

GABRIELA ADAMEȘTEANU, ale cărei scrieri au început a fi publicate la edituri importante din Franța, Spania, Statele Unite, Italia, Ungaria, Istrael, Germania, Bulgaria, Rusia, Estonia, Polonia, Olanda etc. ne face onoarea să ne dăruiască noul său roman, *Provizorat*. Sunt nerăbdător să-l citesc, fiind sigur că lectura sa îmi va procura mari delicii. De altfel, consider că admirabila prozatoare română este o foarte serioasă candidată la premiul Nobel pentru literatură în anii următori. „*Provizorat* este o poveste de dragoste, frumoasă și tristă, care ne ține cu sufletul la gură, petrecută în vremea comunismului românesc.” (Ovidiu Șimonca) „Gabriela Adameșteanu știe să creeze personajelor memorabile contexte propagate de la gesturi și obiecte la realități sociale și evenimente istorice.” (Adriana Bittel) „Forța epică, anvergura problematicii, finețea analizei, pregnanța atmosferei și caracterelor puse în conflict fac (și) din această nouă carte a Gabrielei

Adamașteanu – ca odinioară din *Dimineața pierdută* – o carte-eveniment.” (Bianca Burța –Cernat).

*

ION HOREA ne emoționează încă o dată cu poemele sale din *Calea Târgului*. File de jurnal, ectenii, vitralii, psalmi, cronici, poezii, toate ivindu-se lămurit și melodos de sub pana unui poet pentru care amintirea și tradiția sunt atât de vii încât, orice formă ar prinde, se naște întotdeauna un cântec pentru prieteni, cunoscuți sau necunoscuți, ritmul unei inimi care-și păstrează tinerețea sub lumina egală a cugetului înțelept de vremea bătrână: „Să vrei, să pândești/ La ce se năfiripă!/ Amintiri, povești.../ Mai rămâi o clipă!// Mai ești? Nu mai ești?/ Din câtă risipă!/ Amintiri, povești.../ Mai rămâi o clipă!// Și nu te ferești,/ Și totu-i în pripă!/ Amintiri, povești.../ Mai rămâi o clipă!”

*

CHIRS TANASESCU ne-a trimis încă de anul trecut cartea-spectacol *Hermaia*, realizată în frăție cu artistul plastic Grigore Negrescu. O carte-album, cu text și imagini (reproduceri ale tablourilor pictorului) în alternanță, după vreun plan inaparent, într-un fel de simfonism liber, dezafectat și total permisiv. Pentru mine lămuritoare și incitante sunt și recomandările de pe ultima copertă aparținând lui, pe rând, David Baker, O. Nimigean, Antonio Patraș, Constantin Acosmei și Ilya Kaminsky. Înțeleg că Chris este un artist-poet multitalentat (ca traducător de poezie anglo-americană e periodic prezent în *Familia* noastră), rock-and-roll-er, doctor-filolog, showman, eseist, critic,

lider la formației Margento etc. „Măiestria lui Tanasescu – scrie David Baker – are ca țel o poezie în care «este loc pentru toată lumea». Acum am intrat și eu în ea și sunt curios să o cunosc. Ca pentru a-mi veni în întâmpinare, Chris mi-a dăruit de curând încă o lucrare a sa: *Cartea de la Curtea și alte 9 topologii*, plus un DVD cu filmul *Einuiea Abis* de Costin Dumitrache, editat de Margento. Mulțumiri și urări de mari succese!

DUMITRU CHIOARU, poet, echinoxist, prieten, director al *Euphorion*-ului, este și profesor universitar la Universitatea din Sibiu, drept care scrie studii de specialitate. *Arta comparației*, apărută la Limes, face din literatura comparată o artă prin intermediul căreia operele abordate își luminează reciproc valoarea. Sumarul cărții indică preocuparea constantă a autorului, încă din anii studenției la Facultatea de filologie și în redacția *Echinox*-ului din Cluj, pentru literatura română din Ardeal ca parte componentă, cu particularități specifice, a celei naționale. Argument-ul care pre-

fațază culegerea de articole prezintă cele de mai sus și altele referitoare la intențiile autorului. Părțile, trei, *Pe scena Transilvaniei, În căutarea Europei Centrale, Babel după Babel*, sunt însoțite de o *Addenda* cu articolele-studii „*Revista Cercului Literar*” – operă colectivă și *Euphorionismul sau proiectul unui nou clasicism românesc*.

ALEXANDRA CIOCÂRLIE îmi face onoarea și-mi oferă bucuria de a-mi trimite în dar noua sa carte *Cartagina în literatura latină* (apărută de curând la Editura Academiei Române), fruct al unei burse de cercetare „Vasile Pârvan” la Academia di Romania din Roma în 2004-2006. Latinistul nedezvoltat din mine va citi cu nostalgie și mare interes acest op al unuia dintre cei mai străluciți – și din păcate tot mai puțini – erudiți în clasicitatea greco-latină de la noi. Poate cineva dintre cei îndrituiți o va propune pe tânăra savantă pentru primirea în Academie, ceea ce domnia sa ar binemerita iar Academia s-ar mai vitaliza.

O CARTE DE AFORISME

De când îl știu, Lazăr Cerescu scrie aforisme. E drept că înainte a publicat 5 romane („Nunta”, „Muntele”, „Arșița umbrelor”, „Patimă și iubire”, „Dansul mirilor”) din ciclul „Neamurile”. După aceea însă, a devenit atît de atașat acestora încît, cu ultima sa carte, a ajuns la aforismul nr. 10555. Asta în timp ce Lucian Blaga, de pildă, a scris 2159. L-am adus în discuție pe cel care a debutat ca filozof cu un volum de aforisme, celebrul „Pietre pentru templul meu” deoarece cred că numai un autor transilvănean poate ilustra fericit genul la noi. Dacă-l credem pe cuvînt pe scriitorul susamintit: „A fi ardelean înseamnă a duce un gînd pînă la capăt”. Și dacă acceptăm, bineînțeles, că aforismele sînt scilipiri de gîndire. Așa cum pot fi socotite și cele semnate de binecunoscutul creator din Țara Beiușului. Unele memorabile, celelalte niciodată lucide și neliniștite, în permanentă rezonanță cu spiritele înalte ale veacurilor și cu spiritul timpului său. O conștiință ce nu rămîne nepăsătoare în fața deraierilor de comportament, a minciunilor și a corupției din pseudocapitalismul românesc. În plus, pledoarii pentru asanarea vieții noastre morale, sociale și politice. Pot scrie acum, după ce a publicat 8 cărți de aforisme, că Lazăr Cerescu a valorificat cu inteligență și talent genul, preferând exprimarea concisă, sentențioasă, densă de înțelesuri ori

deopotrivă, poetică, metaforică. Unele aforisme transcriu meditații în marginea fenomenelor sociale sau culturale. Sentințe morale care proclamă adevăruri uneori dureroase, dar atît de necesare. Simptomatice pentru o mare dezamăgire: „Sau umplut bisericile nu de credincioși, ci de păcătoși”, „Politicienii de azi au ajuns canibali. Se mănîncă de vii între ei”, „Mai avem din țară pentru noi o singură bogăție: cimitirele strămoșilor noștri”, „Lașitatea e o sinucidere lentă, domnule Gioran”. Deși uneori autorul se distanțează de text și încearcă să se obiectiveze, el rămîne totuși legat de subiect, prin dorința de a da sens existenței prin trăiri, convingeri, esențe: „Omul fără suflet se uită în oglindă, dar nu vede pe nimeni”, „Adormiții-n viață își visează fericirea”; „Prin ură pipăim lumea, n-o vedem”. În general, creatorul de aforisme își pune sufletul pe masă: „Nu cred în declarațiile de iubire, ci în misterul ei”; „Nu mă las magnetizat de ură, ci o las să se evapore rouă”; „Nu m-am rătăcit niciodată printre dușmani, ci printre prieteni”; „Am învățat din copilărie să îmbătrînesc frumos”. În multe aforisme cu un timbru accentuat liric și reflexiv, se cultivă metafora: „Ceața. Cenușa zorilor”; „Cea mai frumoasă zîină a artei este muzica”; „Cartea poetului. Statuia sufletului său”; „E fericit cel ce are iubirea stea polară”. A vorbi despre tematica aforismelor ar fi impropriu. Oricum, e diversă și fără limite și liberă ca gîndul. Despre iubire („Iubirea. Soare interiorizat cu răsărit,

Vitrina cu cărți

fără asfințit”), natura („Cireș înflorit. Ce frumos poem pe verticală!”), credință (Între mine și Dumnezeu nu-i niciun zid de biserică”), istoric, cultură, politică, românism („Scutiri în fața urgiei politicii am avut bagheta lui Enescu și toporul lui Brâncuși”; „Prenumele Ion îl citesc de la dreapta la stînga, ca și strămoșii noștri traci. Ce mult spune acest noi”), artă („Arghezi nu și-a schimbat papionul cuvîntului cu cravata”, „Labiș a murit copil, cu pantaloni scurți”; „Brâncuși . Cumînțenia pămîntului la Masa tăcerii”) Nici titlul volumului nu e întîmplător, autorul de sentințe e un perpetuu căutător de cuvinte capabile să dea rod, să-i hrănească spiritual pe cititori și să-i educe: „Mă plimb cu cuvîntul printre strofele naturii”. Aforismele lui Lazăr Cerescu sînt libere de orice pretext cultural. Textele cuprind gîndurile sale cele mai profunde, provocate de o bogată experiență de viață și de cultură, precum și reacția sa personală în fața instanțelor înalte care l-au marcat: „Nu mă plictisesc în dialog cu Platon, ci mă recreez filozofic”; „Necuvintele lui

Nichita Stănescu l-au îngropat în nemurirea cuvintelor”; „Pe Eminescu nu mai trebuie să-l citim, ci să-l recitim”; „Homer, fără să fie fost orb, n-ar fi scris Iliada și Odiseea. Ele sunt și azi ochii lăuntrici ai Lumii;” „Nu-i chiar atît de greu să te sinucizi intelectual. E mai greu să trăiești, domnule Cioran”. Lazăr Cerescu reușește însă să trăiască și să supraviețuiască prin cărțile sale de aforisme: „Scriu noaptea ca să merit răsăritul soarelui”; „Îmiucid zilele când nu scriu”. Să trăiască frumos compunînd vorbe de spirit: „Aforismele. Zorii ce ocolesc petele soarelui”. O va face și-n viitor, așa cum s-a obișnuit deja: „Nu mi-am petrecut niciun concediu de odihnă în cuvânt”. Citindu-i aforismul ca pe-o pildă, cititorul va deveni mai înțelept și mai bun: „Renunț la cuvînt. Citiți-mi faptele!” În aceste condiții, mă neliniștește doar discursul acesta critic care s-ar vrea la înălțimea gîndului dintr-un alt aforism: „Critica. Arta artelor”. Unul din cele 5555 din ultima sa carte.

Lucia Cuciureanu

”Porni Luceafărul...”,
ediția a XXIX-a, 13 iunie 2010,
Botoșani

Juriul celei de a XXVIII-a ediții a
Concursului Național de Poezie și
Interpretare Critică a Operei
Eminesciene “Porni Luceafărul...”,
format din: Nicolae Prelipceanu, Dan
Cristea, Cassian Maria Spiridon,
Lucian Vasiliu, Marius Chelaru,
Daniel Corbu, Liviu Apetroaie,
Nicolae Panaite, George Vulturescu,
Vasile Spiridon, Sterian Vicol,
Dumitru Augustin Doman, Adrian
Alui Gheorghe, Radu Florescu,
Nicolae Sava, Mircea A. Diaconu,
Gellu Dorian, Lucian Alecsa, Nicolae
Corlat, secretariat, avându-l ca
președinte pe NICOLAE
PRELIPCEANU, întrunit în ședința
finală pe data de 12 IUNIE 2010, a
hotărît decernarea următoarelor
premi:

A. SECȚIUNEA DEBUT EDITORIAL,
CARTE PUBLICATĂ:

- Premiul “Horațiu Ioan Lașcu” al
Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor
din România - Dana Cernușcă,
pentru cartea *Simfonii de stors
veninul*, Editura Junimea, 2010 și al
Studioului de RADIO IAȘI
- Premiul Uniunii Scriitorilor din
R. Moldova - Lucian Adam, pentru
cartea *Dopuri de plută*, Editura E9
Nouă, 2010.

B. SECȚIUNEA POEZIE:

- Premiul Editurii “Junimea” și al

revistei „Conta” - ALEXANDRA
EMILIA BUCUR

- Premiul Editurii Revistei
„Convorbiri literare”, APLER și al
revistei „Poesis” - CARMEN
STANCIU

- Premiul Editurii Princeps Edit și al
revistelor „Feed back” și „Argeș” -
DORIN COZAN

- Premiul Editurii Alfa și al revisei
„Verso” - ADRIANA TEODORESCU-
Premiul revistelor „Viața
Românească”, „Ramuri” și „Ateneu” -
IRINA ROXANA GEORGESCU
- Premiul revistei „Hyperion” - DAN
MIHAI DINCĂ

- Premiul revistei „Dacia Literară” -
CLAUDIA RADU

- Premiul revistei „Convorbiri liter-
are” - DANEILA MARIA VARVARA -

- Premiul revistei „Familia” - LENUȚA
DOLINSCHI

- Premiul revistelor „Porto Franco” și
„Cafeneaua literară” - FLORIN
ALEXANDRU VĂSIEȘ

- Premiul revistelor „Euphorin” și
„Luceafărul de dimineață” - SIMONA
DUMITRACHE

C. SECȚIUNEA INTERPRETARE
CRITICĂ A OPEREI EMINESCIENE:

- Premiul revistei “Convorbiri liter-
are” și al revistei „Verso” - CRISTINA
SCARLAT

- Premiul “Dacia literară” - OANA OPAIȚ
- Premiul revistei „Feed back” -

MIRELA SAVIN

- Premiul revistei “Hyperion” -
CRISTINA GABIRELA NEMEȘ

- Premiul revistei „Poesis” -
NASTASIA SAVIN

Festivalul de Poezie *Gheorghe Pituț*, Ediția a XIII-a, Beiuș, 7-8 iunie 2010

O serie de instituții și-au dat mâna pentru a organiza o nouă ediție a Festivalului de Poezie *Gheorghe Pituț*: Primăria, Consiliul, Casa de Cultură, Muzeul Municipal Beiuș, D.J.C.P.C.N. Bihor, Fundația Culturală Augusta Timișoara, Fundația Culturală Gheorghe Pituț București, Revista Familia. Coordonatorii manifestărilor au fost Anca-Silvia Banda, Adrian Nicolae Domocoș (primarul Beiușului) și Crăciun Parasca. Firește, rudele poetului Gheorghe Pituț (n. 1940, la Săliște de Beiuș - m. 1991, București) - Valentina Pituț, Balbara Elena Pituț, preot Ioan Pituț, Viorica Flintașu - au fost, ca de fiecare ediție, sufletul evenimentului. Au răspuns invitației de a participa, prof. Maria Vaida (Cluj-Napoca, autoare a unei teze de doctorat despre opera lui Gheorghe Pituț), Ligia Mirișan, director al Bibliotecii Județene Gheorghe Șincai Oradea, cântăreața de muzică populară Maria Sidea, Virgil Șerbu Cisteianu, fondatorul seriei noi a revistei „Gând românesc” (fondată în 1933 de Ion Chinezu), Ioan Moldovan, redactor-șef al revistei „Familia”. Ceremonia de la bustul poetului din parcul municipal a cuprins o slujbă de pomenire,

depunere de jerbe și flori și un recital al studenților de la Facultatea de Muzică a Universității Oradea (coordonator conf. univ. dr. Florina Mariș-Hinsu. Cu acest prilej primarul municipiului Beiuș a anunțat în finalul alocuțiunii sale că va supune aprobării consiliului local ca parcul în care se află bustul poetului să primească numele Gheorghe Pituț, inițiativă primită cu bucurie de toți cei prezenți. A urmat vernisajul expoziției de fotografii cu și despre Gheorghe Pituț, la Muzeul Municipal (realizator poetul Nicolae Brânda, directorul muzeului).

În după-amiaza zilei manifestările au continuat la Casa de Cultură cu un simpozion Gheorghe Pituț, o lansare a audio-book *Gheorghe Pituț – Sonete* cuprinzând 77 de sonete recitate de fiica poetului, Barbara-Elena (Editura Fundației Paul Polidor- București, 2010), un admirabil recital al cântărețelor Viorica Flintașu (sora poetului) și Maria Sidea și, în final, vizionarea filmului „Clipa de poezie”, cu Gheorghe Pituț și Eusebiu Ștefănescu (recitări).

Astfel, într-un răgaz scurt și luminos, când, cum scria poetul, „e-atât de-aproape soarele/ că poți să-l torni pe pâine/ ca mierea dintr-un stup”, s-a consumat ediția a XIII-a a Festivalului Pituț, cu speranța că următoarea va fi mai bogată, mai generoasă, mai binecuvântată.